

Pachet Educațional

În cadrul proiectului Changing Democracies, am strâns povești ale unor persoane care au crescut în sisteme politice și ideologice diferite, atât în Europa, cât și dincolo de granițele ei. Martorii noștri împărtășesc gândurile, sentimentele, speranțele, visurile și provocările pe care le-au întâmpinat trăind în regimuri autoritare sau totalitare și trecând prin tranziții democratice în Europa. Pentru unii, această tranziție include și o poveste despre migrație și ce înseamnă să-ți găsești locul într-o societate diferită de cea în care ai crescut, atât din punct de vedere politic, cât și cultural sau lingvistic.

Reflectând asupra vieților lor înainte și în timpul tranziției, martorii analizează și democrațiile actuale. După ce au trăit sub regimuri totalitare, se întreabă ce înseamnă democrația pentru ei? Ce așteptări aveau? Își respectă democrația promisiunile? În ce măsură democrația funcționează pentru toată lumea? Poveștile lor ne invită să explorăm aceste întrebări.

Scopul „Pachetului Educațional” este să încurajeze tinerii să reflecteze critic asupra istoriei tranzițiilor spre democrație din Europa, să-și exploreze propriile idei, așteptări și întrebări despre democrație și despre ceea ce înseamnă să trăiești într-o societate democratică.

În cadrul Changing Democracies, mai mulți parteneri au colaborat pentru a co-crea activități educaționale care pot fi implementate atât în medii educaționale formale, cât și non-formale. Ne-am propus să oferim activități flexibile pe care să le puteți adapta sau selecta astfel încât să se potrivească contextului vostru educațional.

Toate activitățile educaționale pornesc de la mărturiile martorilor noștri, reunindu-le sub forma unor Narațiuni construite în jurul a cinci întrebări pe care dorim să le explorați împreună cu elevii voștri:

1. Ce te enervează la lumea de astăzi?
2. Ai curajul să-ți provoci profesorii?
3. Ce te influențează în viață?
4. Știi ce cred bunicii tăi despre tineri?
5. Ce așteptări ai de la un regim democratic?

Fiecare întrebare include între 1 și 3 activități educaționale care invită tinerii să exploreze diverse teme din perspective multiple folosind Narațiunile. Credem că lucrul cu fragmente de mărturii din întreaga Europă va spori înțelegerea mecanismelor din spatele regimurilor autoritare/totalitare și modul în care acestea influențează viața de zi cu zi a oamenilor.

Fiecare activitate educațională include o abordare pas cu pas și o estimare a timpului necesar pentru finalizarea fiecărui pas și a activității generale. În funcție de contextul vostru, puteți realiza o activitate într-o lecție sau o puteți împărți pe parcursul mai multor lecții. Indiferent dacă sunteți profesor de istorie la liceu, educator muzeal, lucrător de tineret sau educator într-un alt cadru educațional, puteți folosi activitățile pentru a explora istoria tranzițiilor spre democrație sau pentru a discuta provocările actuale cu care ne confruntăm în cadrul societăților democratice în care trăim.

Întrebările servesc drept puncte de plecare pentru a oferi tinerilor un spațiu în care să-și împărtășească gândurile, sentimentele, speranțele, preocupările și așteptările. Înainte de a trece la activitatea propriu-zisă, momentul de reflecție poate fi continuat cu vizionarea Narațiunilor disponibile pe site.

La finalul documentului veți găsi o colecție de fișe care oferă informații despre contextul politic și social al fiecărei țări reprezentate în mărturii. Cu aceste cunoștințe, elevii pot dezvolta o înțelegere mai profundă și mai nuanțată a mărturiilor.

Mulțumiri

Formatul Pachetului Educațional a fost co-creat de Grupul de Lucru pentru Resurse Educaționale, format din următorii membri ai Consorțiului Changing Democracies:

Marjolein Delvou și Hanna Zielińska (Evens Foundation, coordonatori ai proiectului)

Bohumil Melichar (Universitatea Charles)

Denis Detling (Muzeul Slavoniei)

Maarten van Alstein (Institutul Flamand pentru Pace)

Samuel Guimarães (Universitatea din Porto)

Vassiliki Sakka (Asociația pentru Educația Istoriei din Grecia - AHEG)

Diana-Maria Beldiman (Mediawise Society)

Grupul de lucru a fost coordonat de Eugenie Khatschatrian (EuroClio - Asociația Europeană a Profesorilor de Istorie)

Co-autori:

Marjolein Delvou & Hanna Zielińska

Carolina Santillano, Elli Clerides & Eugenie Khatschatrian

Bohumil Melichar & Vaclav Sixtá

Diana-Maria Beldiman

Denis Detling

Vassiliki Sakka

Formatare și design de șablon

Paulina Łukasiewicz

Co-funded by
the European Union

Cuprins

<u>Ce te supără la lumea de astăzi?</u>	5
<u>Activitate educațională 1: Discuții scurte</u>	6
<i>Grup de vârstă: 14 - 17 ani Durată: 120 minute</i>	
<u>Activitate educațională 2: Privind trecutul și prezentul</u>	11
<i>Grup de vârstă: 14 - 17 ani Durată: 170 minute</i>	
<u>Activitate educațională 3: Harta furiei</u>	24
<i>Grup de vârstă: 14 - 17 ani Durată: 2 x 45 minute</i>	
<u>Ai curajul să-ți provoci profesorii?</u>	42
<u>Activitate educațională 4: Compararea mărturiilor</u>	43
<i>Grup de vârstă: 14 - 17 ani Durată: 45-60 minute</i>	
<u>Ce te influențează în viață?</u>	55
<u>Activitate educațională 5: Explorarea perspectivelor diferite</u>	56
<i>Grup de vârstă: 16 - 18 ani Durată: 90 minute</i>	
<u>Știi ce cred bunicii tăi despre tineri?</u>	78
<u>Activitate educațională 6: Dialog transgenerațional</u>	79
<i>Grup de vârstă: 16 - 18 ani Durată: 90 minute</i>	
<u>Ce aștepti de la democrație?</u>	107
<u>Activitate educațională 7: Discutând despre democrație</u>	108
<i>Grup de vârstă: 16 - 18 ani Durată: 90 minute</i>	
<u>Fișe de context istoric</u>	132

Ce te enervează la lumea de astăzi?

Activități de învățare

[Activitatea 1: Runde de discuții scurte](#)

[Activitatea 2: Privind trecutul și prezentul](#)

[Activitatea 3: Harta furiei](#)

Anexe

[Anexa 1: Biografii scurte ale martorilor pentru Activitățile 1 și 2](#)

[Anexa 2: Fragmente de text pentru Activitățile 1 și 2](#)

[Anexa 3: Material auxiliar - Cum să realizezi un interviu?](#)

[Anexa 4: Biografii scurte ale martorilor pentru Activitatea 3](#)

[Anexa 5: Fragmente de text pentru Activitatea 3](#)

Link-uri

[Fragmente](#)

[Narațiune despre „Ce te enervează la lumea de astăzi?”](#)

Activitate de învățare 1:

Discuții scurte

Elli Clerides, Carolina Santillano, Eugenie Khatschatrian
EuroClio - Asociația Europeană a Profesorilor de Istorie

Următoarele două activități se bazează și necesită utilizarea a cinci fragmente din testimonialele video ale unor martori care au trăit tranziții spre regimuri democratice. Martorii sunt Lisbeth Ruiz Sanchez din Cuba și Belgia, Milice Ribeiro Dos Santos din Portugalia, Jeangu Macrooy din Surinam și Olanda, Slobodanka Moravčević din Serbia și Belgia, și Željko Rogina din Croația. În fragmente, martorii își împărtășesc experiențele personale pentru a atinge subiecte precum colonialismul, inegalitatea, guvernarea, speranța, protestele și statul de drept. Pe baza acestor fragmente, am formulat întrebarea *Ce te enervează la lumea de astăzi?* pentru a ajuta elevii să se conecteze cu temele discutate de martori și să înțeleagă propriile lor sentimente de nemulțumire față de lumea actuală. Activitatea încurajează elevii să reflecteze critic asupra întrebării folosind mărturiile, să participe la discuții ghidate cu colegii lor, să efectueze cercetări și să intervieveze diferite persoane din mediul lor.

Pentru a capta interesul elevilor, puteți începe prin a le adresa întrebarea: *Ce te enervează la lumea de astăzi?* Ei pot împărtăși primele gânduri, idei și sentimente în plen, individual, în perechi sau în grupuri mici. Apoi, puteți urmări împreună narațiunea disponibilă pe site-ul proiectului.

Activitate de învățare: Discuții scurte

Grupa de vârstă: 14 - 17 ani

Durață: 120 minute

Materiale: Caiete și instrumente de scris, fragmente și biografii scurte (Anexa 1) ale martorilor. Opțional: Dispozitive electronice (iPad, computer, telefon mobil), instrumente online: Miro, Trello. Textele scrise pentru fragmente se găsesc la finalul activității de învățare în Anexa 2.

Fragmente:

Fragmentul 1: Lisbeth Ruiz Sanchez (BE)

Fragmentul 2: Milice Ribeiro Dos Santos (PO)

Fragmentul 3: Jeangu Macrooy (NL)

Fragmentul 4: Slobodanka Moravčević (BE)

Fragmentul 5: Željko Rogina (CRO)

Rezultate ale învățării:

Pe parcursul acestei activități, elevii vor:

- Dezvolta o înțelegere mai profundă a modului în care experiențele individuale reflectă evenimente istorice mai ample;
- explora modul în care experiențele martorilor se raportează la probleme globale actuale;
- reflecta asupra reacțiilor personale față de fiecare poveste;
- dezvolta gândirea critică prin discutarea ideilor personale despre justiție, democrație și alte provocări ale lumii contemporane.

Pasul 1: Pregătirea activității (30 de minute)

Împărțiți elevii în grupuri de 4 sau 5 și atribuiți fiecărui elev din grup un fragment diferit, cu care vor lucra pe parcursul acestei activități. În plen, vizionați toate fragmentele video și cereți fiecărui elev să pregătească individual 3 întrebări de discuție legate de fragmentul atribuit. Alternativ, dacă timpul este limitat, elevii pot viziona fragmentele și pregăti întrebările ca temă pentru acasă. Indiferent de opțiune, elevii trebuie să vizioneze toate fragmentele pentru a putea participa la discuții despre ele.

Întrebările elevilor ar trebui să fie specifice fragmentului lor, dar pot face referire și la alte fragmente pentru comparație. Mai jos sunt câteva exemple de întrebări

pe care le puteți împărtăși cu elevii pentru inspirație. Dacă aleg să le folosească, întrebările ar trebui adaptate la fragmentele atribuite:

- *Cum te-ai simțit după ce ai vizionat fragmentul/după ce martorul a spus [citat din fragment]?*
- *Ce părere ai după ce ai auzit acest fragment/[citat din fragment]?*
- *Cum interpretezi acest fragment/[citat din fragment]?*
- *Cum crezi că [subiectul sau citatul] este relevant pentru lumea de astăzi?*

Pasul 2: Runde de discuții (35 de minute)

În această etapă, elevii vor participa la discuții în cadrul grupurilor lor; fiecare elev ar trebui să conducă o discuție timp de aproximativ 5 - 10 minute folosind întrebările pregătite. Informați elevii că liderul discuției nu trebuie să adreseze toate cele trei întrebări dacă grupul are o dezbateră eficientă răspunzând la primele. Împărtășiți următoarea fișă de rol cu elevii pentru a le oferi câteva indicații despre cum să conducă o discuție:

Cum să fii un bun lider de discuție

- Încercați să implicați toată lumea în discuție și să oferiți timp egal tuturor participanților.
- Folosiți răspunsurile participanților pentru a pune întrebări suplimentare.
- Dacă discuția deviază de la subiect, încercați să o readuceți ușor la tema principală.
- Evitați întrebările cu răspunsuri da/nu.
- Dacă cineva este nepolitic, ofensator sau nu-i ascultă pe ceilalți, reamintiți că aceasta trebuie să fie o zonă sigură folosind indicațiile de mai jos.

Cum să creai un spațiu sigur pentru discuții

- Lăsați fiecare persoană să își termine propoziția înainte de a răspunde.
- Când nu sunteți de acord cu cineva, explicați de ce și prezentați contraargumente.
- Puteți părăsi discuția (sau sala) în orice moment dacă nu vă simțiți confortabil cu un anumit subiect sau întrebare.
- Nu există loc pentru atacuri personale sau discursuri instigatoare la ură de orice fel.

Încurajați elevii să gândească critic și să exploreze perspective diferite asupra problemelor reprezentate în fragmente. În loc să accepte afirmațiile martorilor ca atare, elevii ar trebui să încerce să plaseze declarațiile martorilor în contextul istoric și politic relevant pentru a înțelege mai bine implicațiile și pentru a empatiza cu martorii. În timpul rundelor de discuții, urmăriți timpul și informații elevii când este momentul să treacă la următorul lider al discuției. Dacă doriți, puteți propune ca fiecare grup să petreacă câteva minute rezumând discuția lor la final. Acest lucru poate fi realizat printr-un instrument interactiv pentru brainstorming precum [Trello](#).

Pasul 3: Crearea hărților mentale (40 de minute)

Pe baza discuțiilor din runde, fiecare grup va crea o hartă mentală având întrebarea *Ce te enervează la lumea de astăzi?* în centru, cu ramuri care includ concepte precum colonialism, justiție socială, mediu și educație, extrase din fragmentele vizionate. În cadrul fiecărei ramuri, pot lista preocupările specifice exprimate de martori în fragmente, exemple din lumea reală și răspunsurile lor la fragmentele discutate. Dacă folosesc dispozitive electronice, pot utiliza un instrument precum [Miro](#) pentru a crea hărțile mentale.

După finalizarea hărților mentale, oferiți grupurilor câteva minute pentru a se pregăti să le prezinte. Într-o activitate frontală, fiecare grup își prezintă harta mentală.

Pasul 4: Concluzii (15 minute)

La finalul prezentărilor hărților mentale, facilitați o discuție plenară răspunzând la întrebarea: *Ce te enervează la lumea de astăzi? Și de ce?*

De aici, puteți alege între două opțiuni: să continuați discuția plenară folosind următoarele întrebări ghidate sau să optați pentru activitatea alternativă de mai jos.

- *Ce teme comune credeți că apar în toate fragmentele vizionate?*
- *Cum influențează problemele discutate în fragmente viața voastră sau a celor din jurul vostru?*
- *Ce pași credeți că puteți face pentru a aborda aceste probleme? Ce pot face cei aflați în poziții de putere?*
- *Ce evenimente istorice credeți că stau la baza acestor probleme? Cum continuă ele să afecteze oamenii astăzi?*
- *Cum se raportează martorii la provocările actuale din sistemul democratic?*
- *Cum influențează contextul istoric al fiecărui fragment perspectiva martorului asupra evenimentelor actuale sau asupra societății de astăzi în general?*

Activitate alternativă: Joc de rol (60 de minute)

Fiecare grup poate alege o problemă care iese în evidență din harta lor mentală și poate dezvolta un joc de rol în care să interpreteze cum ar aborda sau răspunde la acea problemă. Fiecare reprezentare ar trebui să dureze aproximativ 5 minute și să fie prezentată în fața clasei.

Activitate de învățare 2: Privind trecutul și prezentul

Elli Clerides, Carolina Santillano, Eugenie Khatschatrian
EuroClio - Asociația Europeană a Profesorilor de Istorie

Pentru a capta interesul elevilor, puteți începe prin a le adresa întrebarea *Ce te enervează la lumea de astăzi?* Ei pot împărtăși primele gânduri, idei și sentimente frontal, individual, în perechi sau în grupuri mici. Apoi puteți urmări împreună narațiunea disponibilă online, pe site-ul proiectului.

Activitate de învățare: Privind trecutul și prezentul

Grupa de vârstă: 14 - 17 ani

Durată: 170 minute

Material: Material de sprijin *Cum să realizezi un interviu?* (Anexa 3), fragmente și biografii scurte ale martorilor (Anexa 1), și narațiunea pentru întrebarea *Ce te enervează la lumea de astăzi?* Opțional: Dispozitive electronice (iPad, computer, telefon mobil). Textele fragmentelor se găsesc în Anexa 2.

Fragmente

Fragmentul 1: Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgia).

Fragmentul 2: Milice Ribeiro Dos Santos (Portugalia).

Fragmentul 3: Jeangu Macrooy (Olanda).

Fragmentul 4: Slobodanka Moravčević (Belgia).

Fragmentul 5: Željko Rogina (Croatia).

Rezultate ale învățării:

Pe parcursul acestei activități, elevii vor:

- Analiza fragmentele, identificând emoții și concepte care se raportează la înțelegerea lor actuală a unor probleme similare;

- căuta surse noi de informații pentru a descoperi cum percep sau reacționează oamenii din jurul lor la problemele actuale legate de democrație;
- compara probleme sociale și istorice semnificative cu perspectivele situațiilor contemporane, realizând interviuri cu persoane din viața lor.

Pasul 1: Pregătirea activității (30 de minute)

Împărțiți clasa în grupuri de 4 sau 5, în funcție de mărimea clasei, și atribuiți fiecărui grup unul dintre fragmente. Instruiți fiecare grup să vizioneze cu atenție fragmentul atribuit, în timp ce fiecare elev din grup își ia notițe individual. Încurajați elevii să noteze următoarele aspecte ale fragmentului:

- Emoțiile martorului și propriile emoții ale elevilor în timpul vizionării;
- Problemele/temele principale discutate de martor;
- Contextul istoric;
- Orice întrebări care apar în timpul vizionării.

În cadrul grupurilor lor, elevii își vor împărtăși gândurile pe baza notițelor luate, pornind o discuție și analizând împreună fragmentul folosind aceste întrebări ghidate:

- *Despre ce vorbește martorul?*
- *Ce știți deja despre situația respectivă?*
- *Cum vă face fragmentul să vă simțiți? Ce emoții apar în timpul vizionării și de ce?*
- *Ce întrebări aveți după vizionare? Ce ați dori să înțelegeți mai profund?*

Pasul 2: Cercetare (40 de minute)

Fiecare grup va efectua cercetări pe rețelele sociale și în știri pentru a găsi sentimente similare cu cele exprimate în fragment. Prin această cercetare, elevii ar trebui să urmărească:

- Să descopere dacă aceste situații/sentimente există încă astăzi în propriul context geopolitic. Cel mai probabil va fi mai ușor să găsească informații din propria țară și în propria limbă.
- Să compare cum erau lucrurile atunci și cum sunt acum (în termeni de situație politică și cum se simt oamenii relativ la aceasta).
- Să afle dacă ideile exprimate în fragmente sunt împărtășite de mai multe persoane. Nu trebuie să găsească exemple identice, ci să identifice similitudini fundamentale în opiniile oamenilor despre problemele majore discutate în fragmente.
  - De exemplu, Jeangu Macrooy discută despre cum colonialismul olandez din Surinam a contribuit la o mare inegalitate în ceea ce privește nivelul de trai între țări. Elevii ar putea găsi exemple despre această problemă discutată într-un alt context, cum ar fi Belgia și fostele sale colonii.

Apoi, fiecare grup va pregăti 3-5 întrebări pentru interviu bazate pe fragment și rezultatele cercetării lor. Una dintre întrebări ar trebui să fie *Ce te enervează la lumea de astăzi?* Pentru a-i ajuta să pregătească întrebările, le puteți împărtăși documentul *Cum să realizezi un interviu?* ([Anexa 3](#)).

După stabilirea întrebărilor pentru interviu, fiecare elev va selecta o persoană pe care să o intervieveze (un adult sau un coleg cunoscut personal). Încercați să vă asigurați că elevii din clasă nu intervievează aceeași persoană. Interviuurile vor fi realizate separat de fiecare elev. Fiecare grup trebuie apoi să decidă asupra unui format pentru prezentarea muncii lor în fața clasei (video, podcast, afiș/operă artistică sau eseu).

Pasul 3: Realizarea interviului (temă pentru acasă)

Elevii vor realiza individual interviurile cu persoanele selectate folosind întrebările pregătite în grup. Încurajați-i să consulte din nou documentul *Cum să realizezi un interviu?* pentru sfaturi utile.

Pasul 4: Pregătirea prezentărilor (50 de minute; orice lucru nefinalizat poate fi temă pentru acasă)

În următoarea oră de curs, grupurile se vor reuni pentru a discuta concluziile obținute din interviuri. Fiecare elev va împărtăși ideile principale din interviul realizat. Grupurile vor analiza împreună aceste ideile principale, identificând perspective comune și divergente, și vor începe să dezvolte conținutul produsului final. Elevii vor crea produsul final în formatul convenit anterior, comparând rezultatele cercetării inițiale cu cele ale interviurilor realizate.

Pasul 5: Prezentări și discuție finală (50 de minute)

Prezentări: 35 minute

Discuție finală: 15 minute

Elevii își vor prezenta munca într-o activitate frontală , fiecare grup având la dispoziție 7 minute (timp ajustabil în funcție de numărul grupurilor și durata orei). După prezentări, facilitați o discuție plenară care să ajute elevii să reflecteze asupra prezentărilor și gândurilor lor generale. Puteți folosi următoarele întrebări ghidate:

- *Care sunt cele mai comune teme sau emoții care au apărut în diferite fragmente și interviuri?*
- *Ce ați învățat comparând sentimentele martorilor cu cele ale oamenilor din jurul vostru?*
- *V-ați schimbat perspectiva/sentimentele asupra subiectelor discutate după ce ați ascultat prezentările celorlalte grupuri?*
- *V-ați schimbat răspunsul la întrebarea Ce te enervează la lumea de astăzi? V-ați regăsit în răspunsurile colegilor voștri?*

Anexa 1: Biografii scurte ale martorilor pentru Activitatea 1 și Activitatea 2

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35) s-a născut și a crescut în Cuba. În copilărie, a făcut parte din Pioneros de la Batalla de Ideas, o mișcare de protest organizată de Fidel Castro în 1999 pentru întoarcerea lui Elián González. Are un Master în Comunicare la Universitatea din Havana. În Cuba, a lucrat pentru radioul și televiziunea națională de la vârsta de 10 ani. S-a stabilit în Belgia în 2015, după ce a părăsit Cuba pentru prima dată pentru o călătorie în jurul lumii cu Up with People, o organizație americană non-profit. Ea locuiește în Anvers cu cei 3 copii ai săi și lucrează ca agent de marketing digital.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79 de ani) este pensionară, și a fost psiholog și terapeut de familie. Provenind dintr-o familie anti dictatorială, a plecat în exil la Paris, Franța, în 1964, alături de prietenul ei, care evita recrutarea militară obligatorie pentru războiul portughez în coloniile africane. S-a întors în Portugalia în 1975, un an după revoluția democratică. A luptat pentru drepturile tinerilor instituționalizați și pentru drepturile sănătății sexuale ale femeilor într-o țară în tranziție de la contextul catolic conservator al dictaturii.

Jeangu Macrooy

Jeangu Macrooy (30) este cântăreț și compozitor. Când a venit în Olanda, la vârsta de 20 de ani, în căutarea mai multor libertăți, a fost lovit de diferența de prosperitate față de patria sa, Surinam, și de lipsa de conștientizare a faptului că aceasta provine din trecutul colonial olandez. A fost șocat să afle că Ketu Koti, sărbătoarea abolirii sclaviei, a fost sărbătorită doar de un mic grup de oameni. El a reprezentat Olanda la Eurovision Song Contest cu un cântec de protest despre sclavie, cântat parțial în Sranantongo, care a primit răspunsuri mixte.

Slobodanka Moravčević

Slobodanka Moravčević (47 de ani) are dublă cetățenie: sârbă și belgiană. Ea a crescut în partea din fosta Iugoslavie care mai târziu a devenit Republica Serbia. Slobodanka a rămas la Belgrad în timpul războaielor iugoslave. Ca studentă, a fost un membru activ al OTPOR, o mișcare de protest nonviolentă împotriva autorităților sârbe controlate de Milošević. După ce a locuit un timp în Mexic, și-a cunoscut actualul soț belgian în 2014 și a migrat în Belgia. Slobodanka lucrează în prezent ca lector de limbă sârbo-croată la Universitatea din Gent. Este creștin-ortodoxă.

Željko Rogina

Željko Rogina (65) a crescut în Slavonia de Est, Croația, unde încă locuiește. Este profesor pensionar de filosofie, etică și logică. A fost admis în Uniunea Comuniștilor ca elev de liceu, dar dezamăgit de conflictele din cadrul conducerii partidului și de retorica națională, a demisionat în 1990, și a decis să nu se mai implice în politică. În timpul schimbărilor din Croația, s-a alăturat armatei ca voluntar și a servit până în iunie 1992. Când unitatea sa a fost dislocată pe câmpurile de luptă din Bosnia și Herțegovina, a decis să se întoarcă și să-și înceapă munca la școală.

Anexa 2: Fragmente de text pentru Activitatea 1 și Activitatea 2

Lisbeth Ruiz Sanchez
(Belgia)

Și mereu am simțit că, atâta timp cât Fidel Castro este acolo, totul va fi bine. El ne va salva. Cu siguranță. Dar ce se va întâmpla când Fidel Castro nu va mai fi? El este un om, la un moment dat va trebui să moară. Cred că mult timp am ignorat această realitate. Ne imaginam că Fidel Castro va fi mereu acolo, toată viața noastră. Și că va vrea să repare totul, pentru că este o persoană foarte

inteligentă. Face greșeli uneori, dar poate corecta orice, poate rezolva totul. Și, la un moment dat, el nu a mai fost acolo.

Atunci a început improvizația. Și atunci oamenii și-au pierdut încrederea că totul va fi bine. Nu mai avem asta în Cuba. Pentru mine, a fost foarte greu ultima dată când am fost acolo, anul trecut. Ți-am spus despre energia pozitivă a cubanezilor, care sunt întotdeauna veseli. N-am văzut asta ultima dată în Cuba, pentru prima oară după atâția ani. Și am trecut prin perioade și mai grele în trecut. În anii '90, aș spune că era chiar mai greu decât acum. Dar aveam pe Fidel Castro. Aveam speranță. Iar cubanezii au pierdut asta acum. Nu le mai rămâne nicio speranță. Și nu poți trăi fără speranță, fără să ai ceva la care să te aștepți. Ei nu mai pot privi înainte, este pur și simplu prea greu. Și pentru că situația este așa acum, simt că oamenii încep să spună: vom ieși în stradă, vom protesta. Trebuie să se schimbe ceva, acum! Simt că se apropie.

Milice Ribeiro Dos Santos
(Portugalia)

Ei bine... Cred că preocupările mele sunt mai degrabă sociale decât personale. Să te gândești că trăim într-o societate care ar putea fi complet diferită și că nu se adoptă legi pentru a schimba acest lucru este scandalos. Cum de nu avem legi mai bune? Cum de... Cum poate exista o diferență atât de mare între salariile de subzistență și câștigurile uriașe? Iar această diferență continuă să se mărească în Portugalia. Trebuie doar să te uiți la cele mai scumpe mașini și la câte avem aici. Și după Covid, profiturile băncilor au crescut. Cum de nu avem legi care să oprească acest lucru? Și cum de o majoritate socialistă în parlament nu poate adopta aceste legi? Și nici nu vrea? Trebuie să luptăm pentru a schimba țara noastră, astfel încât să ofere un trai mai bun pentru toți. Adică niveluri mai ridicate de fericire și mai puțină inegalitate socială. Nu cred că oamenii au încetat să lupte, există lupte relevante

care se duc. Cred că democrația este formată și din cultură. Și, din acest punct de vedere, trebuie să analizăm ce fac instituțiile și mass-media, astfel încât să promovăm o cultură reînnoită de curiozitate politică și implicare.

Jeangu Macrooy (Olanda)

Nu cred că este corect deoarece strămoșii mei au muncit pe plantații. Au sângerat, pentru că au fost maltratați. Din acel pământ au crescut recolte care au adus multă bogăție. Și cânt și în a doua parte despre faptul că sunt aici, mergând prin jur. Aurul este o metaforă pentru prosperitate și dezvoltare. Sunt confruntat în Olanda cu cât de bogată și prosperă este această țară și cât de bine sunt reglementate lucrurile aici. Și să știu că o mare parte din acea bogăție provine din colonialism, din comerțul cu sclavi, din plantațiile din Surinam, a fost foarte tulburător; de asemenea, când mă gândesc la legătura dintre Surinam și Olanda. Pe hârtie, surinamezii sunt de fapt străini și acum și sunt tratați ca atare, dacă ne uităm, la politica privind vizele, de exemplu.

Slobodanka Moravčević
(Belgia)

Când drepturile mele, drepturile mele umane, nu au fost respectate suficient, am simțit că trebuie să fac ceva. Era în noiembrie 1996, când Milošević a furat alegerile, sau poate doar a ajustat puțin numerele. Și asta pur și simplu... nu, nu este corect. Așa ceva nu se poate. Aveai televiziunea, aveai toate mijloacele media, aveai toate oportunitățile să obții multe voturi. Și totuși, oamenii au spus nu. Și acum? Trebuia să facem ceva. Aveam 18 ani pe atunci. Am început universitatea pe la 18-19 ani. Îmi amintesc prima dată când am auzit această veste. Și alți oameni au auzit-o... și spontan am vrut să ieșim afară și să spunem: „Hai, asta chiar nu e bine”. Îmi amintesc că aveam un curs de limbi slave vechi,

era noiembrie, anul universitar în Serbia începea la sfârșitul lui octombrie. Probabil era prima sau a doua mea săptămână de studii ca student în primul an. Am ieșit afară și apoi profesorul a venit. M-a întrebat: „Unde mergi, domnișoară?” Am crezut că este normal pentru lumea academică, pentru oamenii care sunt atât de... „Da, merg la demonstrație.” „Împotriva cui?” „Împotriva lui Milošević.” A reacționat așa. Acest om era membru al partidului lui Milošević și m-a întrebat: „Cum te cheamă?” I-am spus numele meu. Și el: „O să-mi amintesc.” Da, asta chiar... Și chiar și-a amintit. Mi-a fost foarte greu să trec examenul.

Eram unul dintre cei 18 oameni care erau acolo. Mulți dintre ei au devenit mai târziu lideri ai mișcării studentești și apoi politicieni, precum Ceda Jovanović și alții. Pentru mine a fost ca în cazul lui Kalimero, când spune: „Asta chiar nu este corect.” Trebuia să spun: asta nu este corect. Și din acea zi am fost mereu pe stradă. Și fratele meu la fel. Studia medicina. Era și liderul mișcării facultății sale. Apoi tatăl meu s-a alăturat și el era implicat în OTPOR. Da, ca familie eram foarte ocupați cu... demonstrațiile împotriva nedemocrației, împotriva lui Milošević, împotriva războiului, împotriva tuturor acestor lucruri.

Și din acest motiv, a trebuit să plătim un preț. Nu doar eu cu examenul meu – probabil că asta nu era atât de important. Dar fratele meu nu a putut niciodată să se specializeze. Și asta este desigur important. Și era unul dintre cei mai buni studenți. Unul dintre primii zece studenți cu notele sale. Și voia să studieze chirurgia. Dar nu a putut să se specializeze. De asemenea, nu a putut rămâne în Belgrad. Tatăl meu nu mai putea lucra deloc. A apărut un fel de mafie acolo. Am pierdut atât de mulți bani și alte lucruri din cauza faptului că aveam o opinie.

Dar bine, ideea noastră era că așa era corect să procedăm.

Željko Rogina (Croația)

Un sistem inspirat de țările nordice, cu un stat al bunăstării puternic și o rată progresivă de impozitare, unde cei mai bogați ar contribui cel mai mult la nevoile sociale – nu am obținut asta. Am crezut, de asemenea, că vom avea un stat de drept. Până în ziua de azi, încă nu avem un stat guvernat de statul de drept, iar acum nici măcar nu mai vorbim despre asta. Din nenumărate exemple este evident că, dacă o persoană sărmană sparge o fereastră și fură 5 pachete de țigări, va ajunge repede la închisoare. Dacă un om de afaceri sau un ministru fură milioane de euro, atunci, desigur, nu numai că nu va ajunge la închisoare... dar poate... i se va interzice temporar să facă politică și va rămâne totuși un cetățean respectat, deschizând o afacere privată.

Anexa 3: Cum să realizezi un interviu?

Cum să realizezi un interviu?

Obiectivul principal al interviurilor este de a obține cât mai multe informații de la participanți, însă un interviu nu înseamnă doar adresarea de întrebări și primirea de răspunsuri. Un interviu este o metodă de cercetare elaborată, iar scopul ar trebui să fie stabilirea unei conversații cu participantul.

Ce întrebări să pui?

- Ține minte că scenariul unui interviu este un document orientativ. Acesta ar trebui să includă toate subiectele pe care trebuie să le acoperi în timpul interviului și toate informațiile pe care dorești să le obții, însă participantul poate răspunde la mai multe întrebări simultan.
- Pentru pregătirea interviului, poate fi util să atribui priorități diferite întrebărilor și să le organizezi într-o anumită ordine, de exemplu cronologic.
- Intervievatorul trebuie să asculte activ și să participe la conversație, nu doar să adreseze întrebările.
- Fii atent și respectă limitele. Participantul poate să nu dorească să discute anumite subiecte sau poate deveni emoționat în timpul interviului. Amintește-ți că participanții au dreptul de a refuza să răspundă la anumite întrebări sau de a întrerupe interviul dacă este prea dificil pentru ei.

Sfaturi pentru pregătirea scenariului de interviu:

1. Adresează întrebări deschise:

Dacă o întrebare poate fi răspunsă cu "da" sau "nu" sau cu un singur cuvânt, reformulează-o astfel încât să necesite un răspuns mai detaliat.

2. Adresează întrebări suplimentare:

Dacă participantul menționează ceva interesant pe care nu l-ai luat în considerare în întrebările tale, nu ezita să ceri mai multe informații și să-i rogi să explice mai detaliat ce vor să spună. Nu te teme că nu vei înțelege toate răspunsurile lor; cere explicații sau informații suplimentare.

3. Păstrează întrebările concise:

Nu redacta întrebări mai lungi de două rânduri. Fă-le scurte și clare, astfel încât să fie evident ce fel de răspuns aștepti. În caz contrar, riști ca participantul să evite subiectul principal.

4. Reformulează o întrebare dacă participantul o evită:

Uneori, oamenii nu vor să discute anumite subiecte când sunt întrebați direct. Gândește-te cum poți pune întrebările dificile indirect.

5. Provocarea politicoasă a participantului:

Dacă vrei să afli opinia lor despre subiecte controversate specifice, îi poți provoca pentru a obține o reacție.

6. Acceptă pauzele și tăcerea:

Permite participanților să răspundă în ritmul lor propriu. Oferă-le spațiu pentru a reflecta și a gândi. Acesta nu este un subiect ușor de discutat, așa că s-ar putea să aibă nevoie de timp pentru a formula un răspuns.

7. Ia notițe în timpul interviului:

Notează cuvinte-cheie pentru fiecare răspuns și orice întrebări suplimentare care apar pe parcursul discuției.

8. Evită generalizările:

Unii participanți pot fi reticenți în a discuta anumite aspecte ale experienței lor, în timp ce alții pot fi mai dispuși să împărtășească detalii. Permite-le să își împărtășească povestea în propriile lor cuvinte.

9. Evită presupunerile:

Recunoaște că fiecare participant a avut o experiență diferită, poate într-o altă etapă a procesului de vindecare. Nu presupune că ceva s-a întâmplat deja sau că participantul simte într-un anumit fel.

Activitate de învățare 3: Hărțile furiei

Hanna Zielinska și Marjolein Delvou
Fundația Evens

Activitate de învățare: Harta furiei

Grupa de vârstă: 14 - 17 ani

Durață: 2 x 45 minute (prima activitate poate fi realizată independent)

Materiale: Hârtie flipchart, markere, fragmente, narațiunea pentru întrebarea *Ce te enervează la lumea de astăzi?*, fragmentele text (Anexa 5) și biografiile scurte ale martorilor (Anexa 4).

Rezultate ale învățării:

Prin această activitate, elevii vor:

- Reflecta asupra stării democrației și influenței acesteia asupra vieților noastre;
- Familiariza cu multiple perspective asupra democrației din partea unor persoane din diferite țări care au experimentat schimbări sistemice;
- Participa la un dialog inter-generațional despre democrație;
- Înțelege puterea pe care o avem pentru a modela democrația.

Fragmente

Fragmentul 1: Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgia).

Fragmentul 2: Milice Ribeiro Dos Santos (Portugalia).

Fragmentul 3: Juozas Malickas (Lituania).

Fragmentul 4: Amir Mohammadi (Olanda).

Fragmentul 5: Jeangu Macrooy (Olanda).

Fragmentul 6: Andrés Ruiz Grima (Spania).

Fragmentul 7: Slobodanka Moravčević (Belgia).

Fragmentul 8: Lucia Bartošová (Republica Cehă).

Fragmentul 9: Željko Rogina (Croatia).

Fragmentul 10: Željko Rogina (Croatia).

Fragmentul 11: Maria Filomena Manuel (Portugalia).

Fragmentul 12: Petros Pizantias (Grecia).

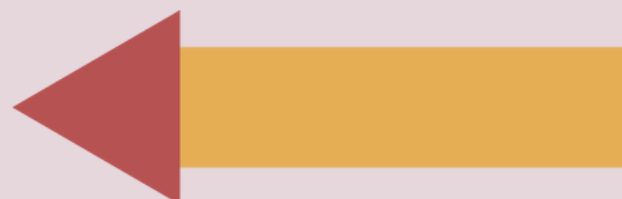
Pasul 1: Introducere (1 minut)

În funcție de grupul dvs., puteți începe direct cu întrebarea sau puteți încadra pe scurt activitatea.

Pasul 2: Reflecție (7 minute)

Invitați elevii la un moment scurt de reflecție individuală, întrebându-i: *Ce te enervează la lumea de astăzi?* Oferiți-le câteva minute să reflecteze și să-și pregătească răspunsurile (2 minute). Reamintiți-le că pot fi lucruri diferite, orice le vine în minte și îi face să simtă furie vis-a-vis de lume, fie că este vorba despre mediul lor apropiat sau probleme globale mai largi.

Încurajați elevii să-și împărtășească răspunsurile, apoi, într-o activitate frontală, notați pe tablă principalele subiecte identificate de elevi (5 minute).

Pasul 3: Ascultarea altor voci (22 minute)

Explicați elevilor ce urmează să vadă: o selecție de fragmente din mărturiile ale unor persoane care au trăit schimbări sistemice recente în Europa și dincolo de ea. Înainte de a viziona narațiunea pentru întrebarea 1, cereți elevilor să rămână concentrați și să noteze toate cuvintele, ideile, imaginile, senzațiile și impresiile care le vin în minte în timp ce urmăresc fiecare fragment (10 minute).

După vizionare, discutați cu elevii, pornind de la întrebarea: *Care fragment a rezonat cel mai mult cu voi sau v-a provocat cel mai mult și de ce?* (7 minute).

După acest moment, reveniți asupra celor notate pe tablă, rezumați sau adăugați problemele care i-au deranjat sau revoltat pe martori folosind o altă culoare. Rezultatul va fi o hartă a furiei colective (5 minute).

Pasul 4: Privire de ansamblu (15 minute)

Pentru a obține o imagine a ceea ce s-ar putea întâmpla dacă această furie sau aceste emoții nu sunt abordate, invitați elevii să privească harta furiei și întrebați-i: *Care sunt consecințele dacă nu se face nimic în legătură cu aceste probleme? Pentru voi, pentru comunitatea voastră, pentru societatea voastră?* Elevii pot veni cu idei privind lucruri care deja se întâmplă, precum și lucruri care ar putea avea loc în viitor.

În timp ce ascultați răspunsurile elevilor, luați notițe pe o altă tablă, schițând o hartă a consecințelor potențiale. Asigurați-vă că elevii observă cum harta furiei și harta consecințelor se influențează reciproc și se întrepătrund – de exemplu, „rasismul” poate fi atât o cauză cât și o consecință a furiei.

Dacă aveți o altă lecție împreună, puteți opri activitatea aici pentru a lăsa elevii să rămână cu sentimentele și impresiile lor până la următoarea întâlnire.

Dacă aceasta este singura lecție pentru activitate, continuați cu următoarea concluzie pentru a încheia:

- Rezumați pe scurt principalele concluzii ale lecției. Reamintiți elevilor că au pornit de la un punct al furiei față de lipsurile sistemice și au identificat consecințele acestora.
- Acum întrebați elevii fie:
  - *1) De ce este nevoie pentru a aborda aceste consecințe (mai ales cele care nu servesc societății)? Cereți fiecărui elev să răspundă într-un singur cuvânt și să indice un alt coleg care va oferi răspunsul următor.*
  - *SAU 2) Să ia markerele și să pună un punct roșu lângă consecința care îi afectează cel mai mult și un punct verde lângă una pe care cred că o pot contracara/combateră (5 minute).*

Opțional: Activitatea 4

Reamintiți elevilor cu ce ați terminat data trecută, reintroduceți harta furiei și harta consecințelor.

Material: Fragmente și biografii scurte ale martorilor.

Pasul 5: Canalizarea furiei (40 min) - Lucru în grup și prezentare

Reamintiți elevilor ce ați discutat ultima dată și reintroduceți harta furiei și harta consecințelor. Pentru această activitate, cereți elevilor să aleagă fragmentul de la care doresc să pornească. (Pot alege și un fragment care nu a fost selectat în prima parte a activității.) Apoi, rugați-i să se alăture colegilor care au ales același fragment și să formeze perechi și/sau grupuri mici. Când grupurile sunt formate, explicați sarcina de lucru: pe baza fragmentului ales, elevii discută mai întâi între ei despre ceea ce le evocă acest fragment, ce îi enervează și ce ar dori să evidențieze. Apoi, împreună, proiectează/dezvoltă/interpretează un mic act de curaj care să reflecte furia lor comună. Sunt invitați să „ia cuvântul”[1] și să facă ceva. Acest act va fi expresia lor proprie a problemei care i-a mișcat. Explicați că actul lor de curaj poate lua orice formă doresc: o micro-acțiune, o declarație, un gest, un eveniment sau un joc de rol. De exemplu, elevii ar putea distribui un citat în spațiul școlii în locuri neașteptate sau ar putea invita restul clasei să creeze o figură tăcută a „rasismului” din propriile corpuri. Fiți atenți și adaptați-vă nevoilor grupului: dacă elevii înțeleg cu ușurință instrucțiunile, evitați să folosiți prea multe exemple pentru a nu le afecta creativitatea. Dacă observați că grupul nu se simte sigur în privința sarcinii, oferiți câteva exemple pentru a-i încuraja să gândească în afara tiparelor obișnuite. Oferiți materiale suplimentare pentru a sprijini munca lor (biografii ale martorilor, fișe de context istoric) și câteva sugestii pentru început:

Trucuri pentru început:

Când pregătiți actul de curaj, luați în considerare următoarele întrebări. Le puteți scrie pe tablă sau imprima pe mici carduri pe care să le distribuiți grupurilor/perechilor:

1. *Ce vrem să spunem?*
2. *Unde vrem să spunem?*
3. *Cum vrem să spunem? („cum” integrează „ce” și „unde”)*

---

[1] Această activitate se bazează pe lucrarea lui Guimarães (S.) & Reis (R.), *Luați cuvântul. Interpretarea materialului non-ficțional: voci și cuvinte portugheze în tranziția de la dictatură la democrație*.

În timp ce perechile/grupurile mici lucrează, plimbați-vă printre ele și oferiți sprijin dacă este necesar. Important: scopul lor nu este să găsească soluții la problemele sociale serioase tocmai identificate, ci să găsească o modalitate de a ilustra/exprima ceea ce i-a impresionat cel mai mult. Este esențial ca elevii să se simtă împuterniciți să-și exprime gândurile și să inventeze un act de curaj care poate depăși formele tradiționale de activități cu care sunt obișnuiți la școală (30 min).

Asigurați-vă că aveți timp pentru ca fiecare grup mic să interpreteze sau să prezinte actul lor de curaj (10 min).

Pasul 6: Concluzii (5 min)

Invitați elevii să stea într-un cerc și alegeți o întrebare care ar fi cea mai potrivită pentru grupul dumneavoastră pentru a reflecta pe scurt asupra experienței de învățare. Asigurați-vă că fiecare elev care dorește să împărtășească are această posibilitate. Puneți o întrebare și încurajați elevii să răspundă. Iată câteva exemple:

- *Ce ți s-a părut cel mai provocator în realizarea/planificarea actului tău de curaj?*
- *Ce ți-a oferit interpretarea/vizionarea actelor de curaj de astăzi?*
- *Dacă ai putea lua un gând/impresie/sentiment care ți-a venit în timpul activității de astăzi – care ar fi acela?*

În cadrul discuției finale puteți aborda și motivul pentru care anumite fragmente nu au fost alese.

Sugestie pentru un proiect mai amplu: Care este istoria furiei tale?

Dacă sunteți inspirați de întrebări și activitățile propuse și aveți posibilitatea de a lucra pe termen mai lung, puteți implica elevii într-o cercetare istorică despre cauza furiei lor. Rețineți că aceasta nu este o activitate introspectivă, ci ar trebui pregătită și prezentată ca un proiect de cercetare în care invitați elevii să exploreze problema care îi enervează dintr-o perspectivă istorică.

1. Localizați furia în timp și spațiu: Invitați elevii să identifice/enumerate momente sau episoade din istorie când oamenii au fost mișcați de o problemă similară cu cea care îi enervează pe ei acum.
2. Explorare istorică succintă: Invitați elevii să aleagă un moment sau episod despre care ar dori să afle mai multe. După identificarea episodului/episoadelor, sugerați utilizarea următoarelor întrebări pentru a începe explorarea istorică: *Ce știu deja despre acest moment specific din timp? Ce vreau să aflu? Ce am învățat?* (De exemplu, dacă un elev este revoltat de problema sărăciei, acesta ar putea explora un episod din istorie care reflectă această furie – cum ar fi Revoluția Franceză).

Anexa 4: Biografii scurte ale martorilor pentru Activitatea 3

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35) s-a născut și a crescut în Cuba. În copilărie, a făcut parte din Pioneros de la Batalla de Ideas, o mișcare de protest organizată de Fidel Castro în 1999 pentru întoarcerea lui Elián González. Are un Master în Comunicare la Universitatea din Havana. În Cuba, a lucrat pentru radioul și televiziunea națională de la vârsta de 10 ani. S-a stabilit în Belgia în 2015, după ce a părăsit Cuba pentru prima dată pentru o călătorie în jurul lumii cu Up with People, o organizație americană non-profit. Ea locuiește în Anvers cu cei 3 copii ai săi și lucrează ca agent de marketing digital.

Slobodanka Moravčević

Slobodanka Moravčević (47 de ani) are dublă cetățenie: sârbă și belgiană. Ea a crescut în partea din fosta Iugoslavie care mai târziu a devenit Republica Serbia. Slobodanka a rămas la Belgrad în timpul războaielor iugoslave. Ca studentă, a fost un membru activ al OTPOR, o mișcare de protest nonviolentă împotriva autorităților sârbe controlate de Milošević. După ce a locuit un timp în Mexic, și-a cunoscut actualul soț belgian în 2014 și a migrat în Belgia. Slobodanka lucrează în prezent ca lector de limbă sârbo-croată la Universitatea din Gent. Este creștin-ortodoxă.

Lucia Bartošová

Lucia Bartošová (50) s-a născut la Bratislava, la acea vreme Cehoslovacia. Ea a fost implicată activ în protestele studențești din toamna anului 1989. În timpul Revoluției de Catifea, ea a participat la negocierile dintre elevi și conducere, referitoare la regulile din liceul ei. A studiat Farmacia la Universitatea din Bratislava la începutul anilor '90. Prima ei experiență cu Occidentul a fost când a lucrat ca au-pair în Aurich, lângă Stuttgart, în 1993. Ea a decis să se mute în Republica Cehă în 1999.

Petros Pizantias

Petros Pizantias (77), profesor emerit la Universitatea Ionică, s-a născut în Atena, Grecia, în cartierul Gargaretta, în 1947. În timpul dictaturii a desfășurat câteva acte de rezistență. Pentru a putea "respira", a fugit în Franța când avea 20 de ani. La Paris a devenit membru al grupărilor de rezistență împotriva dictaturii grecești. A studiat Sociologie și Istorie. Când s-a întors în Grecia, a fost un membru foarte activ al unui partid politic de stânga. În prezent scrie articole despre situația politică actuală și calitatea democrației.

Andrés Ruiz Grima

Andrés Ruiz Grima din Spania (73) este pensionar și lucrează ocazional ca marinar. A fost închis la vârsta de 20 de ani pentru activismul său împotriva regimului Franco și a fost, de asemenea, implicat în Yayoflutas (Organizația bunicilor) din cadrul mișcării 15M-indignados (2011), și în mișcarea de independență catalane (2017). Apropiat de ideile anarhiste, el nu votează și este în favoarea democrației participative.

Željko Rogina

Željko Rogina (65) a crescut în Slavonia de Est, Croația, unde încă locuiește. Este profesor pensionar de filosofie, etică și logică. A fost admis în Uniunea Comuniștilor ca elev de liceu, dar dezamăgit de conflictele din cadrul conducerii partidului și de retorica națională, a demisionat în 1990, și a decis să nu se mai implice în politică. În timpul schimbărilor din Croația, s-a alăturat

armatei ca voluntar și a servit până în iunie 1992. Când unitatea sa a fost dislocată pe câmpurile de luptă din Bosnia și Herțegovina, a decis să se întoarcă și să-și înceapă munca la școală.

Juozas Malickas

Juozas Malickas (52 de ani), este un profesor de istorie lituanian. El își folosește povestea vieții pentru a face legătura între trecutul și prezentul Lituaniei. Crescut în Lituania, el a emigrat în SUA timp de 20 de ani înainte de a se întoarce în Lituania în 2020. Juozas oferă o perspectivă directă asupra Lituaniei sovietice față de Lituania post-independență, subliniind, de asemenea, trecerea de la un oraș mic, restrâns, la dinamica Vilnius de astăzi.

Amir Mohammadi

Amir Mohammadi (39 de ani) a venit în Olanda în 2016 ca refugiat din Iran. Nu a primit permis de ședere, dar nici nu s-a putut întoarce și, prin urmare, a trăit în umbră ca o persoană fără acte, timp de 6 ani. Până la urmă, a primit un permis de ședere. Amir știe mai bine decât oricine cum este să nu ai drepturi.

Jeangu Macrooy

Jeangu Macrooy (30) este cântăreț și compozitor. Când a venit în Olanda, la vârsta de 20 de ani, în căutarea mai multor libertăți, a fost lovit de diferența de prosperitate față de patria sa, Surinam, și de lipsa de conștientizare a faptului că aceasta provine din trecutul colonial olandez. A fost șocat să afle că Keti Koti, sărbătoarea abolirii sclaviei, a fost sărbătorită doar de un mic grup de oameni. El a reprezentat Olanda la Eurovision Song Contest cu un cântec de protest despre sclavie, cântat parțial în Sranantongo, care a primit răspunsuri mixte.

Maria Filomena Manuel

Maria Filomena Manuel (62 de ani) s-a născut în Angola și a emigrat în Portugalia în 1976 (doi ani după revoluția democratică). A fost martora schimbărilor importante din regimul democratic portughez. A fondat un colectiv unde are și restaurantul ei. "Filó" este un loc de întâlnire pentru imigranți din

țările africane, studenți și persoane cu venituri mici. Asociația Filó COCHILÓ este un spațiu sigur, unde imigranții, cu sau fără acte, venind din Angola, Mozambic sau Capul Verde, găsesc un loc pentru a se întâlni, discuta și mânca.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79 de ani) este pensionară, și a fost psiholog și terapeut de familie. Provenind dintr-o familie anti dictatorială, a plecat în exil la Paris, Franța, în 1964, alături de prietenul ei, care evita recrutarea militară obligatorie pentru războiul portughez în coloniile africane. S-a întors în Portugalia în 1975, un an după revoluția democratică. A luptat pentru drepturile tinerilor instituționalizați și pentru drepturile sănătății sexuale ale femeilor într-o țară în tranziție de la contextul catolic conservator al dictaturii.

Anexa 5: Fragmente de text pentru Activitatea 3

Lisbeth Ruiz Sanchez
(Belgia)

Și mereu am simțit că, atâta timp cât Fidel Castro este acolo, totul va fi bine. El ne va salva. Cu siguranță. Dar ce se va întâmpla când Fidel Castro nu va mai fi? El este un om, la un moment dat va trebui să moară. Cred că mult timp am ignorat această realitate. Ne imaginam că Fidel Castro va fi mereu acolo, toată viața noastră. Și că va vrea să repare totul, pentru că este o persoană foarte inteligentă. Face greșeli uneori, dar poate corecta orice, poate rezolva totul. Și, la un moment dat, el nu a mai fost acolo.

Atunci a început improvizația. Și atunci oamenii și-au pierdut încrederea că totul va fi bine. Nu mai avem asta în Cuba. Pentru mine, a fost foarte greu ultima dată când am fost acolo, anul trecut. Ți-am spus despre energia pozitivă a cubanezilor, care sunt întotdeauna veseli. N-am văzut asta ultima dată în Cuba, pentru prima oară după atâția ani. Și am trecut prin perioade și mai grele în trecut. În anii '90, aș spune că era chiar mai greu decât acum. Dar aveam pe Fidel Castro. Aveam speranță. Iar cubanezii au pierdut asta acum. Nu le mai rămâne nicio speranță. Și nu poți trăi fără speranță, fără să ai ceva la care să te aștepți. Ei nu mai pot privi înainte, este pur și simplu prea greu. Și pentru că situația este așa acum, simt că oamenii încep să spună: vom ieși în stradă, vom protesta. Trebuie să se schimbe ceva, acum! Simt că se apropie.

Milice Ribeiro Dos Santos
(Portugalia)

Ei bine... Cred că preocupările mele sunt mai degrabă sociale decât personale. Să te gândești că trăim într-o societate care ar putea fi complet diferită și că nu se adoptă legi pentru a schimba acest lucru este scandalos. Cum de nu avem legi mai bune? Cum de... Cum poate exista o diferență atât de mare între salariile de subzistență și câștigurile uriașe? Iar această diferență continuă să se mărească în Portugalia. Trebuie doar să te uiți la cele mai scumpe mașini și la câte avem aici. Și după Covid, profiturile băncilor au crescut. Cum de nu avem legi care să oprească acest lucru? Și cum de o majoritate socialistă în parlament nu poate adopta aceste legi? Și nici nu vrea? Trebuie să luptăm pentru a schimba țara noastră, astfel încât să ofere un trai mai bun pentru toți. Adică niveluri mai ridicate de fericire și mai puțină inegalitate socială. Nu cred că oamenii au încetat să lupte, există lupte relevante care se duc. Cred că democrația este formată și din cultură. Și, din acest punct de vedere, trebuie să analizăm ce fac instituțiile și mass-media, astfel încât să promovăm o cultură reînnoită de curiozitate politică și implicare.

Juozas Malickas (Lituania)

Am locuit în SUA o perioadă lungă. Nu am acceptat niciodată ideea că a fi fără adăpost este în regulă. M-a înspăimântat mereu să văd oameni fără adăpost, oameni fără acces la îngrijire medicală sau care își pierd casele pentru că se îmbolnăvesc. Nu pot justifica asta în America. Pur și simplu nu este corect. Așa cum înțeleg eu, dacă o persoană ajunge pe stradă, ceva trebuie să fi mers foarte prost pentru ea. Unii spun că o persoană trăiește pe stradă pentru că a ales asta, că a decis conștient să trăiască astfel. Dar dacă cineva alege conștient să trăiască pe stradă, ceva este în neregulă cu gândirea sa. Nu este sănătoasă psihic. Are nevoie de ajutor, nu de abandon pe stradă. Eu însumi am lucrat cu oameni bolnavi psihic încă de la naștere. Și să ne uităm la natură – chiar și cel mai mic animal

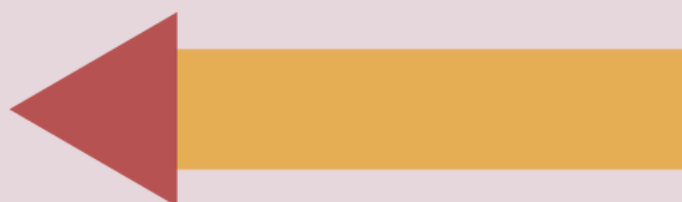
caută adăpost, nu merge pe stradă și rămâne acolo. Refuzul nostru de a ajuta, atunci când ne justificăm spunând că au ales această viață, este de fapt doar lipsa noastră de dorință de a ajuta. Chiar și văzând acest lucru în Statele Unite, niciodată... Era ca un cuțit în rană, mereu observam problema. Nu era ca și cum treceam pe lângă și nu vedeam.

Amir Mohammadi (Olanda)

Sunt dezamăgit de Olanda pentru faptul că mulți oameni fără acte locuiesc pe stradă. Da, 100% sunt dezamăgit. Dar sunt și mai dezamăgit de politică, de unele dintre partidele politice. Acestea ar putea vedea suferința oamenilor din Olanda. Deja dorm sub poduri – 30.000 în Amsterdam, același număr în Rotterdam. În restul Olandei, nu știu câți oameni sunt fără acte. De obicei, vin în aceste două zone pentru a putea primi ajutor.

Cum îndrăznește un partid politic să strige „Susțin refugiații”? I-ați lăsat pe stradă și deschideți granițele, aducând alți oameni acolo. Știți, asta m-a dezamăgit mai mult. Am spus că ne luptăm cu o problemă uriașă: oamenii din Olanda suferă, iar voi îi ignorați complet, le interziceți accesul la toate serviciile sociale și lucrurile la care ar putea avea acces. Și apoi spuneți: „Oh, trebuie să ținem granițele deschise și să aducem mai mulți oameni”, iar acești oameni sunt respinși și devin la rândul lor persoane fără acte.

A fost o mare înșelătorie din partea partidelor politice în 2021 când au făcut aceste alegeri. Sunt bucuros că guvernul s-a prăbușit.

Jeangu Macrooy (Olanda)

Nu cred că este corect, deoarece strămoșii mei au muncit pe plantații. Au sângerat, pentru că au fost maltratați. Din acel pământ au crescut recolte care au adus multă bogăție. Și cânt și în a doua parte despre faptul că sunt aici, mergând prin jur. Aurul este o metaforă pentru prosperitate și dezvoltare. Sunt confruntat în Olanda cu cât de bogată și prosperă este această țară și cât de bine sunt reglementate lucrurile aici. Și să știu că o mare parte din acea bogăție provine din colonialism, din comerțul cu sclavi, din plantațiile din Surinam, a fost foarte tulburător; de asemenea, când mă gândesc la legătura dintre Surinam și Olanda. Pe hârtie, surinamezii sunt de fapt străini acum și sunt tratați ca atare, dacă ne uităm, la politica privind vizele, de exemplu.

Andrés Ruiz Grima (Spania)

Statul, statul democratic, se legitimează prin voturi la fiecare x ani. Dar apoi, dacă vrei să pui sub semnul întrebării politica pe care o implementează, care nu are nicio legătură cu ceea ce au promis pentru a câștiga votul tău, și ieși în stradă pentru a demonstra, atunci poliția te atacă și te incriminează. Nu pe cel care a provocat acea concentrare sau demonstrație din cauza nerespectării legilor. Ca să nu mai vorbim de ceea ce se întâmplă cu șomajul, cu locuințele, cu sănătatea. Ne fură totul într-o democrație. Un camarad, îmi amintesc că cineva a spus odată: „Tot ceea ce au spus că va face comunismul, capitalismul face acum și voi nu faceți nimic.”
„Dar,” le-aș spune oamenilor: „Ce aveți cu adevărat?” În afară de o ipotecă, ce aveți?

Slobodanka Moravčević
(Belgia)

Când drepturile mele, drepturile mele umane, nu au fost respectate suficient, am simțit că trebuie să fac ceva. Era în noiembrie 1996, când Milošević a furat alegerile, sau poate doar a ajustat puțin numerele. Și asta pur și simplu... nu, nu este corect. Așa ceva nu se poate. Aveai televiziunea, aveai toate mijloacele media, aveai toate oportunitățile să obții multe voturi. Și totuși, oamenii au spus nu. Și acum? Trebuia să facem ceva. Aveam 18 ani pe atunci. Am început universitatea pe la 18-19 ani. Îmi amintesc prima dată când am auzit această veste. Și alți oameni au auzit-o... și spontan am vrut să ieșim afară și să spunem: „Hai, asta chiar nu e bine”. Îmi amintesc că aveam un curs de limbi slave vechi, era noiembrie, anul universitar în Serbia începea la sfârșitul lui octombrie. Probabil era prima sau a doua mea săptămână de studii ca student în primul an. Am ieșit afară și apoi profesorul a venit. M-a întrebat: „Unde mergi, domnișoară?” Am crezut că este normal pentru lumea academică, pentru oamenii care sunt atât de... „Da, merg la demonstrație.” „Împotriva cui?” „Împotriva lui Milošević.” A reacționat așa. Acest om era membru al partidului lui Milošević și m-a întrebat: „Cum te cheamă?” I-am spus numele meu. Și el: „O să-mi amintesc.” Da, asta chiar... Și chiar și-a amintit. Mi-a fost foarte greu să trec examenul. Eram unul dintre cei 18 oameni care erau acolo. Mulți dintre ei au devenit mai târziu lideri ai mișcării studentești și apoi politicieni, precum Ceda Jovanović și alții. Pentru mine a fost ca în cazul lui Kalimero, când spune: „Asta chiar nu este corect.” Trebuia să spun: asta nu este corect. Și din acea zi am fost mereu pe stradă. Și fratele meu la fel. Studia medicina. Era și liderul mișcării facultății sale. Apoi tatăl meu s-a alăturat și el era implicat în OTPOR. Da, ca familie eram foarte ocupați cu... demonstrațiile împotriva nedemocrației, împotriva lui Milošević, împotriva războiului, împotriva tuturor acestor lucruri. Și din acest motiv, a trebuit să plătim un preț. Nu doar eu cu examenul meu – probabil că asta nu era atât de important. Dar fratele meu nu a putut

	<p>niciodată să se specializeze. Și asta este desigur important. Și era unul dintre cei mai buni studenți. Unul dintre primii zece studenți cu notele sale. Și voia să studieze chirurgia. Dar nu a putut să se specializeze. De asemenea, nu a putut rămâne în Belgrad. Tatăl meu nu mai putea lucra deloc. A apărut un fel de mafie acolo. Am pierdut atât de mulți bani și alte lucruri din cauza faptului că aveam o opinie. Dar bine, ideea noastră era că așa era corect să procedăm.</p>
--	---

<p>Lucia Bartošová (Cehia)</p>	<p>Ei bine, din punctul meu de vedere... consider că tocmai oamenii obișnuiți, cei care s-au enervat, au fost cei care s-au săturat și au decis să facă o schimbare. Oamenii erau furioși pentru că studenții erau bătuți, iar ei au luat asta personal, ca și cum copiii lor ar fi fost cei agresați. Și, în cele din urmă, le-a păsat. Au ieșit în stradă în aceste zile reci și au spus pur și simplu: „Ei bine, așa ceva nu este corect...”</p>
--------------------------------	---

<p>Željko Rogina (Croația)</p>	<p>Un sistem inspirat de țările nordice, cu un stat al bunăstării puternic și o rată progresivă de impozitare, unde cei mai bogați ar contribui cel mai mult la nevoile sociale – nu am obținut asta. Am crezut, de asemenea, că vom avea un stat de drept. Până în ziua de azi, încă nu avem un stat guvernat de statul de drept și acum nici măcar nu mai vorbim despre asta.</p>
--------------------------------	---

Željko Rogina (Croația)

Pe de altă parte, mă irită cei care spun că a fost o epocă întunecată. O epocă de totalitarism complet, dictatură. Toți am fost în lagăr pentru o vreme. Interesant este că cei care au fost în lagăr sau în acea „beznă comunistă”... au ajuns să termine școala, au studiat în acel sistem pe cheltuiala societății, locuind evident în cămine de stat aproape gratuit, mulți au avut burse, iar după aceea și-au găsit un loc de muncă. Majoritatea au primit locuințe sociale, deci nu le-au cumpărat, ci au trăit pe cheltuiala societății.

Poate pentru a ilustra această egalitate sau inegalitate economică, modul în care erau gestionate situațiile și cum erau angajați oamenii în societatea de atunci; unul dintre rudele mele apropiate era alcoolic cronic... lucra într-o companie de construcții, opera un excavator, un buldozer – un loc de muncă destul de responsabil. Venea beat la muncă și apoi lipsea 5-6 zile. Nu știau ce să facă cu el – uneori apărea, alteori nu. Desigur, în economia de piață de astăzi, angajatorul l-ar concedia imediat și pe bună dreptate. Pe atunci, consiliul muncitorilor, directorul și supraveghetorii se întâlneau, colegii îl convingeau să caute tratament, apoi îl trimiteau la spitalul psihiatric din Vrapče pentru o lună sau două. După aceea era bine timp de un an și totul se relua. Nu știau ce să facă cu el, așa că pur și simplu îl păstrau acolo. Desigur, productivitatea era scăzută din această cauză – era redundant acolo –, dar avea doi copii acasă, o soție, și cum ar fi putut deveni brusc un caz social? Cu alte cuvinte, în acel sistem muncitorul nu era o marfă. Ceea ce acum este numit forță de muncă care poate fi folosită și aruncată când nu mai este necesară.

Maria Filomena Manuel
(Portugalia)

Pentru că banii conduc.
Necinstea conduce.
Nu realitatea celor care trebuie să se ascundă pentru a face impresie. Este asta libertate? Nu. Oamenii trebuie să se mascheze pentru a face impresie... și pentru a se mișca prin lume. Încă trăim într-o mascaradă! Pentru că, în zilele noastre, nu poți spune „negru”, nu poți spune „negro”... Nu poți... Nu poți spune că el e gay, ea e lesbiană, sau orice altceva... Și astfel există acoperiri care servesc drept camuflaj, iar oamenii trăiesc sub aceste acoperiri, și nu poți spune dacă cineva este sincer sau nu. La fel e și cu banii. Banii sunt bani... Ei produc necinste. Și oamenii intră și ei în această farsă.
Nu este ca și cum... pot privi pe cineva și să știu dacă este sincer cu mine. Nu, nu este. Sunt necinstiți. Se uită la mine... Nu primesc acel „bună dimineața!” cu un zâmbet, ci doar un „bună dimineața” pentru că trebuie să mă salute, această femeie pe care nu pot să o numesc „neagră” sau să o jighească... în niciun fel. În adâncul sufletului, când declară: „există drepturi pentru acești oameni!”, „asta trebuie făcut”, aceste lucruri ajută la camuflarea adevărului și continuăm să trăim o farsă.

Petros Pizanias (Grecia)

Pentru tinerii de astăzi, ceea ce le-aș spune mai întâi este să se înfurie, să iasă în stradă și, dacă este necesar, să facă zgomot. Voi sunteți cele mai mari victime ale memorandumurilor într-o societate care se degradează rapid, iar voi veți plăti costul fie printr-o degradare semnificativă a vieții voastre, fie prin constrângerea de a emigra undeva doar pentru a trăi ca ființe umane, nimic mai mult. Așadar, înfuriați-vă, înfuriați-vă din nou și ieșiți în stradă. Nu există nicio cale de a obține ceva fără asta.
Dovada vine din trecutul meu, care este trecutul întregii societăți grecești: democrația s-a întors odată cu căderea Juntei nu pentru că Karamanlis sau Papandreou au venit aici, ci pentru că milioane de greci au ieșit în stradă. Așa ar trebui să fie și astăzi.

Îndrăznești să-ți provoci profesorii?

Activitate de învățare

[Activitate de învățare: Compararea mărturiilor](#)

Anexe

[Anexa 1: Biografii scurte ale martorilor](#)

[Anexa 2: Fragmente de texte](#)

[Anexa 3: Fișă de lucru pentru elevi](#)

Linkuri

[Fragmente](#)

[Narațiune pentru „Îndrăznești să-ți provoci profesorii?”](#)

Activitate de învățare: Compararea mărturiilor

Bohumil Melichar și Václav Sixta

Această activitate se bazează pe o comparație între două mărturii: una a unui martor ocular al practicilor educaționale socialiste într-o școală obișnuită din Sejny, Polonia, și alta despre Revoluția de Catifea într-un liceu din Bratislava (Cehoslovacia). Elevii analizează ambele surse și, prin această activitate, folosind metoda bazată pe investigație, descoperă în ce măsură elevii de vârsta lor au putut experimenta democrația într-o dictatură și cât de mult s-a schimbat puterea lor de a influența activitățile școlii în timpul revoluției. În cadrul unei discuții finale, elevii evaluează împreună măsura în care instituția școlii poate funcționa democratic, comparând experiențele lor cotidiene cu situația elevilor dinaintea și din timpul revoluției.

Activitate de învățare: Compararea mărturiilor

Grupa de vârstă: 14 - 17 ani

Durată: 45-60 minute

Materiale: Tabla, fișa de lucru pentru elevi ([Anexa 3](#)), proiector, dispozitive inteligente ale școlii sau smartphone-uri ale elevilor, fragmente, narațiuni disponibilă pe site-ul proiectului, fragmente de texte ([Anexa 2](#)) și biografii scurte ale martorilor ([Anexa 1](#)).

Fragmente:

Fragmentul 1: Krzysztof Tur (Polonia).

Fragmentul 2: Krzysztof Tur (Polonia).

Fragmentul 3: Lucia Bartošová (Republica Cehă).

Fragmentul 4: Lucia Bartošová (Republica Cehă).

Rezultate ale învățării:

Prin această activitate, elevii vor:

- Fi capabili să descrie mecanismul instrumentalizării ideologice a educației în timpul dictaturii comuniste și posibilitățile elevilor de a influența procesul educațional.
- Descoperi cum democrația directă a avut loc în școli în timpul revoluției.
- Cultiva conștiința istorică și își vor consolida competențele de a percepe schimbările istorice prin analiza și interpretarea mărturiilor.
- Reflecta asupra gradului de participare democratică în mediul școlar și își vor exercita capacitatea de cetățenie activă.
- Consolida abilitatea de a exprima idei complexe în discuții cu colegii.

Pasul 1: Brainstorming (5 min)

- Ce situații sau comportamente vă imaginați în legătură cu expresia „provocați un profesor”?
- Puteți să vă amintiți vreun film sau vreo lucrare care abordează conflictul dintre elevi și profesori?

Cum puteți organiza activitatea

Deschideți activitatea cu o întrebare adresată tuturor elevilor: Îndrăzniți să vă provocați profesorii? Elevii își împărtășesc diferite experiențe, iar profesorul notează cuvintele-cheie pe tablă. Scopul este să vedeți ce înțeleg elevii prin „provocarea unui profesor”. Cultura pop și imaginile sale despre conflictele dintre profesori și elevi pot fi utile. Dacă se poate alocă puțin mai mult timp activității, sesiunea de brainstorming poate fi introdusă prin prezentarea Narațiunii pentru întrebarea 2, care ilustrează experiențele școlare ale martorilor ce au trăit tranziția între dictatură și democrație.

Pasul 2: Analizați și discutați sursa 1 (15 min)

Vizionați mărturiile lui Krzysztof Tur, citiți informațiile despre educația în perioada comunistă și biografia scurtă a martorului, apoi răspundeți la următoarele întrebări:

- Cum evaluează martorul predarea în perioada comunistă? În opinia voastră, un elev nemulțumit ar fi putut rezista metodei de predare descrise?
- A ajutat școala martorul să înțeleagă cum funcționează lumea din jurul său? Ce înțelegeți prin „îndoctrinare”?
- Ce rol aveau profesorii în procesul de predare? Ce credeți că înseamnă faptul că educația era controlată de Partidul Comunist?

Informații contextuale

Educația din țările comuniste, politic legate de Uniunea Sovietică, era pusă în mod deliberat în slujba partidelor comuniste aflate la putere. Curricula era concepută pentru a preda ideologia marxist-leninistă alături de competențele academice și cunoștințele generale. O parte obligatorie a tuturor nivelurilor de educație era predarea limbii ruse, împreună cu geografia și cultura Uniunii Sovietice, care aveau scopul de a întări apartenența societăților poloneze sau cehoslovace la URSS. Subiectele politice erau considerate extrem de sensibile în procesul educațional. Punerea lor sub semnul întrebării sau discutarea meritelor acestor subiecte între profesori și elevi era practic de neconceput.

Cum puteți organiza activitatea

Elevii pot analiza sursele și răspunde la întrebări individual sau în grupuri mici. Redați o înregistrare a narațiunii martorului întregii clase, apoi permiteți elevilor să lucreze pe cont propriu. Este posibil să fie necesar ca aceștia să revină la un anumit fragment. Recomandăm distribuirea dispozitivelor mobile ale școlii sau permiterea utilizării smartphone-urilor personale ale elevilor. Furnizați elevilor o transcriere a textului narațiunii, un rezumat scurt al situației istorice și biografia martorului. La finalul acestui pas, invitați elevii să-și împărtășească răspunsurile, moderați orice discuție și notați concluziile-cheie pe tablă, alături de rezultatele brainstormingului.

Pasul 3: Analizați și discutați sursa 2 (15 min)

Vizionați mărturiile Luciei Bartošová, citiți informațiile despre educația în perioada comunistă și biografia scurtă a martorului, apoi răspundeți la următoarele întrebări:

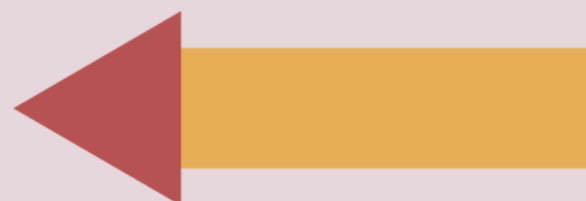
- Cum s-a schimbat atitudinea profesorilor față de elevii de liceu după revoluția din noiembrie 1989?
- Ce noi drepturi au câștigat elevii în toamna anului 1989?
- Care a fost procesul de negociere pentru un grad mai mare de democrație în școală?
- Cum trebuia să se manifeste această democrație?

Informații contextuale

În noiembrie 1989, Lucia Bartošová era elevă în primul an la un liceu din Bratislava. Deși rolul jucat de studenții universitari în primele etape ale Revoluției de Catifea este adesea amintit, activitatea elevilor din licee este umbrată. Totuși, acești tineri, obișnuiți cu o formă de educație puternic ierarhică și nedemocratică, au reușit adesea să schimbe radical curricula în timpul protestelor elevilor și să forțeze încetarea predării unor materii nepopulare influențate de ideologia comunistă.

Cum puteți organiza activitatea

Organizați activitatea exact la fel ca pentru analiza și interpretarea sursei 1. Se urmăresc aceleași operații mentale, permițând compararea celor două surse și descrierea schimbării situației elevilor din perioada comunistă și a revoluției.

Pasul 4: Reflecție (10 min)

Discutați următoarele întrebări:

1. Ați întâlnit vreodată o situație care vă amintește de cele prezentate în această lecție?
2. Este acceptabil să dezbateți liber cu un profesor în școala voastră?
3. În ce măsură poziția elevilor din școala voastră diferă față de abordarea descrisă de martor în sursa 1?
4. În ce măsură poziția elevilor din școala voastră diferă față de rolul pe care l-au dobândit aceștia în Bratislava în toamna anului 1989?
5. Ce nivel de democrație internă ar trebui să aibă orice școală?
6. Este corect ca planurile de învățământ să fie influențate de elevi prin vot?

Cum puteți organiza activitatea

Activitatea se va încheia cu o discuție bazată pe comparația situației elevilor din prezent cu cea a celor doi martori. Această comparație va permite elevilor să reflecteze asupra limitelor democrației și rolului acesteia în funcționarea zilnică a școlii lor. Timpul limitat de doar zece minute probabil nu va permite răspunsul și discutarea tuturor celor șase întrebări, așa că selectați câteva dintre ele.

Recomandăm includerea întrebărilor 5 și 6 pentru a implica elevii într-o discuție despre posibilitatea unei metode democratice de predare. Rugați elevii sau echipele mici să răspundă la întrebările selectate și acordați-le timp suficient de lucru. Apoi moderați discuția, cerând elevilor să răspundă în fața clasei întregi. Nu ezitați să lăsați elevii să răspundă unii altora. Merită cu siguranță să invitați alți copii să susțină pozițiile colegilor lor cu argumente suplimentare sau să le contrazică dacă văd lucrurile diferit. Notați orice afirmații puternice pe tablă și concluzionați discuția prin rezumarea rezultatelor dezbaterii. Ideal ar fi să ajungeți la o varietate de opinii despre măsura în care elevii pot influența procesul educativ din școală și unde se află granițele dintre dictatură și democrație pe această tematică.

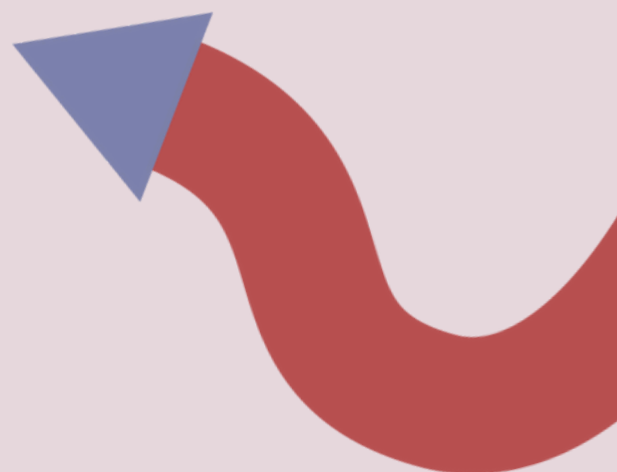
Anexa 1: Biografii scurte ale martorilor

Krzysztof Tur

Krzysztof Tur (57 de ani) este un profesor și activist polonez, membru al administrației locale. Născut în Sejny, la granița polono-lituaniană, a plecat să studieze în Poznań și, pe valul schimbărilor, s-a întors în orașul său natal și a început activitatea educativă de bază în comunitatea locală diversă. Ca profesor și director de școală, a educat primele generații de tineri crescuți în noul sistem și continuă să facă acest lucru și astăzi.

Lucia Bartošová

Lucia Bartošová (50) s-a născut la Bratislava, la acea vreme Cehoslovacia. Ea a fost implicată activ în protestele studentești din toamna anului 1989. În timpul Revoluției de Catifea, ea a participat la negocierile dintre elevi și conducere, referitoare la regulile din liceul ei. A studiat Farmacia la Universitatea din Bratislava la începutul anilor '90. Prima ei experiență cu Occidentul a fost când a lucrat ca au-pair în Aurich, lângă Stuttgart, în 1993. Ea a decis să se mute în Republica Cehă în 1999.

Anexa 2: fragmente de text

Krzysztof Tur (Polonia)

Ai întrebat despre lumea nașterii, iar eu o contrastez imediat cu lumea colorată pe care o cunoșteam, din acele reviste geografice pline de culoare, care erau singurele disponibile pentru mine. Și acolo, pentru o perioadă foarte lungă de timp, nu exista nicio lume socio-politică. Era o cortină de fier, la propriu, în toate. Nu exista un mediu care să ne deschidă ochii asupra acestei lumi, pentru noi, copiii de atunci. Iar la școală, așa cum este la școală, da, era îndoctrinare – așa trebuie numită – și era intensă, ca o academie: sărbători ale Revoluției din Octombrie, parade de 1 Mai și astfel de spălări pe creier pentru copii. Desigur, am participat și eu, pentru că eram destul de bun la recitat, dar mai degrabă subconștient simțeam o rigiditate și o anumită falsitate în toate acestea. Cred că nu mi-au rămas amintiri plăcute din acele evenimente.

Krzysztof Tur (Polonia)

Acestea sunt începuturile, când școala îndoctrina, școala falsifica. Îmi amintesc că, în clasa a cincea, limba rusă a devenit obligatorie; existau profesori, doamne profesoare, care aveau și nume ce sunau rusește. Nu știu dacă erau de origine rusă, dar trebuie să fi fost ca și cum totul era direcționat politic la nivelul școlii, asta cred. Voi păstra acele nume în secret, pentru că, desigur, îmi amintesc, dar îi respect pe acei vechi profesori ai mei. Acele doamne rusoase nu mi-au făcut nimic rău; le datorez faptul că încă mai înțeleg oarecum limba rusă astăzi. Cu toate acestea, din păcate, limba rusă a fost unul dintre instrumentele acelei îndoctrinări și falsificări a lumii.

Lucia Bartošová (Republica Cehă)

În 1989, aveam 15 ani, așa că de fapt începeam liceul. În primele trei luni de liceu, era încă regim comunist, apoi a avut loc o schimbare foarte rapidă după revoluție, după revoluția din noiembrie. Totul s-a schimbat la școală. Pur și simplu, abordarea profesorilor față de noi s-a schimbat; ceea ce voiam să învățăm, puteam cumva să influențăm acest lucru, vorbeau cu noi, exista de fapt un dialog. Directorul, deși ironic, ne spunea că ar trebui să avem un dialog dacă vrem. Dar pentru mine totul a fost cu siguranță mai bine. Studiul a devenit mai interesant, școala era pur și simplu grozavă, ne bucuram de ea. Puteam chiar să ne contrazicem cu profesorii, puteam avea dezacorduri într-un mod pozitiv; nu ne era frică de profesori.

Lucia Bartošová
(Republica Cehă)

Da. Deci, în principal, eram în grevă, așa că nu se făceau ore. Acesta a fost primul lucru pozitiv. Copiii erau absolut încântați că de fapt mergeam la școală și stăteam în cantină, unde făceam grevă. Pur și simplu ceream dialog, voiam să vorbim cu profesorii. Dar este adevărat că, în mare parte, greva era condusă de elevii din clasa a patra și a treia; eu eram în clasa întâi, așa că eram acolo ca spectator, doar priveam ce se întâmpla, dar era bine. De fapt, directorul nu se temea de mulțimea de copii; a venit acolo față în față și ne-a spus să-i spunem ce vrem de la el. Și a încercat să îndeplinească cerințele noastre. Și chiar a făcut-o. A schimbat programa școlară pentru a o face mai interesantă, să nu mai predea ceea ce nu interesa pe nimeni. De exemplu, la geografie, hărți mute ale Uniunii Sovietice. Trebuia să știm cum să schițăm unde să excavăm pentru a găsi anumite materii prime și alte lucruri – era pur și simplu o prostie. Iar limba rusă a devenit opțională, astfel încât au început să fie adăugate diferite materii opționale. După părerea mea, au început să adauge mai multe materii opționale bazate pe ceea ce fiecare persoană voia să studieze la universitate, așa că au început să includă mai multe materii opționale.

Anexa 3: Fișă de lucru pentru elevi

1) Ce credeți că înseamnă să „îți provoci profesorii”? În prezent, împărtășiți diferite opinii pe această întrebare în clasă. Notați cele mai interesante observații. Puteți realiza o hartă mentală.

2) Vizionați testimonialul martorului, citiți informațiile despre educația în perioada comunistă și o scurtă biografie a martorului, apoi răspundeți la următoarele întrebări.

Cum evaluează martorul predarea în perioada comunistă? În opinia voastră, un elev nemulțumit ar fi putut rezista metodei de predare descrise?

A ajutat școala martorul să înțeleagă cum funcționează lumea din jurul său? Ce înțelegeți prin „îndoctrinare”?

Ce rol aveau profesorii în procesul de predare? Ce credeți că înseamnă faptul că educația era controlată de Partidul Comunist?

Reveniți la mărturia martorului

Fragmente

Cine este persoana pe care tocmai am ascultat-o?

Krzysztof Tur este un profesor și activist polonez, membru al administrației locale. Născut în Sejny, la granița polono-lituaniană, a plecat să studieze la Poznań și, pe valul schimbărilor, s-a întors în orașul natal, unde a început o activitate educațională la nivel local într-o comunitate diversificată. Ca profesor și director școlar, a format primele generații de tineri crescând într-un sistem nou și continuă această activitate până astăzi.

Informații despre educația comunistă

Educația din țările comuniste, politic aflate sub dominația Uniunii Sovietice, era deliberat pusă în slujba partidelor comuniste aflate la putere. Curricula era concepută pentru a preda.

O parte obligatorie a tuturor nivelurilor de educație era predarea limbii ruse, împreună cu geografia și cultura Uniunii Sovietice, având scopul de a întări apartenența societăților poloneze sau cehoslovace la URSS. Punerea sub semnul întrebării sau discutarea meritelor unor astfel de subiecte între profesori și elevi era practic de neconceput.

3) Vizionați mărturia martorului, citiți informațiile despre educația în perioada comunistă și o scurtă biografie a martorului, apoi răspundeți la următoarele întrebări.

Cum s-a schimbat atitudinea profesorilor față de elevii de liceu după revoluția din noiembrie 1989?

Ce drepturi noi au câștigat elevii în toamna anului 1989?

Care a fost procesul de negociere pentru un grad mai mare de democrație în școală?

Cum trebuia să se manifeste această democrație?

Reveniți la mărturia martorului

Fragmente

Cine este persoana pe care tocmai am ascultat-o?

Lucia Bartošová s-a născut în 1974, la Bratislava. A fost implicată activ în protestele elevilor din toamna anului 1989. Ea a fost martoră la negocierile dintre elevi și conducerea liceului despre regulile instituției în timpul Revoluției de Catifea. A studiat Farmacie la universitate în Bratislava, la începutul anilor '90. Prima sa experiență cu Occidentul a fost în calitate de *au pair*[1] în Aurich, lângă Stuttgart, în 1993. În anul 1999, a decis să se mute în Republica Cehă.

Elevii de liceu în timpul Revoluției de Catifea

În noiembrie 1989, Lucia Bartošová era elevă în primul an la un liceu din Bratislava. Deși rolul jucat de studenții universitari în primele etape ale Revoluției de Catifea este adesea amintit, activitatea elevilor din licee este umbrită. Totuși, acești tineri, obișnuiți cu o formă de educație puternic ierarhică și nedemocratică, au reușit adesea să schimbe radical curricula în timpul protestelor și să forțeze încetarea predării unor materii nepopulare influențate de ideologia socialistă.

---

[1] Au pair (din fr.) - persoană tânără care locuiește cu o familie dintr-o altă țară și ajută la îngrijirea copiilor și la activități casnice ușoare, primind în schimb cazare, masă, bani de buzunar și oportunitatea de a trăi o experiență interculturală.

4) Ce înseamnă să ai o școală democratică? Gândiți-vă la următoarele întrebări și discutați-le cu colegii voștri.

Ați întâlnit vreodată o situație care vă amintește de cele prezentate în această lecție?

Se acceptă dezbateră liberă cu un profesor în școala voastră?

În ce măsură poziția elevilor din școala voastră diferă față de abordarea descrisă de martor în Sursa 1?

În ce măsură poziția elevilor din școala voastră diferă față de rolul pe care l-au dobândit aceștia în Bratislava, în toamna anului 1989?

Ce nivel de democrație internă ar trebui să aibă orice școală?

Este corect ca planurile de învățământ să fie influențate de elevi prin vot?

Ce te influențează în viață?

Activitate de învățare

Activitate de învățare: Explorarea diferitelor perspective

Anexe

Anexa 1: Biografii scurte ale martorilor

Anexa 2: Surse pentru lucrul în echipe

Anexa 3: Întrebări pentru grupurile de lucru

Anexa 4: Bilet de ieșire (Fișă de reflecție).

Linkuri

Fragmente

Narațiuni pentru întrebarea „Ce te influențează în viață?”

Activitate de învățare: Explorarea multiperspectivității

Diana-Maria Beldiman

Această activitate de învățare propune câteva activități didactice care pot fi utilizate pentru a discuta cu elevii despre democrație versus regimuri totalitare/autoritare din secolul XX. Materialele constau în mărturii oferite de persoane care au trăit atât în regimuri totalitare sau autoritare, cât și în democrație. Activitățile pot fi utilizate pentru a răspunde la întrebarea: *Ce te influențează în viață?* Se pot folosi mărturiile video, dar veți găsi și versiunea scrisă a fiecărui fragment la sfârșitul activității de învățare. Fiecare calup de fragmente vine cu propria fișă, pe care o puteți utiliza pentru organizarea grupurilor de lucru în clasă și pentru a produce înțelegerea aprofundată a surselor analizate.

Pentru a capta interesul elevilor, puteți începe prin a le adresa întrebarea: *Ce te influențează în viață?* Elevii își pot împărtăși primele gânduri, idei și sentimente în plen, individual, în perechi sau în grupuri mici. Apoi, puteți viziona împreună narațiunea corespunzătoare acestei întrebări.

Activitate de învățare: Explorarea diferitelor perspective

Grupa de vârstă: Elevi între 16 - 18 ani

Durată: 90 minute

Materiale: Aplicația Mentimeter unde se adresează întrebarea *Ce te influențează în viață?* sau post-it-uri pe care elevii le vor folosi să răspundă la întrebare, biografii scurte ale martorilor (Anexa 1), fragmente, narațiunea, fragmente de text (Anexa 2) și întrebări pentru comprehensiunea aprofundată (Anexa 3), fișă de reflecție (Anexa 4), căști pentru vizionarea videoclipurilor conectate la telefoanele elevilor sau la dispozitivele digitale disponibile pentru fiecare grup, coală A2 sau mai mare pentru hărțile mentale ale grupurilor, creioane colorate/carioci.

Fragmente:

- Fragmentul 1: Juozas Malickas (Lituania).
- Fragmentul 2: Juozas Malickas (Lituania).
- Fragmentul 3: Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgia).
- Fragmentul 4: Petros Pizanias (Grecia).
- Fragmentul 5: Nikos Vatopoulos (Grecia).
- Fragmentul 6: Nikos Vatopoulos (Grecia).
- Fragmentul 7: Nikos Vatopoulos (Grecia).
- Fragmentul 8: Ivan Florian (România).
- Fragmentul 9: Armandina Soares (Portugalia).
- Fragmentul 10: Vladimir Davydov (Lituania).
- Fragmentul 11: Vladimir Davydov (Lituania).
- Fragmentul 12: Amir Mohammadi (Olanda).
- Fragmentul 13: Milice Ribeiro Do Santos (Portugalia).
- Fragmentul 14: Michaela Bedrníková (Cehia).
- Fragmentul 15: Andres Ruiz Grima (Spania).

Rezultate ale învățării:

Pe parcursul acestei activități, elevii vor:

- Identifica mediile care influențează viața oamenilor.
- Reflecta asupra factorilor care influențează dezvoltarea oamenilor într-un regim democratic sau totalitar.
- Analiza modul în care traiul într-un regim totalitar poate influența perspectivele oamenilor asupra diverselor subiecte cotidiene.
- Sintetiza informații despre factorii care influențează viețile oamenilor atât în regimuri democratice, cât și totalitare.
- Aprecia drepturile omului și statul de drept, caracteristici specifice unui regim democratic.

Pasul 1: Introducere (10 min)

Anunțați tema lecției și întrebați elevii ce îi influențează în viață. Se poate utiliza o întrebare adresată cu aplicația Mentimeter sau puteți oferi post-it-uri pe care elevii să își scrie răspunsurile și să le posteze pe un panou. După ce toți elevii au postat răspunsurile, se discută concluzia generală cu întreaga clasă.

Pasul 2: Captarea atenției (10 min)

Împărțiți elevii în patru grupuri și atribuiți fiecărui grup câteva fragmente pentru a le viziona (vezi [Anexa 2](#)). Dacă nu este posibil ca grupurile să vizioneze videoclipurile, le puteți oferi transcrierile testimonialelor din [Anexa 2](#). În grupurile lor, elevii reflectează asupra fragmentelor încercând să răspundă la următoarele întrebări:

- Cine sunt persoanele din fragmente?
- Despre ce vorbesc?
- Cum au fost influențate viețile lor și de ce?

Într-o activitate frontală, elevii prezintă răspunsurile la aceste întrebări și discută eventualele asemănări și deosebiri.

Pasul 3: Identificarea perspectivelor în grupuri mici (25 min)

În aceleași patru grupuri, invitați elevii să citească fragmentele atribuite grupei lor din Anexa 2 și să identifice care este perspectiva fiecărui martor. Pentru a discuta perspectivele, elevii ar trebui să identifice ideile principale și secundare ale textelor. Întrebările incluse în Anexa 3 pot fi utilizate pentru a-i ghida în descoperirea acestor idei. Invitați elevii să discute despre răspunsurile lor în grupuri și să le organizeze sub forma unor hărți mentale. Acestea ar trebui să răspundă la întrebarea: *De ce au fost influențate viețile martorilor?*

Pasul 4: Reflecție de grup (30 min)

Fiecare grup își prezintă harta mentală în fața întregii clase. Prezentările ar trebui să dureze aproximativ două minute pentru fiecare grup. Invitați elevii care ascultă să noteze asemănările și diferențele pe care le sesizează în ceea ce privește concluziile grupurilor.

După ce grupele au terminat prezentările, invitați elevii la o discuție frontală despre asemănările și deosebirile pe care le-au identificat și reflectați asupra modului în care martorii au fost afectați de influențele pe care le-au primit în perioadele menționate în interviuri. Puteți utiliza aceste întrebări orientative:

- În ce măsură au fost afectați și cum?
- Ce au simțit în legătură cu acele influențe? Care au fost emoțiile, sentimentele și gândurile lor când au trăit acea perioadă? Cum se simt acum?
- Care sunt perspectivele lor asupra anumitor evenimente din viețile lor?

Pasul 5: Tema pentru acasă (5 min)

Pentru a aprofunda înțelegerea fenomenului de încălcare a drepturilor și libertăților civile, cereți elevilor să scrie un scurt eseu reflexiv (300 de cuvinte) despre modul în care regimurile totalitare pot afecta viețile personale și libertățile oamenilor. Structura eseului ar putea răspunde următoarelor întrebări:

- Care a fost contextul istoric în care drepturile și libertățile civile au fost încălcate?
- Ce tipuri de măsuri au fost luate pentru a limita drepturile omului?
- Cum s-ar fi putut simți oamenii în legătură cu aceste măsuri?

Pasul 6: Biletul de ieșire (10 min)

Invitați elevii să completeze individual Anexa 4, care este un bilet de ieșire ce evidențiază achizițiile elevilor pe parcursul lecției.

Anexa 1: Biografii scurte ale martorilor

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35) s-a născut și a crescut în Cuba. În copilărie, a făcut parte din Pioneros de la Batalla de Ideas, o mișcare de protest organizată de Fidel Castro în 1999 pentru întoarcerea lui Elián González. Are un Master în Comunicare la Universitatea din Havana. În Cuba, a lucrat pentru radioul și televiziunea națională de la vârsta de 10 ani. S-a stabilit în Belgia în 2015, după ce a părăsit Cuba pentru prima dată pentru o călătorie în jurul lumii cu Up with People, o organizație americană non-profit. Ea locuiește în Anvers cu cei 3 copii ai săi și lucrează ca agent de marketing digital.

Michaela Bedrníková

Michaela Bedrníková (56 de ani) este farmacist în Republica Cehă. Ea a fost membră a mișcării comuniste de pionieri în copilărie. Ca elevă de liceu, a devenit o creștină activă. A fost membră a diferitelor grupuri de tineri evanghelici semi-legale. Prietenii ei erau dizidenți, copiii ai părinților dizidenți și rude ale prizonierilor politici. Ea a participat la activități religioase neoficiale și la protestele studențești din toamna anului 1989.

Nikos Vatopoulos

Nikos Vatopoulos (64), din Grecia, este jurnalist la ziarul Kathimerini, scriitor și fotograf, specializat în cultura urbană a Atenei. A crescut într-o familie burgheză conservatoare. Emanciparea sa politică s-a petrecut sub influența revoltei Școlii Politehnice din Atena din timpul dictaturii, când a descoperit, ca tânăr adolescent, că nu toți cei care protestau erau „comuniști” sau ostili statului. El nu a luat parte la nicio activitate de rezistență, dar era conștient de ceea ce înseamnă nevoia de democratizare. El crede în educația incluzivă și pentru cetățenie activă.

Petros Pizanias

Petros Pizanias (77), profesor emerit la Universitatea Ionică, s-a născut în 1947 în Grecia, la Atena, în cartierul Gargaretta,. În timpul dictaturii a desfășurat câteva acte de rezistență. Pentru a putea „respira”, a fugit în Franța când avea 20 de ani. La Paris, a devenit membru al grupărilor de rezistență organizate în exil împotriva dictaturii grecești. A studiat Sociologie și Istorie. Când s-a întors în Grecia, a fost un membru foarte activ al unui partid politic de stânga. În prezent, scrie articole despre situația politică actuală și calitatea democrației.

Andrés Ruiz Grima

Andrés Ruiz Grima din Spania (73) este pensionar și lucrează ocazional ca marinar. A fost închis la vârsta de 20 de ani pentru activități împotriva regimului Franco; a fost, de asemenea, implicat în Yayoflautas (Organizația bunicilor) din cadrul mișcării 15M-indignados (2011), și în mișcarea de independență catalană (2017). Apropiat de ideile anarhiste, el nu votează și susține democrația participativă.

Juozas Malickas

Juozas Malickas (52 de ani), este un profesor de istorie lituanian. El își folosește povestea vieții pentru a face legătura între trecutul și prezentul Lituaniei. Crescut în diferite părți ale Lituaniei, el a emigrat în SUA unde a locuit timp de 20 de ani, iar din 2020 s-a întors în țara natală. Juozas oferă o perspectivă directă asupra vieții în Lituania sovietică, în comparație cu perioada de după dobândirea independenței. El subliniază și modul în care Vilniusul s-a dezvoltat de la un oraș mic, restrâns, la cel dinamic de astăzi.

Vladimir Davydov

Vladimir Davydov (63 de ani), rezident de o viață în Vilnius și consultant de afaceri, a descoperit adevărul despre crimele sovietice, despre dizidenți și despre istoria Lituaniei abia după independența din 1990. Crescut într-o familie loială regimului, independența l-a pus în fața unui sentiment ambivalent: teama pentru viitorul rușilor lituanieni ca el și o criză de identitate. Cu toate acestea, i-a s-au oferit granițe deschise, șansa de a afla adevărul, de a călători și de a-și alege propriul drum în viață.

Amir Mohammadi

Amir Mohammadi (39 de ani) a venit în Olanda în 2016 ca refugiat din Iran. Nu a primit permis de ședere, dar nici nu s-a putut întoarce și, prin urmare, a trăit în umbră, ca o persoană fără acte, timp de 6 ani. Până la urmă, a primit un permis de ședere. Amir știe mai bine decât oricine cum este să nu ai drepturi.

Armandina Soares

Armandina Soares (80 de ani) a fost profesoară de limba portugheză în învățământul public; acum este pensionară. În 1974, trăia în Angola unde a fost martora zilei de 25 aprilie și a sfârșitului războiului colonial. În Angola, în calitate de profesoară, a fost activistă anti-colonială și pro decolonizare, luptând pentru independență. În Portugalia, a fost o profesoară foarte dedicată în ceea ce, în anii '90 și la începutul noului mileniu, se numea educație „multiculturală”, militând mereu pentru acces egal la drepturi pentru persoanele provenind din comunitățile rome.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79 de ani) este pensionară, fost psiholog și terapeut de familie din Portugalia. Provenind dintr-o familie care se pronunța împotriva dictaturii, în 1964, a plecat în exil la Paris, Franța, alături de prietenul ei, care dorea să evite recrutarea militară obligatorie pentru războiul dus de Portugalia în coloniile africane. În 1975, la un an după revoluția democratică, s-a întors în țara natală, . A luptat pentru drepturile tinerilor instituționalizați și pentru drepturile sănătății sexuale ale femeilor într-o țară aflată în tranziția de la regimul catolic conservator al dictaturii.

Ivan Florian

Ivan Florian (52 de ani), născut în România, era soldat în timpul Revoluției anticomuniste din 1989. Din 1997 a lucrat la compania de transport public București. Începând cu anul 2010, a devenit avertizor de integritate în cadrul companiei, unde a dezvăluit mai multe fraude ale conducerii. În deceniul următor, aproximativ 20 de persoane au devenit avertizori de integritate sub îndrumarea lui, formând o rețea la nivel național. A sesizat instituțiile europene de la Bruxelles și a depus petiții pentru o lege a avertizorilor de integritate, determinând astfel Parlamentul României să revizuiască legislația în acest domeniu.

Anexa 2: Fragmente de text pentru grupuri

Grupa 1

Juozas Malickas (Lituania)	Ideea vieții în străinătate a fost formată de propaganda sovietică, care era foarte consecventă, explicând într-un mod constant și uniform ce reprezintă Occidentul: un loc al viciilor, o țară ideologic incorectă, chiar dacă din punct de vedere economic nu părea astfel, deoarece oamenii se îmbrăcau mai bine și aveau mai multă diversitate. Îmi amintesc clar că știrile prezentau oameni fără adăpost, oameni bătuți pe stradă în timpul demonstrațiilor. Știrile modelau opinia conform căreia America voia să ne cucerească.
Juozas Malickas (Lituania)	Viziunea mamei mele despre Occident era, de asemenea, negativă. Considera că este o societate social nedreaptă pentru că permite oamenilor să fie săraci, fără adăpost, să sufere de foame. Pentru ea, acestea erau punctele cheie de comparație și argumentele care clarificau de ce guvernarea sovietică era mai bună. Și eu am susținut aceeași percepție.
Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgia)	Și mai târziu, când am crescut, am rămas mereu cu părinții mei. În Cuba, este normal ca, atunci când crești, să rămâi alături de părinți. Așa că, într-un fel, am avut aceleași obiceiuri toată viața, pentru că nu am plecat de acasă. Și, într-un fel, asta e frumos. Uneori, într-o casă vezi trei sau patru generații trăind împreună. Din punct de vedere financiar, de asemenea, nu este posibil să îți cauți un loc al tău. Așa că îți petreci întreaga viață acolo, înconjurat de

toată această iubire și căldură a familiei tale. Nu mi-am pus niciodată întrebarea cum arată lumea din afară. Nu am simțit nevoia să știu cum arată lumea din afara Cubei, pentru că pentru mine aceea era zona mea de confort, locul meu sigur. Pur și simplu nu am simțit nevoia să caut altceva. De asemenea, trăiam într-un sistem social în care nu era permis să intre prea multe lucruri din exterior. Mai ales prin mass-media, televiziune și radio, deoarece totul venea de la guvern, nu existau media private și nu primeam prea multe imagini despre cum este viața în afara Cubei. Și dacă nu știi asta, nici nu ar trebui să o cauți. Așa că, pentru mine, era simplu: noi suntem fericiți aici. Și credeam că toată lumea din afara Cubei trăiește mai mult sau mai puțin la fel ca noi. Acesta era micul meu univers imaginar când eram copil. Pentru mine a existat un „înainte și după” în 2013, când am făcut pentru prima dată o călătorie mare în jurul lumii. Atunci am putut vedea cu ochii mei ce se întâmplă în afara Cubei și cât de diferită este viața în alte țări.

Petros Pizantias (Grecia)

De la șaisprezece, șaptesprezece ani am simțit nevoia să plec, să mă deschid. Șaisprezece, șaptesprezece ani înseamnă undeva prin '63, '64, o perioadă în care țara trecea printr-o mare efervescentă politică, foarte intensă, iar eu am fost introdus în acest context de două persoane, ca să spun așa. Prima persoană era fratele meu, care a fost un adept timpuriu al stângii, chiar comunist, membru al tineretului Lambrakis, și care m-a luat de mână, spunându-mi și ce ar trebui să citesc – lucru pe care nu voiam să-l fac, dar l-am făcut oricum, pentru că fratele meu mai mare mi-a impus asta. De asemenea, mă ducea la cinema să văd filme importante, care nu-mi plăceau deloc – eu preferam westernurile, filmele de război și aventură. Cinema-ul era ceva foarte important pentru întreaga familie, mergeam des la cinema, iar părinții mei mergeau și

ei, separat de noi, la teatru și la film. Citeau ziare și se ocupau cu activități culturale. Al doilea proces prin care am fost politizat și prin care am înțelege că politica este ceva important a fost reprezentat de discuțiile care aveau loc în fiecare duminică dimineață la noi acasă, alături de prietenii tatălui meu. Toți prietenii lui, cu excepția lui, erau de stânga și discutau, aduceau ziare, citeau, dezbăteau, iar mama pregătea gustări, cafea și altele. Iar eu eram acolo, mă furișam printre ei și ascultam.

Grupa 2

Nikos Vatopoulos (Grecia)

În general, am fost un copil care citea mult, deși nu aveam televizor în 1967; l-am primit în '68 și poate vom vorbi despre asta mai târziu; aflam ceea ce se întâmpla în afara Greciei mai mult decât media populației. În primul rând, tatăl meu, care vorbea engleză, era abonat la revista americană Time. Îmi amintesc că o primeam acasă în fiecare săptămână, iar când tatăl meu o citea, mi-o dădea și mie, chiar dacă eram foarte mic. O răsfoiam și îmi amintesc că decupam mereu imagini din ea sau încercam să înțeleg unele lucruri. Spun asta pentru că, de la o vârstă foarte fragedă, am fost impresionat de ideea că existau atât de multe lucruri interesante departe de ceea ce se întâmpla acasă. Cred că acest lucru m-a ajutat foarte mult și de aceea îl menționez. Imaginile și ascultarea, în general, m-au ajutat. Muzica pe care o ascultam acasă, pentru că tatăl meu iubea foarte mult muzica și cânta bine – lucru pe care noi, copiii lui, nu l-am moștenit. Diferitele genuri de muzică pe care le ascultam, împreună cu știrile străine, pe care le înțelegeam atât cât puteam ca un copil mic, au creat o curiozitate și un sentiment că existau multe lucruri care se întâmplau, pe care nu le puteam înțelege sau vedea, dar care cu siguranță mă așteptau.

Nikos Vatopoulos (Grecia)

Pe de altă parte, era foarte interesant cum, pentru că orice opresiune generează opusul său, nu-i așa(?), au apărut posturile de radio amator în acea perioadă. Erau, desigur, ilegale – posturi de radio pirat. De asemenea, este fascinant cum muzica rock străină și toate mișcările muzicale progresiste s-au răspândit prin canale subterane și au avut un impact uriaș asupra industriei muzicale. Toată muzica progresistă străină, nu doar muzica pop, care desigur era și este și va fi întotdeauna populară și relevantă pentru toată lumea, ci mă refer la un gen de muzică mai sofisticat, care era cu siguranță politizat – din Anglia, din America – și care găsisese canale de comunicare cu tineretul grec.

Nikos Vatopoulos (Grecia)

Ei bine, amintirea tranziției, așa cum am descris-o și așa cum a rămas imprimată în mine, și acum, când m-ai provocat să-mi amintesc acest moment, mi-am dat seama cât de puternică este această amprentă asupra mea, chiar și după atâtea decenii. Asta înseamnă că a fost ceva care m-a marcat profund. Poate că am trăit-o mai în liniște, dar, cu toate acestea, a avut un impact foarte puternic, m-a format definitiv. Așadar, cred că această idee a trecerii de la un regim dictatorial la o constituție democratică liberă are atât o ruptură, cât și o deschidere. Cel puțin pentru generația mea, a fost un moment definitoriu, într-un mod foarte puternic.

Ivan Florian (Romania)

Restul lumii nu ajungea la noi decât prin casete piratate, atât audio, pentru casetofon, cât și video pentru a vedea un film. La un moment dat, chiar existau anumite structuri care reușeau să închirieze undeva o sală ca să dea video, cum se spunea. Adică avea un televizor color, un aparat video și te duceai și plăteai ca să vezi filmul respectiv. Și îmi aduc aminte că pe Lipscani era o sală și m-am dus și

am stat mult timp la coadă ca să văd „E.T.”. A fost primul film pe care l-am văzut pe video. După care „Rocky” a fost celebru și îmi aduc aminte că începusem cu prietenii din cartier să ne antrenăm și mergeam în Politehnică, alergam pe scări, ne simțeam un fel de „Rocky”. Era un fel de evadare a noastră din zona respectivă. Și în mod automat ne uitam atunci cu jind către Coca-Cola sau Pepsi și la ce vedeam în reclamele sau în filmele respective și ne imaginam ce se întâmplă pe acolo, ce bine este.

Grupa 3

Armandina Soares
(Portugalia)

În ceea ce privește situația din țară, mereu am sperat ca Salazar să dispară de pe fața pământului. Ne doream o viață diferită în Portugalia. Aveam unele informații despre ceea ce se întâmpla... pentru că unii dintre noi ascultam acea emisiune radio... nu mi amintesc numele... acea emisiune clandestină. Deci știam ce se întâmpla. Aveam acces la lectură, de exemplu, Sartre era o referință pentru toți, la fel și Simone de Beauvoir... Așadar, aveam o idee despre ce se petrecea în lume. De exemplu, eu și un grup de prieteni obișnuiam să mergem la o librărie, v-am povestit despre ea... Cred că se numea Divulgação, și acolo aveau mereu cărți interzise ascunse. Știau cine eram. Așa că puteam cumpăra aceste cărți. Aveam multe cărți interzise. De fapt, este unul dintre lucrurile pe care le-am avut mereu. La mine acasă, asta va fi o problemă după ce nu voi mai fi... ce se va întâmpla cu toate acele cărți? Nu există un răspuns ușor. Cum reușeați să cumpărați cărți interzise? Mergeam acolo și întrebam. Știam deja, în mare, ce aveau pe stoc... Ne doream aceste cărți, fără probleme... Ni le dădeau. Plăteam și asta era tot. Și deja știau cine suntem... Mergeam acolo des, pentru că, din fericire, cărțile nu erau cenzurate înainte de tipărire. Cenzura intervenea doar după ce cărțile fuseseră tipărite și distribuite în librării. Apoi erau retrase din librării.

Vladimir Davydov (Lituania)

În perioada sovietică, țara noastră era închisă și era dificil să călătorești în străinătate. Existau cazuri speciale. Uneori, oamenii din țările socialiste mergeau în țările capitaliste, dar acest lucru era foarte rar. Călătoream mult, dar în interiorul Uniunii Sovietice. Am fost și în Crimeea. Sora mea a studiat la Sankt Petersburg, așa că am mers la școală în Sankt Petersburg, Moscova și alte orașe, iar mai târziu, în timpul studiilor, pasiunea mea a fost călătoria și turismul sportiv. Am fost și în Caucaz, Tian Shan, Pamir. Să spunem că am vizitat multe regiuni. În Uniunea Sovietică, trebuia să călătorești destul de mult pentru a vedea cum arăta țara. Dar, să spunem, nu visam să mergem în străinătate. Pentru noi, să mergem într-o țară străină, într-o țară capitalistă, era aproape la fel de imposibil ca a visa să mergem pe Lună astăzi, așa că nu aveam mari speranțe de a vedea lumea în mod larg. Deoarece nu știam ce era acolo, poate că nici nu simțeam o nevoie prea mare de a pleca. Oricum, nu aveam această oportunitate. Nu aveam iluzii mari despre democrație. Știam că acele alegeri nu existau cu adevărat, pentru că uneori participa doar un singur candidat la alegeri, iar acel candidat era adesea propus de organele de partid. De fapt, era doar un figurant, iar votul era o formalitate – și dacă rezultatul era de peste 90% din voturi pentru un singur candidat, era clar că nu era vorba de alegeri reale. Pe de altă parte, exista un anumit grad de încredere în guvern. Pentru că exista îndoctrinare, exista propagandă, exista un proces de învățare atât la școală, cât și la locul de muncă. Această situație era văzută ca fiind normală, să-i spunem așa. Pe de altă parte, eram conștienți că nu era vorba de alegeri reale, ci de un consens impus. Cred că exista o opinie oficială care era impusă prin îndoctrinare și această opinie era împărtășită de majoritatea populației. Desigur, știam că existau disidenți, că existau oameni care protestau, dar acești oameni erau foarte puțini. Nu înțelegeam cu adevărat protestele și motivele din spatele lor.

Vladimir Davydov (Lituania)	Când eram în armată, m-am înscris în Partidul Comunist, dar am făcut-o din oportunism, pentru că, dacă voiai să ai o carieră în Uniunea Sovietică, trebuia să fii membru al Partidului.
-----------------------------	---

Amir Mohammadi (Olanda)	În unele țări, mai ales în țara din care provin, Iran, cel mai mic lucru din viața ta este legat de politică. Nu poți sta departe de politică, pentru că politica te afectează inevitabil. Politicienii iau decizii pentru fiecare aspect al vieții tale, iar fiecare decizie pe care o iau are consecințe pentru tine. Așadar, oamenii aleg, în mod automat, două direcții: fie se îndepărtează complet de tot și se concentrează doar pe propria viață, ignorând realitatea, fie decid să lupte și să participe pentru a aduce schimbări.
-------------------------	---

Grupa 4

Milice Ribeiro Do Santos (Portugalia)	Dar m-am născut și într-o familie, o familie primitoare, care se afla în opoziție, cum se spunea pe atunci. Și aveam un mod de a fi ca familie care era foarte diferit de cel al mediului înconjurător – un amestec de „ține capul plecat”, represiune, absența bunăstării și un set de valori opus celor ale familiei mele. Acest lucru a creat o atmosferă... Părinții mei... Tatăl meu era medic, colecționar de cărți, iubitor de arte. Mama era casnică, dar au creat o atmosferă care era caldă și primitoare. Toți prietenii mei, băieți și fete, se bucurau să vină la noi acasă și să discute și să-și exprime ideile liber despre diverse subiecte, inclusiv cu părinții mei. Era o atmosferă foarte sănătoasă. Oamenii puteau discuta doar acasă, bineînțeles! Întâlnirile erau interzise. Chiar și conversațiile pe stradă sau săruturile tandre pe stradă erau interzise. Prin urmare, este adevărat că în casa mea era de fapt un fel de refugiu pentru un grup de oameni.
---------------------------------------	--

Michaela Bedrníková
(Republica Cehă)

Îmi amintesc că odată, când eram în clasa a doua, am venit acasă de la școală extrem de entuziasmat pentru că se difuza un film frumos despre Lenin, foarte emoționant. I-am povestit mamei mele despre asta cu entuziasm; ea gătea, amesteca ceva într-o tigaie și nici măcar nu s-a uitat la mine, ceea ce era neobișnuit pentru ea. În timp ce vorbeam despre film, nu m-a privit deloc. Apoi a făcut doar un comentariu despre subiect. Acesta a fost primul meu contact cu realitatea acelui mediu în care am crescut, dar din acel moment am primit și o lecție fundamentală: faptul că părinții mei nu considerau acel regim drept și pur și simplu nu erau de acord cu ceea ce se întâmpla.

Andres Ruiz Grima (Spain)

În legătură cu niște prieteni, discutam diverse lucruri și începeam să citim anumite materiale. Aveam o atitudine critică. Am fost foarte influențați de Revoluția Rusă, evident, dar aveam rezervele noastre. Ne spuneam: „Ei bine, Revoluția este făcută pentru popor și în numele poporului, dar apoi puterea este luată de la popor. Este comitetul central al partidului.” Și asta nu avea prea mult sens pentru mine. Și deja, odată cu stalinismul și tot ce am văzut în '68 la Praga și anterior în Ungaria în '56, lucrurile începeau să scârțâie puțin. Dacă aceasta este o revoluție... Și, desigur, când citești că în Rusia a existat un început al revoluției pe care bolșevicii l-au preluat, care era „toată puterea sovietelor”, apoi nu mai era „toată puterea sovietelor”, ci puterea a trecut la Comitetul Central al Partidului Comunist. Asta nu avea sens pentru mine, deși... comunismul ca ideologie are multe variante și ar putea fi o soluție pentru umanitate. Dar fie se clarifică problema legată de cine deține puterea, fie nu ajungem nicăieri. Toate revoluțiile eșuează – uitați-vă la China sau Rusia, dacă asta este o revoluție. Mi-am dat seama de tendința mea libertariană sau de tendința mea pentru că oamenii îmi spuneau. Primul contact cu oameni din Partidul Comunist sau Comisiile

Muncitorilor și altele asemenea, când am nuanțat unele lucruri pe care mi le-au spus într-un bar semi-clandestin și altele asemenea, fără nicio influență din partea anarhismului sau CNT [partid anarhist] sau altceva, ei bine, am nuanțat lucrurile. „Wow, atunci ești anarhist. Ești utopic.” Eu spun: „Ei bine, poate sunt utopic, poate sunt anarhist, nu știu.” Niciodată nu am promovat dogme sau ideologii, niciodată. Nici măcar pe rețelele sociale astăzi, nu fac asta, niciodată. Nu flutur steaguri, nu promovez o ideologie; îmi exprim opinia și caut informații contrastante, dar niciodată nu promovez o ideologie ca soluție pentru umanitate. Cred că fie puterea este orizontală, fie nu există nicio revoluție care să merite. Va exista întotdeauna o clică – indiferent dacă îi numești oligarhi capitaliști sau oligarhi de partid – care va prelua revoluțiile. Întotdeauna.

Anexa 3: Întrebări pentru grupuri

Grupa 1

Fragment: Juozas Malickas (Lituania)

1. Ce rol a avut propaganda sovietică în modelarea percepțiilor publice despre Occident, conform lui Juozas Malickas?
2. Cum a contrastat portretizarea Occidentului de către sovietici cu idealurile occidentale și de ce ar putea fi acest lucru semnificativ dintr-o perspectivă istorică?
3. În ce măsură viziunea mamei lui Juozas despre Occident era aliniată cu poziția guvernului sovietic?
4. Ce sugerează această relatare despre politicile izolaționiste ale Uniunii Sovietice și impactul acestora asupra percepțiilor individuale despre Occident?

Fragment: Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgia)

1. Cum a influențat traiul alături de familia extinsă viziunea despre lume a lui Lisbeth Ruiz Sanchez și percepțiile ei despre viața din afara Cubei?
2. Ce rol a jucat controlul mass-mediei de către guvernul cubanez în modelarea înțelegerii lui Lisbeth despre viața din afara Cubei?
3. Cum i-au schimbat experiențele din copilărie petrecută în Cuba perspectiva asupra sentimentului de siguranță oferit de sistemul de stat?
4. Ce impact a avut călătoria lui Lisbeth din 2013 în jurul lumii asupra înțelegerii sale despre viața din afara Cubei?

Fragment: Petros Pizanias (Grecia)

1. Cum a influențat climatul politic din Grecia anilor 1960 interesul martorului pentru politică?
2. În ce mod au servit întâlnirile de familie și sociale ca mijloc de educație politică pentru martor?
3. Ce influență au avut fratele martorului și preferințele sale culturale asupra conștientizării politice timpurii a acestuia?
4. Cum au influențat arta și cultura (în special cinematografia și literatura) opiniile politice din Grecia mijlocului de secol XX?

Grupa 2

Fragment: Nikos Vatopoulos (Grecia)

1. Cum a influențat accesul la revista *Time* și la muzica străină curiozitatea martorului despre viața din afara Greciei?
2. Care a fost semnificația posturilor de radio „pirat” și a canalelor muzicale subterane în Grecia anilor 1960, conform martorului?
3. În ce mod sugerează martorul că experiența de a trăi sub o dictatură a influențat cultura tineretului grec?
4. Ce înțelege martorul prin „tranziție” și cum descrie impactul acesteia asupra sa și asupra generației sale din punct de vedere emoțional și social?
5. Cum oferă relatarea martorului o perspectivă asupra rolului pe care l-au avut expunerea culturală (precum muzica și revistele) ca formă de rezistență sau evadare mentală?
6. De ce crede martorul că schimbările politice și culturale din tinerețea sa au avut un impact de durată asupra lui?

Fragment: Ivan Florian (România)

1. Cum au servit casetele piratate și sălile de închiriere video ca o legătură cu lumea exterioară pentru martor și comunitatea sa?
2. De ce a fost vizionarea unui film precum *E.T.* sau *Rocky* o experiență memorabilă pentru martor și cum au influențat aceste filme activitățile tinerilor locali?
3. Ce rol au jucat produsele de consum, precum Coca-Cola sau Pepsi, în modelarea viziunii martorului despre viața din afara țării? Au fost ele simboluri ale unui stil de viață idealizat?
4. Cum ilustrează experiența martorului impactul cultural al mass-mediei occidentale în țările unde conținutul străin era restricționat?
5. Ce dezvăluie actul de a sta ore întregi la coadă pentru a vedea un film piratat despre mediul social și cultural din țara martorului în acea perioadă?
6. În ce moduri a servit implicarea în consumul de media și muzică străină atât ca formă de rezistență, cât și ca o „evadare” personală pentru martor?

Grupa 3

Fragment: Armandina Soares (Portugalia)

1. Cum au contribuit emisiunile radio clandestine și literatura interzisă la formarea înțelegerii martorului despre viața din afara Portugaliei în timpul regimului Salazar?
2. Ce rol au jucat scriitorii precum Jean-Paul Sartre și Simone de Beauvoir în viața intelectuală a martorului și a prietenilor săi?
3. Cum au reușit martorul și prietenii săi să aibă acces la cărți interzise și ce ne spune acest lucru despre sistemul de cenzură din Portugalia?
4. Cum reflectă experiența martorului cu cărțile și informațiile interzise o formă de rezistență împotriva regimului Salazar?
5. Ce relevă această mărturie despre climatul cultural din Portugalia sub Salazar, în special în ceea ce privește accesibilitatea și cenzura ideilor?

Fragment: Vladimir Davydov (Lituania)

1. Cum au influențat experiențele martorului de a călători în Uniunea Sovietică viziunea sa asupra lumii dincolo de granițele acesteia?
2. Ce provocări sau bariere au împiedicat cetățenii sovietici să călătorească în străinătate și cum le-a modelat aceasta perspectiva asupra altor țări?
3. Cum descrie martorul alegerile sovietice și ce dezvăluie această descriere despre climatul politic din Uniunea Sovietică?
4. De ce crede martorul că exista încredere în guvernul sovietic, în ciuda lipsei unor alegeri autentice? A existat vreo practică politică menită să întărească loialitatea față de guvern?
5. Care erau motivațiile pentru a adera la Partidul Comunist, conform martorului, și cum reflectă acest lucru dinamica carierei în Uniunea Sovietică?
6. Cum reflectă perspectiva martorului asupra disidenților și protestelor atitudinea generală a societății sovietice față de opoziția politică?

Fragment: Amir Mohammadi (Țările de Jos)

1. Ce înseamnă când Amir spune că „cel mai mic aspect al vieții tale este amestecat cu politica” în Iran?
2. Cum descrie Amir cele două abordări principale pe care iranienii le adoptă față de politică: unii aleg să se retragă, în timp ce alții decid să reziste activ?
3. Ce perspectivă oferă mărturia lui Amir asupra provocărilor sociale mai largi cu care se confruntă oamenii care trăiesc sub regimuri politice restrictive?

Grupa 4

Fragment: Milice Ribeiro Do Santos (Portugalia)

1. Cum diferă mediul familial al lui Milice de atmosfera socială generală sub un regim opresiv și ce rol a jucat casa lor pentru prieteni și vizitatori?
2. În ce moduri casa lui Milice a servit drept „refugiu” pentru discuții deschise și de ce era acest lucru important în condițiile politice în care trăiau?
3. Ce valori au promovat părinții lui Milice în familia lor și cum contrastau acestea cu cele promovate de mediul politic din jur?
4. De ce experiența lui Milice ar putea reflecta dinamici sociale mai ample pentru persoanele aflate în opoziție față de regimurile opresive?

Fragment: Michaela Bedrníková (Cehia)

1. Ce a dezvăluit reacția mamei Michaeliei referitor la entuziasmul ei pentru filmul despre Lenin în ceea ce privește poziția familiei față de regimul politic?
2. Cum a influențat această experiență înțelegerea Michaeliei asupra opiniilor familiei despre guvern?
3. Ce semnificație are povestea Michaeliei în ceea ce privește influența propagandei susținute de stat asupra copiilor?
4. Cum ilustrează mărturia Michaeliei diferențele dintre generații în ceea ce privește reacțiile la activitățile de propagandă din țările aflate sub influență sovietică?

Fragment: Andres Ruiz Grima (Spania)

1. Cum descrie martorul admirația inițială pentru Revoluția Rusă și ce a condus la deziluzia sa ulterioară?
2. Ce evenimente specifice, precum cele din Ungaria și Cehoslovacia, au contribuit la îndoielile martorului cu privire la succesul revoluțiilor comuniste?
3. Ce înseamnă „structura de putere orizontală” menționată de martor și de ce consideră că este esențială pentru o revoluție validă?
4. Cum au modelat interacțiunile martorului cu membrii Partidului Comunist și Comisiile Muncitorilor înțelegerea sa asupra etichetelor politice precum „anarhist” sau „utopic”?

Anexa 4: Bilet de ieșire (Reflecție)

BILET DE IEȘIRE

1. Tinerii care trăiesc în țări cu regimuri totalitare au fost influențați de (menționați cel puțin trei influențe pozitive sau negative):

---

2. Cineva care trăiește sub un regim totalitar consideră că a trăi într-o țară democratică este

---

---

3. Printre aspectele pe care le considerăm benefice pentru o persoană care trăiește într-o țară democratică se numără:

---

4. După activitatea de astăzi, consider că a trăi într-o țară democratică este

---

---

5. Activitatea de astăzi într-un CUVÂNT:

Știi ce cred bunicii tăi despre tineri?

Activitate de învățare

Activitate de învățare: Dialog transgenerational

Anexe

Anexa 1: Biografii scurte ale martorilor

Anexa 2: Fragmente de text

Anexa 3: Ce înseamnă democrația pentru un cetățean?

Anexa 4: Care sunt așteptările față de tinerii de astăzi?

Anexa 5: Ce înseamnă să trăiești într-o societate totalitară?

Anexa 6: Prezentare generală a teatrului documentar

Linkuri

Fragmente

Narațiune pentru *Știi ce cred bunicii tăi despre tineri?*

Activitate de învățare: Dialog transgenerațional

Denis Detling și Vassiliki Sakka

Muzeul Slavoniei și Asociația pentru Educația Istorică în Grecia (AHEG)

Această activitate de învățare, *Știi ce cred bunicii tăi despre tineri?*, este concepută pentru elevii cu vârste cuprinse între 16-18 ani și se concentrează pe explorarea democrației prin perspective istorice și generaționale. Pe parcursul a 90 de minute, elevii vor reflecta asupra vieții sub regimuri totalitare, vor înțelege principiile democratice și vor analiza așteptările societății față de tineri. Prin discuții, activități de grup, resurse multimedia și dialog trans-generațional, lecția promovează gândirea critică, colaborarea și empatia. Activitatea se încheie cu brainstorming-ul unor modalități practice prin care elevii pot contribui la modelarea democrației, încurajând implicarea civică activă și responsabilitatea.

Activitate de învățare: Dialog trans-generațional

Grup țintă: 16 - 18 ani

Durată: 90 de minute

Materiale: Post-its, markere, biografii scurte ale martorilor ([Anexa 1](#)), [fragmente video](#), fragmente text ([Anexa 2](#)), [Narațiuni](#), [Anexa 3](#) (*Ce înseamnă democrația pentru un cetățean?*), [Anexa 4](#) (*Care sunt așteptările față de tinerii de astăzi?*), [Anexa 5](#) (*Ce înseamnă să trăiești într-o societate totalitară?*)

Fragmente:

[Fragmentul 1: Ovidia Sanchez Raquenes \(Spania\)](#)

[Fragmentul 2: Petros Pizanias \(Grecia\)](#)

[Fragmentul 3: Slobodanka Moravčević \(Belgia\)](#)

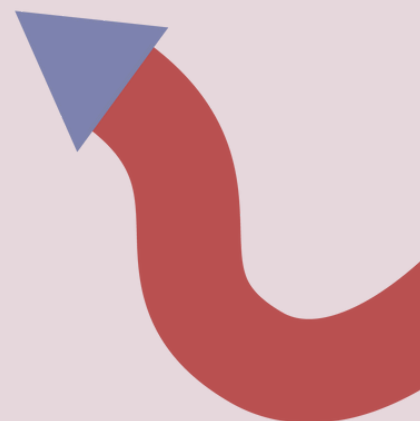
[Fragmentul 4: Norbert Ngila \(Belgia\)](#)

[Fragmentul 5: Nikos Vatopoulos \(Grecia\)](#)

[Fragmentul 6: Željko Rogina \(Croația\)](#)

[Fragmentul 7: Rasa Kaušakienė \(Lituania\)](#)

[Fragmentul 8: Joanna Miłosz-Piekarska \(Polonia\)](#)

Rezultate ale învățării:

Prin această activitate, elevii vor:

- Înțelege viața sub regimuri totalitare în secolul al XX-lea.
- Recunoaște rolurile și drepturile cetățenilor într-o societate democratică.
- Exersa abilități de dezbatere colaborativă și prezentare.
- Reflecta asupra importanței responsabilității civice și participării active în democrație.
- Dezvolta empatia, aprecia diferențele generaționale și învețe din experiențele trecutului.
- Evalua așteptările față de democrație și le vor compara cu perspectivele istorice și generaționale.

Pasul 1: Introducere (10 minute)

Obiectiv: Introducerea temei

Discuție scurtă cu elevii folosind câteva întrebări orientative:

- Ce credeți că părinții și bunicii voștri gândesc despre voi (ca elevi sau tineri în general), despre stilul vostru de viață? Ce vă spun despre asta?
- Știți cum era viața bunicilor voștri înainte de trecerea la un regim democratic? V-au povestit despre asta?

Notați ideile despre cum era viața înainte de trecerea la un regim democratic. [Anexa 3](#) poate fi utilizată pentru a extinde răspunsurile elevilor. După discuție, vizionați [Narațiunea](#) și reflectați pe scurt asupra martorilor și a ceea ce împărtășesc aceștia.

Pasul 2: Discuție despre democrație (15 minute)

Obiectiv: Explorarea percepțiilor elevilor despre democrație

Împărțiți elevii în grupuri mici și invitați-i să răspundă la întrebarea: *Ce înseamnă democrația pentru voi?* Elevii își scriu ideile pe post-it-uri și le lipesc pe un „Zid al Democrației.” Într-o discuție plenară, revizuiți ideile elevilor comparându-le cu principiile democratice din [Anexa 3](#). Întrebări orientative:

- Care drepturi vi se par cele mai importante?
- Există drepturi considerate astăzi ca fiind garantate?

Pasul 3: Așteptările față de tineri (15 minute)

Obiectiv: Analiza așteptărilor societale față de tineri

Împărțiți elevii în grupuri mici pentru a răspunde la întrebarea: *Ce se așteaptă de la tinerii din societatea de astăzi?* Elevii își scriu ideile pe post-it-uri și le lipesc pe un „Zid al Așteptărilor.” Folosiți [Anexa 4](#) ca referință pentru o discuție frontală cu clasa.

Extindere (opțional): Dacă timpul permite, cereți elevilor să clasifice așteptările după nivelul lor de importanță sau dificultate.

Pasul 4: Explorare multimedia (10 minute)

Obiectiv: Înțelegerea perspectivelor generaționale asupra democrației

Ca grup, vizionați fragmentele video cu mărturii ale bunicilor sau generației mai vechi despre tinereț și democrație. În grupuri mici, reflectați asupra acestor videoclipuri folosind fișe cu context istoric și întrebări precum:

- La ce se referă martorii?
- Cum se compară aceste perspective cu propriile noastre idei sau cu Zidurile Democrației/Așteptărilor?

Într-o activitate frontală, elevii împărtășesc un comentariu care i-a surprins sau i-a provocat.

Pasul 5: Discuție trans-generațională (15 minute)

Obiectiv: Promovarea dialogului între elevi și societate

Ghidați clasa într-o discuție folosind întrebări precum:

- Aveți drepturile și responsabilitățile necesare într-o democrație?
- Bunicii voștri au drepturi?
- Ce credeți că ar putea fi îmbunătățit acum în sistemele noastre democratice, comparativ cu ceea ce nu aveau părinții noștri?

Elevii pot revizui post-it-urile de pe „Zidul Așteptărilor,” modificându-le sau adăugând altele noi.

Temă opțională: Elevii pot intervieva un membru al familiei sau o rudă mai în vârstă pentru a răspunde la întrebări precum:

- Ce înseamnă democrația pentru tine?
- Ce așteptări ai de la generațiile mai tinere într-o societate democratică?
- Ce așteptări aveai de la propriii tăi părinți sau bunici?

Pasul 6: Final - Acțiune pentru viitor (15 minute)

Obiectiv: Sintetizarea ideilor și discutarea modului în care tinerii pot modela activ democrația.

Într-o activitate frontală, discutați întrebarea: *Ce rol pot juca tinerii în crearea schimbărilor pozitive?* Împreună, faceți un brainstorming de acțiuni mici pe care elevii le pot întreprinde pentru a contribui la democrație (de exemplu, participarea la proiecte comunitare, votul atunci când sunt eligibili, inițiative de mediu). Notați aceste idei pe un nou „Zid al Acțiunilor.”

Alternativă: Puteți opta și pentru următoarea activitate (90 minute).

Activitate alternativă[1]: Utilizarea tehnicilor dramatice din Teatrul Documentar (15 minute)

Teatrul Documentar[2]: teatru care se suprapune cu spațiul public: realitatea, viața.

„*Treziți publicul din somnul său de serenitate estetică*” - Milo Rau

[1] Aceasta este o tehnică dramatică utilizată de obicei în proiectele de teatru documentar – dar poate fi folosită în mod izolat, precum în acest exemplu. Construirea piesei de teatru documentar necesită mai multe sesiuni, însă este folosită pe scară largă și este potrivită atunci când se lucrează cu mărturiile orale.

[2] Pentru istoria teatrului documentar, vezi „Teatrul documentar la școală”.

Teatrul documentar la școală[3]

Realizarea unei piese de teatru documentar la școală necesită cercetarea de către elevi (de exemplu, elevi care iau mărturie - istorie orală), participarea experților, documentarea cercetării elevilor și discutarea subiectului (în direct sau înregistrată), utilizarea artei (imagini, postere, muzică, extrase din filme), adresarea de întrebări cu privire la subiect și utilizarea tehnicilor dramatice. A se vedea [anexa 6](#) pentru mai multe informații și exemple de teatru documentar.

Cum pregătim o piesă de teatru documentar pe această temă?

Munca de pregătire constă în următorii pași:

- **Procesarea materialului**, exprimarea și dezvăluirea sentimentelor (teamă, rușine, furie, umilință, mândrie, frustrare, dezamăgire etc.).
- **Cercetarea și descoperirea sau crearea de materiale noi** pe tema respectivă (de exemplu, interviuri noi cu rude, părinți, bunici, imigranți etc.).
- **Plasarea contextului istoric**, găsirea axelor/liniilor potrivite pentru caz. Este important să aveți în vedere că localitatea, sinteza de gen, clasa socială și nevoile și interesele elevilor joacă un rol important.

Dramatizarea este un element-cheie și se realizează printr-o piesă nouă scrisă de elevi. Liniile principale derivă din materialul existent, în timp ce sunt utilizate

---

[3] Bazat pe activitatea implementată de Natasha Merkouri (AHEG) și realizată de elevi de 15 ani pentru proiectul Changing Democracies.
<https://www.youtube.com/watch?v=XaQED-j7GqI>

tehnici dramatice precum monologul, coridorul conștiinței, interpretarea etc. Dialogul și dezbaterea sunt documentate și însoțite de multimedia (muzică, videoclipuri etc.). Cu alte cuvinte, teatrul documentar este o combinație între realitate și interpretare (cu un element de surpriză).

Elemente importante

- **Adresarea întrebărilor** este un factor foarte important, la fel ca discutarea (și dezbaterea) concluziilor.
- Consultarea experților (istorici, sociologi/antropologi/cineaști etc.) și comentariile asupra surselor: filme, imagini, mărturii, artă etc. sunt esențiale.
- **Punerea în scenă** este necesară; elevii caută răspunsuri și identifică noi întrebări. De fapt, elevii creează teatrul documentar (originalitatea este importantă).

O sugestie posibilă

Elevii încep împreună să comenteze fraza: „*Democrația mea este și democrația ta?*”

- Ce înseamnă democrația pentru tine?
- Cum și de ce au luptat oamenii pentru democrație?

Este foarte important să studiați cadrul istoric – folosind o hartă și imagini pentru documentare. Un expert/istoric poate vorbi (într-o înregistrare video sau în persoană) câteva minute despre anul 1989 și prăbușirea regimurilor comuniste sau despre căderea dictaturilor din Grecia, Spania, Portugalia și fluxul migrațional din 2015 etc. Alegeți asupra temei pe care să vă concentrați.

Întrebări noi ce pot să apară:

De exemplu: „*Care erau condițiile la intrarea în țări pentru persoanele venite din alte locuri/țări?*” 4-5 elevi pot interpreta experiențe, sentimente, determinare – probabil cu o abordare de gen. În fundal pot rula extrase dintr-un film pe această temă fără sunet. În acest moment poate interveni un sociolog ca expert (pe video sau în persoană).

Punerea în scenă poate include:

- Așteptările, visele, aspirațiile, eșecurile și frustrarea printr-un monolog sau dialog care exprimă gânduri și sentimente.
- Probleme legate de identitate și sentimentul de apartenență sau întrebări precum: „*Ce a mers greșit, dacă a fost ceva?*”

Un exemplu concret:

Migranții din a doua generație revin spre țara de origine. Sunt mândri de numele lor, cultura lor: muzică, teatru, cultură imaterială, cultura pop. Ca studiu de caz putem folosi migranții de origine albaneză sau alții (de exemplu cei de origine asiatică sau africană) din Grecia sau alte țări. Putem viziona mărturia lui Niko, un tânăr greco-nigerian: istorima.org/sign-in („Negru și grec”). În contextul întrebării inițiale „*Democrația mea este și democrația ta?*”, comparăm aceasta cu interviurile martorilor migranți din proiectul Changing Democracies.

La final: Se trece la interpretarea concluziei: câteva răspunsuri, mai multe întrebări – mult de gândit și procesat.

Categoriile tematice/subiecte

Câteva categorii tematice ar putea fi: 1. Rezistență - Luptă - Frică - Bucurie - Speranță: aspirația la democrație, 2. Faza de tranziție, 3. Așteptările, aspirațiile, frustrarea, 4. Post-democrația[4], incluziunea, drepturile omului și „cetățenii de mână a doua”, știrile false, controlul asupra mass-media etc., 5. Tinerii și vârstnicii, 6. Ce putem face?

Activități paralele pentru studenți/elevi

Iată câteva sugestii de activități creative, care activează elevii/studenții și pot fi reflective:

1. Scrieți-vă gândurile și sentimentele.
2. Alegeți o persoană (din literatură sau din viața reală) și imaginați-vă viața sa de zi cu zi înainte de tranziție și după. Sau un tânăr după 10 ani.
3. Localizați pe o hartă locul, numele și traseele persoanelor menționate.
4. Discutați cu colegii voștri din alte țări și comparați experiențele și amintirile lor din istoria familiei cu cele ale martorilor. Organizați un interviu cu membrii familiei lor.
5. Reprezentați artistic studiul dumneavoastră (poem, text liber, pictură, teatru etc.).

---

[4] Definiția lui Crouch: „O societate post-democratică este una care continuă să aibă și să folosească toate instituțiile democrației, dar în care acestea devin din ce în ce mai mult o cochilie formală”. Crouch afirmă că nu trăim „într-o societate post-democratică, ci că ne îndreptăm spre o astfel de condiție” (Colin Crouch, 2004. Post Democracy, Cambridge: Polity Press).

Un exemplu: O discuție/dezbatere imaginară între un bunic/o bunică și un tânăr

Puncte aduse de bătrân vs Puncte aduse de tânăr

Le sugerăm să își aleagă argumentele și să dezbată. Argumentele lor ar trebui să se bazeze pe fragmente reprezentative selectate și prezentate ca într-un joc de rol, într-un mod scurt și rapid (*staccato*)[5]. De exemplu:

G. Noi nu aveam libertate – voi nu înțelegeți ce înseamnă libertatea. Nu înțelegeți ce înseamnă să nu ai lucrurile esențiale (mâncare, îmbrăcăminte, posibilitatea de a călători). Noi am luptat pentru toate acestea.

Y. Noi avem libertate, dar nu avem oportunități. Voi nu erați șomeri, așa cum suntem noi acum.

G. Noi am luptat pentru drepturi umane și politice de bază.

Y. Astăzi, drepturile nu sunt din nou pentru toți. Uitați-vă la minorități și la cei excluși...

G. Voi aveți acces liber la informații, în timp ce noi aveam cenzură.

Y. Există o abundență de știri false... Pluralitatea nu este exact libertate.

G. Voi vă faceți griji pentru viața materială; mașini noi, tehnologie nouă, haine scumpe...

Y. Credeți că tinerii sunt un grup omogen? Există multe diferențe. Nu toată lumea este interesată de aceste lucruri.

G. Petreceți timp nesfârșit pe rețelele sociale.

Y. Este un mijloc de comunicare. Este greu pentru voi să înțelegeți...

G. Ce spuneți despre rasismul în creștere etc.? Sunteți indiferenți și inactivi.

Y. Nu, nu suntem; suntem o generație mai incluzivă și mai tolerantă, luptând cu mijloace diferite.

G. Nu cred că luptați; trebuie să ieșiți mai des în stradă, mai hotărâți.

Y. Noi luptăm pentru lucruri pe care generația voastră le-a distrus: mediul, mai multe drepturi ale omului etc.

G. Luați lucrurile ca fiind garantate: democrația, libertatea, votul.

Y. Ați discutat cu adevărat cu noi despre problemele de astăzi? Veți asculta ce avem de spus?

G. Mi-ar plăcea să ascult orice simțiți că vreți să-mi spuneți. Cum vă simțiți în legătură cu viața voastră peste 20 de ani? Despre țara voastră? Despre democrație?

---

[5] „Aceasta e o discuție creativă, care se așteaptă a fi creată de elevi”

Sugestii pentru activitate:

1. Selectați câteva fragmente din mărturii (Anexa 2) și construiți un argument care contrazice martorul (Petros Pizanias, Ovidia Sanchez Raquena, Slobodanka Moravčević, Norbert Ngila).
2. Citiți fragmentul lui Nikos Vatopoulos (Anexa 2) și răspundeți la întrebările pe care le pune tinerilor („Mi-ar plăcea foarte mult să ascult...”).
3. Analizați fragmentele: Întrebați elevii dacă pot identifica diferențe sau asemănări între țările care au avut experiențe diferite sub diverse regimuri politice? Cum se simt oamenii față de tineri? Ce așteaptă de la ei?
4. Ascultați cântecul „Oda lui Georgios Karaiskakis”, scris în timpul dictaturii din Grecia de Dionysis Savvopoulos (1968 – inspirat de evenimentele din mai 1968 când acesta era la Paris). Este o odă dedicată tineretului rezistent, dar camuflată sub numele unui erou al Revoluției Grecești (1821), fiind de fapt despre Che Guevara – astfel a evitat cenzura și a fost extrem de popular! A inclus chiar muzică populară în introducere: <https://www.youtube.com/watch?v=YlISrIlFbos&t=22s>.

Același autor este acum critic față de tinerii radicali, la vârsta de 80 de ani! Aveți cazuri similare în țara voastră?

Sugestii vizuale pentru dezbateri:

Pentru a îmbogăți argumentele, selectați imagini precum: demonstrații, conflicte, tineri folosind smartphone-uri, mașini luxoase etc. În timpul desfășurării dezbaterii, imaginile pot rula în fundal în tăcere pentru a aduce un element vizual puternic în scenă.

Anexa 1: Biografii scurte ale martorilor

Slobodanka Moravčević

Slobodanka Moravčević (47 de ani) are dublă cetățenie: sârbă și belgiană. Ea a crescut în partea din fosta Iugoslavie care mai târziu a devenit Republica Serbia. Slobodanka a rămas la Belgrad în timpul războaielor iugoslave. Ca studentă, a fost un membru activ al OTPOR, o mișcare de protest nonviolentă împotriva autorităților sârbe controlate de Milošević. După ce a locuit un timp în Mexic, și-a cunoscut actualul soț belgian în 2014 și a migrat în Belgia. Slobodanka lucrează în prezent ca lector de limbă sârbo-croată la Universitatea din Gent. Este creștin-ortodoxă.

Nikos Vatopoulos

Nikos Vatopoulos (64), din Grecia, este jurnalist la ziarul Kathimerini, scriitor și fotograf, specializat în cultura urbană a Atenei. A crescut într-o familie burgheză conservatoare. Emanciparea sa politică s-a petrecut sub influența revoltei Școlii Politehnice din Atena din timpul dictaturii, când a descoperit, ca tânăr adolescent, că nu toți cei care protestau erau „comuniști” sau ostili statului. El nu a luat parte la nicio activitate de rezistență, dar era conștient de ce înseamnă nevoia de democrație. El crede în educația incluzivă și pentru cetățenie.

Norbert Ngila

Norbert Ngila (66) este congolez și belgian. Primii 28 de ani din viață i-a trăit în Congo, la acea vreme „Zaire”, unde Mobutu și-a instalat regimul totalitar. După ce și-a obținut diploma de geografie la Universitatea din Kinshasa, a început să lucreze ca profesor. I s-a acordat o bursă pentru a studia în Belgia în 1986. Deși planul său era să se întoarcă și să locuiască în Congo, a rămas în Belgia din cauza incertitudinii regimului din țara natală. Lucrează pentru Sankaa, o organizație umbrelă pentru asociațiile africane. Locuiește în Anvers cu soția și cele 2 fiice.

Petros Pizanias

Petros Pizanias (77), profesor emerit la Universitatea Ionică, s-a născut în Atena, Grecia, în cartierul Gargaretta, în 1947. În timpul dictaturii a desfășurat câteva acte de rezistență. Pentru a putea „respira”, a fugit în Franța când avea 20 de ani. La Paris a devenit membru al grupărilor de rezistență împotriva dictaturii grecești. A studiat Sociologie și Istorie. Când s-a întors în Grecia, a fost un membru foarte activ al unui partid politic de stânga. În prezent scrie articole despre situația politică actuală și calitatea democrației.

Ovidia Sanchez Raquena

Ovidia Sanchez Raquena (76) a fost implicată în organizații comunitare de-a lungul multor ani de tranziție în Spania. S-a născut în Andaluzia și s-a mutat în diferite orașe pentru a scăpa de sărăcie. Când a ajuns la Sabadell (oraș de lângă Barcelona), s-a implicat în mișcarea cartierului (Associació de Veïns Torre-Romeu), pentru a avea acces la drepturile de bază (conduce de apă etc.).

Željko Rogina

Željko Rogina (65) a crescut în Slavonia de Est, Croația, unde locuiește și în prezent. Este profesor pensionar de filosofie, etică și logică. A fost admis în Uniunea Comuniștilor ca elev de liceu, dar dezamăgit de conflictele din cadrul conducerii partidului și de retorica națională, a demisionat în 1990, și a decis să nu se mai implice în politică. În timpul schimbărilor din Croația, s-a înrolat ca voluntar în armată, activând până în iunie 1992. Când unitatea sa a fost dislocată pe frontul din Bosnia și Herțegovina, a decis să se întoarcă și să-și înceapă activitatea la școală.

Rasa Kaušakienė

Rasa Kaušakienė (55 de ani) este profesor de istorie din Lituania. Rasa a trăit perioada independenței Lituaniei în anii 1990 și a văzut-o din diferite perspective și ipostaze. Ca studentă în anul cinci la acea vreme, ea se confrunta cu o incertitudine semnificativă cu privire la viitor. Experiența ei reflectă provocările cu care se confruntă mulți tineri și studenți, precum și tinerele mame în această perioadă. Se simțeau adesea pierduți, presați și divizați în mijlocul schimbărilor rapide.

Joanna Miłosz-Piekarska

Joanna Piekarska-Miłosz (69 de ani) este poetă și scriitoare poloneză, nepoată a lui Czesław Miłosz (dizident polonez interzis de guvernul comunist, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură). Născută în Varșovia, în adolescență a părăsit Polonia pentru a se stabili în Marea Britanie și apoi Australia. În scrierile sale, explorează teme tinereții în perioada comunismului polonez, emigrarea australiană și dorul de țară, greutățile și bucuriile destinului suspendat între două realități diferite. În prezent, locuiește în Melbourne, unde conduce o agenție de actori.

Anexa 2: Fragmente de text

Olivia Sanchez Raquenes
(Spania)

Nu vor. Le spunem și ei zic: „Oh, asta e treaba bunicilor și a celor bătrâni”, spun: „nu eu”. Și îi vezi acolo afară, fără să facă nimic, doar stând prin parcuri, fumând sau bând bere sau orice altceva. Nu, nu văd că vor să ne urmeze pașii. Vreau să mă retrag de la centrul cultural, știi? Voiam să mă retrag de la asociația de cartier, și nu putem găsi pe nimeni care să vrea să se implice. Și slavă Domnului că prietena unuia dintre fiii mei vine să ne dea o mână de ajutor cu comisia, pentru că face multe lucruri pentru noi, ca să pot fi aici și acolo, pentru că ea ne ajută. O plătim, o plătim pentru orele în care este acolo. Dar noi nu primim bani. Nu am câștigat niciodată un ban și nici nu vrem, pentru că suntem voluntari. Nu, nu intrăm în astfel de locuri ca să facem bani, dimpotrivă, mai punem noi ceva. De aceea îți spun că oamenii nu vor. Oamenii nu vor nimic altceva decât să aibă mașini frumoase, uh, bani în buzunar ca să-i cheltuie.

Petros Pizanias (Grecia)

Pentru tinerii de astăzi, ceea ce aș avea să le spun mai întâi este: fiți furioși, ieșiți în stradă și, dacă este necesar, faceți zgomot. Sunteți cele mai mari victime ale memorandumurilor într-o societate care se degradează rapid, iar voi veți plăti costul fie printr-o degradare semnificativă a vieții voastre, fie prin constrângerea de a emigra undeva doar pentru a trăi ca ființe umane, nimic mai mult. Așa că fiți furioși, fiți furioși din nou și ieșiți în stradă. Nu există nicio modalitate de a obține ceva fără asta. Dovada vine din propriul meu trecut, care este trecutul întregii societăți grecești: democrația s-a întors odată cu

căderea Juntei, nu pentru că Karamanlis sau Papandreou au venit aici, ci pentru că milioane de greci au ieșit în stradă. Așa ar trebui să fie și astăzi.

Slobodanka Moravčević
(Belgia)

Dar voi sunteți tineri. Nu vă dați seama. Vedeți lucruri atât de ciudate. Și v-am spus că am crescut într-un fel de basm. Și chiar nu puteam vedea toate acele lucruri foarte clar. Dar mai târziu a trebuit să înțeleg. Am fost și jurnalistă și am lucrat la Radio Belgrad. Îmi doream cu adevărat să înțeleg ce se întâmplă. Am făcut multe interviuri cu oameni care au venit în Serbia din alte țări. Cu oameni care au trecut prin lucruri atât de îngrozitoare. De exemplu, am avut un interviu cu un bărbat care fusese prizonier de război. A fost foarte important pentru mine să înțeleg.

Este poate, cumva, ca și cum te-ai trezi, dar doar încet, încet îți dai seama că toți acești oameni din jurul tău și apropiații ție au trecut prin atât de multe. Și apoi, desigur, am fost foarte ocupată cu protestele mele politice. M-am gândit să fac ceva bun, pentru toată lumea, nu doar pentru mine; am crezut că asta este obligatoriu pentru fiecare ființă umană., Îmi place asta – când ești tânăr, trebuie să simți așa. Și cred că este păcat că tinerii de astăzi, nu doar aici, ci și în Serbia și peste tot, fac doar lucruri de bază, lucruri neimportante – lucruri de genul TikTok? Nu au idealuri. Cred că acesta este și o mare problemă pentru societatea noastră. Acest tip de foc, trebuie să vină de la tineri. Iar tinerii noștri sunt adormiți. Sau sunt în depresie. Sau pur și simplu nu au idee de unde să înceapă.

Poate vor descoperi realitatea ca mine, douăzeci de ani mai târziu – că au profitat de mine și așa mai departe. Dar tot am făcut ceva bine, înțelegi? Faptul că l-am oprit pe Milosevic a fost un fel de democrație, un fel de libertate. Niciodată complet, dar un pas este mai bun decât niciunul.

Norbert Ngila (Belgia)

Ceea ce regret, pentru că sunt în acest sector de aproape 20 de ani, am încercat mereu să ridic puțin tinerii, să vorbesc despre democrație, să fac una și alta, dar simt doar un fel de rezistență, o rezistență. Dar nu știu de unde vine asta, nu știu. [...] Așa că este foarte dificil. Nu au interes, sunt interesați de alte lucruri, cum ar fi muzica, sportul, lucruri de genul acesta și altele asemenea, dar foarte puțin interes pentru democrație – cum funcționează sistemul, care este rolul tinerilor acolo, ce pot face tinerii africani în această societate pentru a-și îmbunătăți situația. Au foarte puțin interes pentru asta, dar cred că aceasta este o mare problemă.

Norbert Ngila (Belgia)

Este foarte important să vorbim cu tinerii despre asta, deoarece aceasta este o țară democratică, Belgia este o țară democratică. Dacă ești în afara sistemului, viața ta va fi mereu dificilă. Pentru a obține ceva, trebuie să fii în interiorul sistemului. Așadar, trebuie să exersezi democrația. Cum poți face asta? Trebuie să înveți sistemul, trebuie să înveți democrația. Trebuie să asculți. Dar dacă spui: „Da, sunt în afara sistemului, vreau doar muzică, nu voi participa la dezbateri despre democrație, nu vreau să fiu asociat cu un partid politic, sunt neutru.” Acesta nu este un mod bun de a obține emanciparea.

Nikos Vatopoulos (Grecia)

Nu îmi place să dau sfaturi, deoarece cred că o persoană va face ceea ce vrea să facă și ar trebui să facă ceea ce vrea, indiferent de ceea ce spun alții. Dai sfaturi. Pentru că ceea ce este important pentru tine s-ar putea să nu fie la fel de important pentru altcineva. Dar mi-ar plăcea cu adevărat să discut cu o persoană nouă, care a făcut-o, desigur, dar să presupunem ipotetic că aș avea un partener de conversație care ar avea douăzeci de ani, care s-ar fi născut în secolul XXI. Mi-ar plăcea foarte, foarte, foarte mult să ascult, nu să-i spun ceva, ci să ascult.

Pentru că sunt sigur că și în acești copii există un romantism puternic, care s-ar putea să ne surprindă în viitor. Dar sunt sigur că există sentimente extraordinare. Și, așa cum am spus înainte, că există o percepție tehnocratică febrilă, că există o distanță față de conștiința istorică – poate fi adevărat, deoarece acesta este și climatul general. Dar, febril, mi-ar plăcea să ascult și automat aș face cu siguranță niște comparații. Mi-ar plăcea în principal să aud despre viața lor peste 20 de ani. Cum ar dori să trăiască. Să se gândească la această realizare. Cum ar dori. Sau cum văd Grecia. Sau dacă ceva îi mișcă pe ei la fel cum mă mișcă pe mine și discutăm lucruri care pot fi foarte puternice pentru mine. Pe mine mă mișcă foarte mult, să zicem, ideea Greciei cu un simț al simplității primare al ideii de Grecia. Ceea ce numim privirea unei stânci și spunem „aici este Grecia”. Să fie ceva al tău, să fie patria ta – acest concept. Dacă acesta este modul în care funcționează. Cu siguranță va funcționa într-un fel. Dar cum? Acestea sunt lucrurile pe care aș fi interesat să le explorez și nu doar să le aud. Nu aș fi atât de interesat doar să spun ceva. Dacă cineva îmi cere să transmit o experiență, da, cred că are sens. Așa cum întreb oamenii mai în vârstă, pentru a auzi o experiență și o voi interpreta eu însumi. Acest lucru are sens dacă există interes. Dar cred că rezolvarea este, așa cum am spus înainte, interacțiunea și abilitatea de a lua ceva de la celălalt, nu de a fi generații paralele, ci de a transmite ceea ce este interesant și util.

Rasa Kaušakienė (Lituania)

Ei bine, pentru mine, cred că democrația înseamnă să nu-ți fie frică, să nu-ți fie frică să vorbești, să nu-ți fie frică că vei spune ceva și cineva va înțelege greșit sau că ai putea fi rănit. Libertatea de exprimare presupune să poți critica atâta timp cât nu jignești pe nimeni. Și spun despre Lituania că suntem o țară democratică atunci când ne permitem să facem glume despre președintele nostru, despre un oficial

	<p>de rang înalt – doar cetățenii unei țări democratice au voie să facă asta.</p> <p>Este important ca tinerii să știe că nu a fost întotdeauna posibil să spui orice dorești, să mergi oriunde dorești, să ai orice dorești și că multe domenii ale vieții și activității erau restricționate de stat. Acum acest lucru practic nu mai există. Ei sunt liberi și au o gamă mult mai largă de activități, alegeri, modalități de a ieși, de a călători și de a vedea lumea decât copiii sovietici. Pur și simplu au atât de multe oportunități: participarea la diferite organizații, voluntariat. Doar du-te și fă-o! Scopul nostru este pur și simplu să-i încurajăm să nu se oprească, să nu încetinească ritmul.</p> <p>Așa că celor care nu votează sau care critică le spun mereu – și pot repeta – că dacă nu ai votat, dacă nu ai contribuit cu nimic la democrație, pur și simplu nu ai dreptul să critici, pentru că te-ai lipsit singur de această oportunitate.</p>
--	---

<p>Željko Rogina (Croatia)</p>	<p>Când spui tineri, se presupune că tinerii sunt un grup omogen, însă nu este așa. Celor care aruncă cu banane în stadion când văd un jucător cu pielea închisă la culoare sau celor care măsoară înălțimea porumbului, nu le-aș spune nimic. Sunt cazuri pierdute și mă tem că vor fi mai mulți ca ei. La fel, nu este nimic de spus celor care merg pe stradă, merg pe bicicletă sau conduc o mașină în timp ce se uită la telefon, inspirați și preocupați de banalitățile din social media.</p>
--------------------------------	--

<p>Joanna Miłosz-Piekarska (Polonia)</p>	<p>Atitudinea mea față de democrație este foarte simplă. Democrația nu este ceva ce primești cadou. Și nu poate fi considerată ca ceva ce obligatoriu ni se cuvin. Și eu aș vrea să repet acest lucru la nesfârșit pentru generația mai tânără, care, ei bine, o privesc puțin altfel, puțin ca și cum ar fi devenit deziluzionați de acest sentiment al libertății și... sau</p>
--	---

chiar nu deziluzionați, pentru că deja s-au născut în el. Dar o consideră absolut ca fiind garantată. Că așa stau lucrurile și despre asta este vorba. Și că cei în vârstă se ocupă de ceva, ei bine, trebuie să gândești cu înțelepciune, trebuie să gândești cu înțelepciune despre alegeri și trebuie să fii atent. Trebuie să fim vigilenți cu cei pe care i-am ales și trebuie să fim vigilenți cu cei care nu sunt aleși, dar se împing singuri înainte. Pentru că libertatea poate fi luată de la o persoană într-o clipă [gest de pocnire]. Avem multe exemple de acest fel în întreaga lume.

Anexa 3: Ce înseamnă democrația pentru un cetățean?

- Dreptul de a vota – posibilitatea de a participa la alegerea reprezentanților și la luarea deciziilor importante.
- Libertatea de exprimare – dreptul de a-ți exprima liber opiniile, credințele și punctele de vedere.
- Dreptul de întrunire – posibilitatea de a organiza și a participa la proteste și adunări pașnice.
- Dreptul la informație – acces liber la informații și transparență în acțiunile guvernului.
- Protecția drepturilor omului – respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor cetățenilor.
- Egalitate (în fața legii) – toți cetățenii sunt egali în fața legii, indiferent de statut social, etnie, religie sau alte caracteristici.
- Participarea la elaborarea legilor – prin reprezentanții aleși, cetățenii influențează crearea legilor.
- Responsabilitatea guvernului – guvernul este responsabil față de cetățeni și trebuie să răspundă pentru acțiunile sale.
- Dreptul la justiție și remedii legale – posibilitatea de a căuta protecție legală în cazul încălcării drepturilor.

- Dreptul la educație – facilitarea luării deciziilor informate și dezvoltarea gândirii critice.
- Drepturi sociale – dreptul la servicii sociale de bază, cum ar fi sănătatea, educația și securitatea socială.
- Încurajarea implicării civice – motivarea participării la procesele sociale și politice pentru binele comun.

Anexa 4: Care sunt așteptările față de tinerii de astăzi?

- Participare activă în societate – implicarea în comunitate prin muncă voluntară, inițiative sau implicare civică.
- Educație și auto-perfecționare – angajamentul față de învățare și dobândirea cunoștințelor, abilităților și competențelor pentru provocările viitoare.
- Responsabilitate – asumarea responsabilității pentru propriile acțiuni și decizii.
- Respect pentru diversitate – deschidere față de diferite culturi, credințe și persoane.
- Conștientizare ecologică – preocupare pentru mediu și implicare activă în practici sustenabile.
- Dezvoltarea gândirii critice – reflecție asupra informațiilor, normelor sociale și problemelor politice.
- Inovație și adaptabilitate – disponibilitatea de a accepta schimbările și de a se adapta la noi tehnologii și condiții de lucru.
- Promovarea drepturilor omului – susținerea egalității, respectarea și protejarea drepturilor tuturor oamenilor.
- Construirea independenței – dezvoltarea treptată a independenței financiare și emoționale.
- Exprimarea constructivă a opiniilor – participarea la discuții într-un mod pozitiv și productiv.
- Solidaritate și empatie – manifestarea preocupării față de ceilalți și comunitate, precum și înțelegerea nevoilor altora.
- Inițiativă – curajul de a lua inițiativa în rezolvarea problemelor și crearea schimbărilor pozitive în societate (agenție).

Anexa 5: Ce înseamnă să trăiești într-o societate totalitară?

- Sistem unipartidic – guvernare controlată de un singur partid politic (de exemplu, partidele comuniste din Polonia și Cehoslovacia sau regimurile fasciste din Spania, Portugalia, dictatura din Grecia).
- Lider autoritar – dominația unui singur individ, precum Francisco Franco în Spania, António de Oliveira Salazar în Portugalia sau Josip Broz Tito în Iugoslavia (în contextul Croației socialiste).
- Represiune politică – persecutarea partidelor de opoziție și indivizilor, inclusiv arestări masive, tortură, exiluri și execuții.
- Controlul mass-media – control complet al statului asupra presei, radioului și televiziunii pentru diseminarea propagandei.
- Cenzură și interdicții – suprimarea literaturii, artei (cinema, teatru, muzică) și cercetării științifice care nu erau în acord cu ideologia regimului.
- Acces restricționat la educație – sistemele educaționale subordonate îndoctrinării ideologice (evidente mai ales în regimurile comuniste și fasciste).
- Propagandă naționalistă – glorificarea națiunii, statului sau ideologiei dominante (de exemplu, naționalism fascist în Spania, Portugalia sau Grecia).
- Cultul personalității – ridicarea liderului la un statut intangibil, idolatrizat prin ceremonii publice și propagandă.
- Restricții asupra libertăților religioase – în regimurile comuniste precum cele din Polonia sau Lituania, Biserica era constant constrânsă sau persecutată (în timp ce în regimurile fasciste religia era instrumentalizată).
- Colectivizare forțată – mai ales în statele comuniste precum Polonia sau Lituania, unde proprietățile agricole erau naționalizate forțat.

- Emigrarea forțată – mulți erau obligați să emigreze din cauza persecuției politice sau restricțiilor economice (mai ales exodul intelectual: oameni de știință, politicieni, artiști).
- Supraveghere și represiune: Înființarea milițiilor sau poliției secrete pentru supravegherea populației (de exemplu PIDE în Portugalia, Guardia Civil în Spania, UDBA în Iugoslavia (Croatia), Securitate în România).
- Inegalitate economică și privilegii: Cei care erau loiali partidului aflat la conducere beneficiau de privilegii, în timp ce oamenii obișnuiți trăiau adesea în sărăcie.
- Neîncredere și informatori: Regimurile îi încurajau pe oameni să raporteze vecinii sau membrii familiei autorităților.
- Izolare față de lume: Relații internaționale limitate, evident mai ales în Portugalia fascistă sau Spania înaintea reformelor democratice.

Anexa 6: Prezentare generală a Teatrului Documentar

Este democrația mea și democrația ta?

O abordare a teatrului
documentar

Asociația pentru Educație
Istorică din Grecia

(A.H.E.G)

Υπόθεση Λάραμι, Tectonic Theatre Project (2020)

**Teatrul documentar: suprapunerea teatrului cu
spațiul public: realitate, viață.**

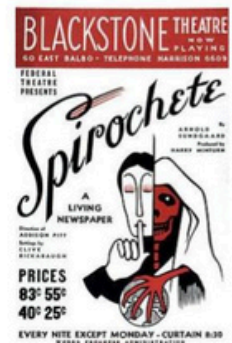
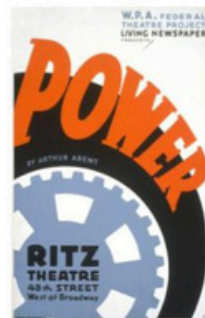
„Treziți publicul din somnul său de serenitate estetică”

Istoria teatrului documentar

- Revoluția rusă: „ziare vii”, prezentarea știrilor: propaganda
  - SUA - Marea Britanie: au introdus conceptul de subiectivitate
  - „Teatrul nu este un mediu de informare sau un mediu educațional, ci este un mediu al prezentului sau, mai degrabă, al prezentării prezentului” Milo Rau, director
  - Colectivul Rimini Protocol, Milo Rau, Yael Ronen, (încă din anii '80): *“priviți cu atenție teatralitatea vieții cotidiene”*
- Repunere în scenă

Workers of 'Sovkino' (Soviet cinema) 'live' newspaper
Central State Archive of Film and Photo Documentation of the Polish Film

„Acesta este modul în care Rimini Protokoll nu doar creează reproduceri teatrale fidele constatărilor sale, dar, de asemenea, recucerește spațiul public. În afara proiectelor bazate pe cercetări, multe activități părăsesc zona de confort a teatrului. [...] Sub conducerea Rimini Protokoll, totul devine în egală măsură real și suspect. Nu este o dramaturgie prestabilită, care asigură diferențierea dintre artă și realitate, ci observatorul însuși devine specialistul care trebuie să urmărească semnele autenticității și teatralității. [...] Crezul Rimini Protokoll poate fi rezumat astfel: cea mai bună artă este realitatea însăși - copiată, re-aranjată, reflectată asupra ei însăși, prezentată publicului pentru a fi observată. „Teatrul este un mediu în care conținuturile pot fi transferate”. Atât de simplu, atât de modest și atât de radical este punctul de plecare al Rimini Protokoll. [...] Dacă arta este despre viață, atunci toți suntem specialiști”. Această traducere reflectă filosofia grupului Rimini Protokoll, care explorează granițele dintre artă și realitate, folosind spațiul public și teatrul pentru a prezenta realitatea într-un mod inovator și provocator.”

Rimini Protocol,
„Desfacerea
trecutului”, 2021

<https://www.rimini-protokoll.de/website/en/text/everyone-s-a-specialist>
Milo Rau, Oricine este un specialist. Rimini Protokoll și reconstrucția realității, 2004

Rimini Protokoll, *Ο Αγών μου* (2016)

Rimini Protocol, 2016
Mein Kampf
(Neonazism)

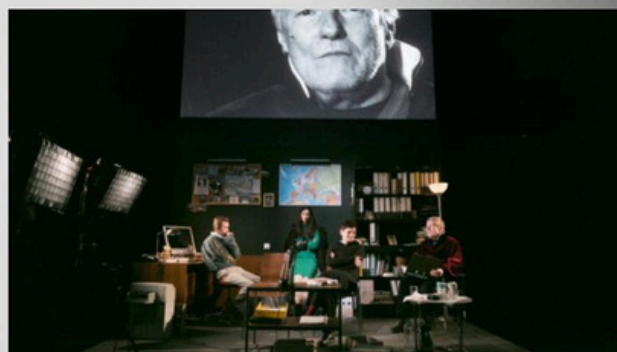
„Cazul Farmakonisi:
Legea apei”
Teatrul Național al
Greciei
(Înecul migranților)

Υπόθεση Φαρμακονήσι ή το Δίκαιο του νερού, Εθνικό Θέατρο (2015)

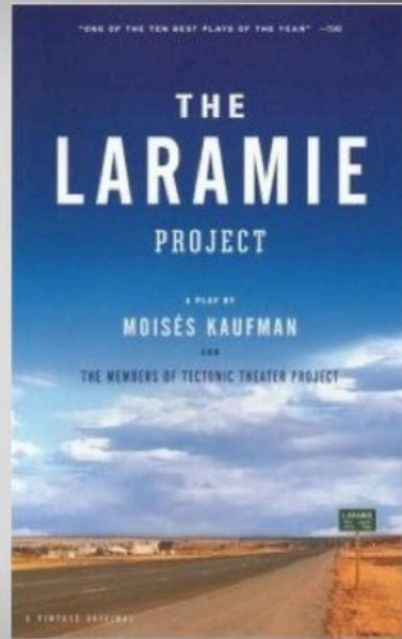

<https://www.youtube.com/watch?v=uGSCtKhBZ00>
„Vremuri întunecate”, Milo Rau. Shaubine, 2015
Leibach: “Fiecare om ucide ceea ce iubește”

Υπόθεση Λάραμι, Tectonic Theatre Project (2020)

Experiența unor lucrătoare migrante din diverse domenii, care lucrează ca menajere; mărturiile lor personale reprezintă nucleul piesei - scrisă chiar de acestea. Personaje reale - nu actrițe.

„Oraș curat”:
Onassis Stegi
Grammaton
kai Technon

Η καθαρή πόλη, Στέγη Γραμμάτων (2020)

Un poem:
Marleno:
“Valpona”
(În cinstea menajerelor
imigrante...)

Toate toaletele din Atena sunt curate datorită mămicii mele
...
Măinile ei sunt dure și pline de răni de la clor
Fața ei este tare și plină de răni de la clor
de la tot clorul din toată Atena
Mama mea are atât de mult clor pe ea încât imaginea ei dispare din
mîntea mea
...
Toate mamele noastre curăță toaletele din Grecia
Și numele lor sunt amare în gură
Curățenia le face neprezentabile
Nimeni nu le spune pe nume
Dar numele mamei mele este un nume de râu
Un râu de lacrimi și un râu de clor
Și coboară de sus cu o grabă
Să curețe să curețe să curețe

Teatrul documentar în școală

Natasha Merkouri, filologă & dramaturgă, AHEG

- Condiție teatrală: o clasă
- Cercetare realizată de studenți – istorie orală (testimoniale)
- Participarea experților, documentarea cercetării realizate de studenți și discutarea subiectului (live sau înregistrată)
- Artă (imagini, afișe, muzică, secvențe din film)
- Întrebări despre subiect
- Tehnici de dramaturgie

Cum pregătim o piesă de teatru documentar la această temă?

- Activitate de pregătire: procesarea materialului
- Exprimarea și dezvăluirea sentimentelor (frică, rușine, furie, umilință, mândrie, frustrare, dezamăgire...)
- Cercetarea și descoperirea/crearea unui material nou la acest subiect (de ex. Entreviuri noi). Contextul istoric al locului
- Găsirea unor axe/linii relevante cazului (localitate, sinteză de gen și de clase sociale, nevoi, interese)
- Dramatizare: a nouă piesă scrisă de studenți; linii de bază despre material; tehnici de dramaturgie precum monologul, coridor de conștiință, actorie; dialog și dezbateri documentate și acompaniate de multimedia (muzică, video-uri, etc)
- O combinație de realitate și actorie (un element de surpriză...)

- Formularea de întrebări
- Discutarea constatărilor
- Dezbateri
- Consultarea experților
- Recomandări pe surse: filme, imagini, testimoniale, artă, etc.
- Interpretare
- Răspunsuri sau alte întrebări?
- Tu crezi teatrul documentar

O sugestie posibilă

- Așteptările, visele, aspirațiile, eșecurile, frustrările: un monolog sau un dialog care exprimă gânduri și sentimente. Identitate și apartenență. Ce a fost în neregulă, dacă a fost cazul?
- A doua generație: re-apropierea de țara de origine. Mândri de numele lor, de cultura lor: muzică, teatru, cultură imaterială, cultură pop.
- Migranți albanezi sau alții (asiatici, africani de origine). Mărturia lui Nico, un tânăr bărbat grec-nigerian: <https://www.istorima.org/sign-in> („Negru și grec*”). Este democrația mea și democrația ta?
- Interpretarea concluziilor: câteva răspunsuri, mai multe întrebări, multe de gândit și de analizat.

* *D. Trump: „Sunt mai grec decât Giannis” (Ciudatul grec). Laudă de sine în chestiuni identitare...*

O sugestie posibilă

- Așteptările, visele, aspirațiile, eșecurile, frustrările: un monolog sau un dialog care exprimă gânduri și sentimente. Identitate și apartenență. Ce a fost în neregulă, dacă a fost cazul?
- A doua generație: re-apropierea de țara de origine. Mândri de numele lor, de cultura lor: muzică, teatru, cultură imaterială, cultură pop.
- Migranți albanezi sau alții (asiatici, africani de origine). Mărturia lui Nico, un tânăr bărbat grec-nigerian: <https://www.istorima.org/sign-in> („Negru și grec*”). Este democrația mea și democrația ta?
- Interpretarea concluziilor: câteva răspunsuri, mai multe întrebări, multe de gândit și de analizat.

* *D. Trump: „Sunt mai grec decât Giannis” (Ciudatul grec). Laudă de sine în chestiuni identitare...*

Categorii tematice

1. Rezistență-Luptă-Frică-Bucurie
2. Fază de tranziție
3. Așteptări, aspirații
4. Meta-democrație: incluziune, drepturile omului și „cetățeni de mâna a doua”, știri false, control asupra media, etc.
5. Tinerii și Bătrânii
6. Ce putem face?

Activități pentru elevi

1. Notează-ți gândurile și sentimentele.
2. Alege o persoană reală (sau un personaj literar) și imaginează-ți viața ei/lui de zi cu zi înainte de tranziție și după. Sau un tânăr după 10 ani.
3. Plasează pe hartă locul, numele și rutele parcurse pe care le menționează persoanele.
4. Discută cu colegii tăi din alte țări și compară experiențele și amintirile lor din istoria familiei cu cele ale martorilor.
5. Realizați o creație artistică (poezie, text liber, pictură, teatru etc.).

Mulțumesc!!!

Credite foto: Aggelos Barai
"Migrația albaneză"

Ce așteptați de la democrație?

Activitate de învățare

[Activitate de învățare: Discutând despre democrație](#)

Anexe

[Anexa 1: Biografii scurte ale martorilor](#)

[Anexa 2: Fragmente de text](#)

[Anexa 3: Ce înseamnă democrația pentru un cetățean și care sunt așteptările din partea tinerilor](#)

[Anexa 4: „Democrația ta este democrația mea?”](#)

[Exemple de discuții publice legate de democrație](#)

Linkuri

[Fragmente](#)

[Narațiuni pentru „Ce așteptați de la o democrație?”](#)

Activitate de învățare: Discutând despre democrație

Vassiliki Sakka

Asociația pentru Educație Istorică în Grecia (AHEG)

Scopul principal al acestei activități de învățare este de a stimula gândirea critică a elevilor și de a-i invita să reflecteze și să discute despre percepțiile asupra democrației și problemele democrației de astăzi. Elevii cu vârste între 16-18 ani sunt încurajați să își dezvolte o conștiință civică responsabilă și să înțeleagă importanța de a fi cetățeni activi. Activitatea urmărește, de asemenea, să îmbunătățească conștiința istorică prin cunoașterea și reflecția asupra trecutului recent și a situației actuale din Europa și alte regiuni, definind totodată așteptările față de democrație în lumea în care trăiesc.

Pentru a capta interesul elevilor, puteți începe prin a le adresa întrebarea: *Ce așteptați de la democrație?* Ei pot împărtăși primele lor gânduri, idei și sentimente în plen, individual, în perechi sau în grupuri mici. Apoi, puteți viziona împreună Narațiunea.

Activitate de învățare: Discutând despre democrație

Grupa de vârstă: 16 - 18 ani

Durată: 90 minute

Materiale: Fragmente, biografii scurte ale martorilor (Anexa 1), fragmente de text (Anexa 2), Narațiunea, fișa „Ce așteptați de la democrație” (Anexa 3) și fișa „Democrația ta este și democrația mea?” (Anexa 4).

Fragmente:

Fragmentul 1: Željko Rogina (Croatia).

Fragmentul 2: Željko Rogina (Croatia).

Fragmentul 3: Andrés Ruiz Grima (Spania).

Fragmentul 4: Michaela Bedrníková (Cehia).

Fragmentul 5: Nikos Vatopoulos (Grecia).

Fragmentul 6: Chee-Han Kartosen-Wong (Olanda).

Fragmentul 7: Michaela Roman (România).

Fragmentul 8: Lisbeth Ruiz Sanchez (Belgia).

Fragmentul 9: Amir Mohammadi (Olanda).

Fragmentul 10: Jeangu Macrooy (Olanda).

Fragmentul 11: Jeangu Macrooy (Olanda).

Fragmentul 12: Milice Ribeiro Dos Santos (Portugalia).

Rezultate ale învățării:

Prin această activitate de învățare, elevii vor:

- Înțelege cât de fragilă este democrația, reflectând asupra vieții sub regimuri totalitare din secolul XX.
- Recunoaște rolul și drepturile cetățenilor într-o societate democratică, acceptând că noile nevoi le redefinesc.
- Înțelege pericolele și reacțiile negative ale post-democrației.
- Dezvolta competențele de gândire critică prin compararea perspectivelor generaționale asupra democrației și așteptărilor societale.
- Exersa abilitățile de discuție colaborativă și comunicare.
- Reflecta asupra importanței responsabilității civice și participării active într-un regim democratic.
- Îmbunătăți empatia, aprecia diferențele generaționale și învața din experiențele trecutului.
- Evalua așteptările față de democrație și le vor alinia cu perspectivele istorice și generaționale.
- Dezvolta învățarea personală și socială (metacogniție).

Introducere (10 minute)

Obiectiv: Stabilirea contextului pentru explorarea vieții în societățile democratice contemporane.

Începeți prin a introduce pe scurt conceptul de democrație folosind Anexa 3. Evidențiați caracteristicile-cheie asociate cu democrația, precum drepturile omului, libertatea de exprimare, alegerile libere vs conducerea autoritară, cenzura și libertățile limitate.

Utilizați o hartă a Europei (sau o hartă mondială) pentru a ilustra originea și experiențele diferite ale martorilor. Folosiți un context istoric de bază pentru a explica diferite circumstanțe.

Pasul 1: Ce înseamnă democrația? (15 minute)

Obiectiv: Explorarea percepțiilor martorilor despre democrație, conform mărturiilor lor.

Oferiți elevilor povești de context sau studii de caz scurte despre oameni care au trecut de la regimuri totalitare la democrație, alegând regiuni geografice și medii diferite: țări din Europa de Est, Europa de Sud și migranți din Belgia și Țările de Jos. Elevii vor lucra în perechi sau grupuri mici pentru a analiza poveștile de context. Ei ar trebui să folosească fragmentele selectate pentru a discuta următoarele întrebări:

- Care erau așteptările față de democrație ale diferiților martori? Ce nu a funcționat?
- Cine era „dușmanul” democrației în diferite țări, conform experiențelor martorilor? Ce le-a lipsit sub regimurile autoritare/totalitare?

Pasul 2: Activitate de grup (20 minute)

În funcție de dimensiunea clasei, elevii pot lucra în grupuri mici pentru a citi fragmentele puse la dispoziție (Anexa 2). Cereți elevilor să găsească asemănări și/sau diferențe în felul în care martorii definesc conceptul de democrație. Fiecare grup colorează o hartă a Europei cu o culoare diferită pe baza țării de origine a martorilor. Apoi, fiecare grup discută și compară concluziile lor despre perspectivele diferite asupra democrației bazate pe experiențele martorilor (țări ex-comuniste, Europa de Sud, migranți din medii diferite). Facilitați o discuție cu întreaga clasă pentru a compara și analiza concluziile.

Pasul 3: Activitate de grup (20 minute)

Obiectiv: Reflecție asupra problemelor democrației din prezent

Grupurile vor face brainstorming pentru a răspunde următoarelor întrebări: *Care sunt problemele democrației în zilele noastre conform mărturiilor? Este ceva ce doriți să adăugați?* Elevii vor lua notițe și pot scrie principalele concluzii pe tablă (se poate utiliza o aplicație digitală, precum Mentimeter).

Apoi, elevii vor urmări un fragment din documentarul teatral „Este democrația mea și democrația ta?”, care prezintă răspunsurile elevilor la întrebarea: „Ce înseamnă democrația pentru tine?” (00:43:31 - 00:44:34). [Link video](#). Cereți elevilor să împărtășească gândurile lor despre videoclip și despre ceea ce spun elevii intervievați.

Continuați cu discuții în grupuri (4 grupuri) despre câteva studii de caz recente ale dezbaterilor publice pe care le puteți găsi în [Anexa 4](#):

1. „Corpul tău, alegerea mea”, care a devenit viral înainte și după alegerile prezidențiale din SUA din 2024;
2. „Nu există violență mai mare decât șomajul și sărăcia”;
3. După ce Elon Musk a cumpărat Twitter (acum X), el a reactivat profiluri care promovau teoriile conspirației, discursurile instigatoare la ură și rasismul sub pretextul „libertății de exprimare”;
4. „Black Lives Matter” și „Dikeosyni”: două cazuri (persoane de culoare, persoane române) legate de brutalitatea poliției și încălcarea drepturilor omului.

Pasul 4: Discuție frontală (15 minute)

Înainte de discuția frontală, definiți, explicați și discutați conceptul de post-democrație[1].

Rugați elevii să discute ideile lor și să le compare cu principiile democratice cheie prezentate în [Anexa 3](#). Puteți folosi următoarele întrebări pentru a ghida discuția:

- Care drepturi vi se par cele mai importante pentru democrație?
- Există drepturi care sunt considerate astăzi ca fiind de la sine înțelese? Sunt unele drepturi neglijate sau subestimate?

---

[1] Definiția lui C.Crouch: "O societate post-democratică este una care continuă să aibă și să folosească toate instituțiile democrației, dar în care acestea devin din ce în ce mai mult o cochilie formală. Energia și impulsul inovator trec din arena democratică în cercurile restrânse ale unei elite politico-economice". Crouch afirmă că „nu trăim într-o societate post-democratică, ci că ne îndreptăm spre o astfel de condiție”. Colin Crouch, 2004. Post Democracy, Cambridge: Polity Press.

- De ce aleg oamenii, în mod democratic, politicieni care susțin idei nedemocratice?
- Ce așteptați de la democrație astăzi și cum sunteți dispuși să contribuiți pentru calitatea acesteia?

Activitate suplimentară

Dacă timpul permite, elevii pot fi însărcinați să realizeze un scurt film bazat pe răspunsurile lor și ale colegilor lor la întrebarea: *Ce așteptați de la democrație astăzi?* Filmul poate fi completat de imagini și muzică. În plus, gândurile și ideile lor pot fi ilustrate prin lucrări artistice, cum ar fi poezii, proză, picturi sau piese de teatru. Sugerați modalități prin care democrația poate fi pusă sub semnul întrebării și îmbunătățită.

O notă despre evaluare

Abilitățile de comunicare și limbaj pot fi evaluate. De asemenea, pot fi evaluate abilitățile cognitive și de înțelegere.

Abilitățile metacognitive sunt mai greu de măsurat. Cu toate acestea, atitudinile și convingerile, reflecția și activismul demonstrat ar putea reprezenta o modalitate de evaluare.

Anexa 1: Biografii scurte ale martorilor

Lisbeth Ruiz Sanchez

Lisbeth Ruiz Sanchez (35) s-a născut și a crescut în Cuba. În copilărie, a făcut parte din Pioneros de la Batalla de Ideas, o mișcare de protest organizată de Fidel Castro în 1999 pentru întoarcerea lui Elián González. Are un Master în Comunicare la Universitatea din Havana. În Cuba, a lucrat pentru radioul și televiziunea națională de la vârsta de 10 ani. S-a stabilit în Belgia în 2015, după ce a părăsit Cuba pentru prima dată pentru o călătorie în jurul lumii cu Up with People, o organizație americană non-profit. Ea locuiește în Anvers cu cei 3 copii ai săi și lucrează ca agent de marketing digital.

Michaela Bedrníková

Michaela Bedrníková (56 de ani) este farmacist în Republica Cehă. Ea a fost membră a mișcării comuniste de pionieri în copilărie. Ca elevă de liceu, a devenit o creștină activă. Ea a fost membră a diferitelor grupuri de tineri evanghelici semi-ilegale. Prietenii ei erau dizidenți, copii ai părinților dizidenți și rude ale prizonierilor politici. Ea a participat la activități religioase neoficiale și la protestele studențești din toamna anului 1989.

Nikos Vatopoulos

Nikos Vatopoulos (64), din Grecia, este jurnalist la ziarul Kathimerini, scriitor și fotograf, specializat în cultura urbană a Atenei. A crescut într-o familie burgheză conservatoare. Emanciparea sa politică s-a petrecut sub influența revoltei Școlii Politehnice din Atena din timpul dictaturii, când a descoperit, ca tânăr adolescent, că nu toți cei care protestau erau „comuniști” sau ostili statului. El nu a luat parte la nicio activitate de rezistență, dar era conștient de ce înseamnă nevoia de democrație. El crede în educația incluzivă și pentru cetățenie.

Andrés Ruiz Grima

Andrés Ruiz Grima din Spania (73) este pensionar și lucrează ocazional ca marinar. A fost închis la vârsta de 20 de ani pentru activismul său împotriva regimului Franco și a fost, de asemenea, implicat în Yayoflautas (Organizația bunicilor) din cadrul mișcării 15M-indignados (2011), și în mișcarea de independență catalană (2017). Apropiat de ideile anarhiste, el nu votează și este în favoarea democrației participative.

Amir Mohammadi

Amir Mohammadi (39 de ani) a venit în Olanda în 2016 ca refugiat din Iran. Nu a primit permis de ședere, dar nici nu s-a putut întoarce și, prin urmare, a trăit în umbră ca o persoană fără acte, timp de 6 ani. Până la urmă, a primit un permis de ședere. Amir știe mai bine decât oricine cum este să nu ai drepturi.

Chee-Han Kartosen-Wong

Chee-Han Kartosen-Wong (41) este editor de film de reclame, documentare și filme. Fiind copil cu părinți chinezi, ea a crescut în Borneo, Olanda, unde erau singurii de origine asiatică. Ea a experimentat mult rasism. Când a rămas însărcinată, Chee-Han și soțul ei au început să caute cărți pentru copii cu care fiul lor să se poată identifica - dar nu existau. În cărțile pentru copii, care prezentau copii de origine asiatică, aceștia erau reprezentați stereotipic. Ea însăși a avut puține modele în tinerețe. De aceea a început să scrie cărți incluzive pentru copii.

Jeangu Macrooy

Jeangu Macrooy (30) este cântăreț și compozitor. Când a venit în Olanda, la vârsta de 20 de ani, în căutarea mai multor libertăți, a fost lovit de diferența de prosperitate față de patria sa, Surinam, și de lipsa de conștientizare a faptului că aceasta provine din trecutul colonial olandez. A fost șocat să afle că Keti Koti, sărbătoarea abolirii sclaviei, a fost sărbătorită doar de un mic grup de oameni. El a reprezentat Olanda la Eurovision Song Contest cu un cântec de protest despre sclavie, cântat parțial în Sranantongo, care a primit răspunsuri mixte.

Milice Ribeiro Dos Santos

Milice Ribeiro Dos Santos (79 de ani) este pensionară, și a fost psiholog și terapeut de familie. Provenind dintr-o familie anti dictatorială, a plecat în exil la Paris, Franța, în 1964, alături de prietenul ei, care evita recrutarea militară obligatorie pentru războiul portughez în coloniile africane. S-a întors în Portugalia în 1975, un an după revoluția democratică. A luptat pentru drepturile tinerilor instituționalizați și pentru drepturile sănătății sexuale ale femeilor într-o țară în tranziție de la contextul catolic conservator al dictaturii.

Željko Rogina

Željko Rogina (65) a crescut în Slavonia de Est, Croația, unde încă locuiește. Este profesor pensionar de filosofie, etică și logică. A fost admis în Uniunea Comuniștilor ca elev de liceu, dar dezamăgit de conflictele din cadrul conducerii partidului și de retorica națională, a demisionat în 1990, și a decis să nu se mai implice în politică. În timpul schimbărilor din Croația, s-a alăturat armatei ca voluntar și a servit până în iunie 1992. Când unitatea sa a fost dislocată pe câmpurile de luptă din Bosnia și Herțegovina, a decis să se întoarcă și să-și înceapă munca la școală.

Michaela Roman

Michaela Roman, în vârstă de 77 de ani, este pensionară și fost biolog, fără afiliere politică. La începutul anilor '70, a fost una dintre cele mai bune studente la biologie. Deși spera să devină cercetătoare, nu a reușit din cauza regimului care bloca posturile pentru biologi, limitându-i astfel libertatea de a alege unde să lucreze sau cum să-și continue cariera. După Revoluție, a început o mică afacere care i-a permis să-și crească singură cei doi copii și să se bucure de libertatea de a face ceea ce îi place.

Anexa 2: Fragmente de text

Željko Rogina (Croatia)

Am fost prezent, nu am participat direct, dar am asistat la tranziția de la un sistem democratic cu un singur partid la unul cu mai multe partide, de la un mod de producție socialist la unul capitalist. Acum, când sintetizez toate acestea, pot spune că nimic nu este alb și negru. Când vine vorba de democrație în societate, aceasta este mult mai mare decât era înainte, incomparabil mai mare. Ceea ce nu puteam face sau nu ne era permis să facem înainte, putem face acum. Întrebarea, desigur, este dacă cineva aude acest lucru și dacă își găsește ecoul. În ceea ce privește această transformare economică, am crezut sincer că va fi posibilă o lume mai bună în care nu vor exista cei care au și cei care nu au aproape nimic, dar s-a dovedit că nu va fi așa pentru moment. Prin urmare, nu putem decât să sperăm că sistemul pe care l-am adoptat va deveni mai democratic în timp și că vom încerca să păstrăm cel puțin unele elemente slabe ale unui stat social.

Željko Rogina (Croatia)

Așadar, întrebarea este: a existat vreun proces democratic autentic în state la acea vreme? Bineînțeles că nu. Exista ceva numit sistem de delegați, dar era un plagiat al democrației adevărate, în care toată lumea putea vota și fi aleasă și, mai ales, nu exista pluralism de opinii în el. Acesta funcționa după cum urmează: baza, muncitorii de la locurile lor de muncă și alți cetățeni din comunitățile locale își aleg delegații. Acești delegați îi aleg apoi pe ai lor, și din nou aleg între ei, până ajung la cele mai înalte niveluri de putere. Desigur, voința cetățenilor era complet pierdută. Bineînțeles, peste toate

acestea a acționat cu grijă Partidul Comunist sau, cum se numea pe atunci, Liga Comuniștilor, astfel încât să nu poată fi găsite niște tonuri disonante în acest presupus proces electoral. Atât de departe.

Andrés Ruiz Grima (Spania)

Știe cineva pentru cine a votat? Știe cineva, în orice țară din lume, cu excepția celor mari, Trump, Biden. Mă refer la parlamentari, la kongresmeni și așa mai departe. Cine sunt ei, ca oameni? cum trăiesc? din ce trăiesc? Ar trebui să fie voturi de la oameni pe care îi cunoașteți, care vă pot reprezenta, pe care îi puteți monitoriza. Asta ar fi democrația. Și ca să mergem mai departe, ei bine, un contract, un contract obligatoriu. Dar nu, câștigă cel care insultă cel mai mult, cel care are cele mai multe mijloace să apară în media, mijloace economice să apară în media.

Michaela Bedrnikova
(Republica Cehă)

Sigur, am fost puțin dezamăgită, pentru că atunci când aveai sentimentul, probabil destul de nerealist, că totul va fi grozav, că toată lumea va fi cinstită, și apoi descoperi... că, nu știu, imediat după revoluție oamenii erau lacomi și foloseau din nou situația în avantajul lor. Și apoi află că corupție există, câte lucruri diferite sunt, câte haine se schimbă și lucruri de genul acesta. Ei bine, asta este foarte trist, desigur. Și mi-a părut rău pentru asta, se trăia o anumită deziluzie. Dar așa cum viața merge mai departe. Este doar un fel de taxă pentru libertate. Ei bine, așa este libertatea, deci doar cineva... Personal, am avut un pic sentimentul că libertatea ar fi asociată cu un fel de onestitate sau sinceritate sau orice altceva în acele zile de început. Ei bine, s-a dovedit a nu fi cazul pentru toată lumea. Așa că asta a fost o dezamăgire. Bineînțeles că a fost.

Nikos Vatopoulos (Grecia)

Că toate acestea semnaleză acum o schimbare, nu doar a modelului politic și economic, ci și a modului în care oamenii se autodefinesc. Cred că aceasta este partea șocantă care s-a întâmplat în epoca noastră. Pentru că, în deceniile anterioare, așa-numitele decenii postbelice, în ciuda problemelor uriașe care existau în mod natural – fiecare epocă are probleme uriașe – exista o credință larg răspândită că lumea va progresa cumva. Că vei găsi un loc de muncă într-un fel, că lucrurile vor fi logic mai bune peste zece ani, că știința va ajuta, ai tăi copii vor fi mai bine educați decât tine, vor găsi imediat un loc de muncă și că găsirea fericirii este cumva independentă de tine. Fericirea va veni să se integreze într-un parcurs. Sigur, întreg acest scenariu este simplificat excesiv, dar vreau să spun că, cel puțin generația mea a crescut cu sentimentul că lumea progresează. Lumea va progresa într-un fel sau altul. Așa cum ia de la toți, automat, prin luptă, prin conflict, prin cerințe, prin credința în muncă, prin educație – într-un fel sau altul – va exista progres. În ultimii ani, această credință s-a prăbușit. Și societatea a dobândit multe goluri, multe celule și multe cavități. Astfel, această fragmentare a percepției sociale, a organizării sociale a tuturor statelor, a dat naștere unor fenomene extreme – ideologic vorbind – care au subminat esențialmente credința în democrație.

Chee-Han Kartosen-Wong
(Olanda)

Olanda este o societate cu multe origini etnice diferite. Și toți olandezii care s-au născut aici. Și suntem cu toții egali. Și putem realiza această egalitate doar dacă vorbim cu toții. Și nu mai tăcem. Pentru că eu provin dintr-o familie chineză și părinții mei au tăcut.
Și mai puțin acum, de altfel. Dar tăceau pentru că credeau că nu e suficient de important... și pentru că nu voiau să facă scandal. Dar să vorbești nu înseamnă să faci probleme. Să lupți pentru drepturile tale nu înseamnă să faci probleme. Oricine ar face asta. Cine nu este tratat în mod egal. Și sper că noua generație va continua să facă asta.

Michaela Roman (România)

Ce-am sperat eu... E greu să vă explic, că eu nu m-am gândit la democrație, fiindcă eu m-am gândit totdeauna la o conducere... colectivă... deșteaptă. Deșteaptă. Care să nu nedreptățească oameni, pentru fiecare cu suferința lui. Atâtea silogisme am avut de înfruntat, încât totdeauna mi-am dorit... mi am dorit să fiu condusă de oameni deștepți. Nu aveam dorința să conduc sau... dar să fiu condusă de oameni deștepți. Asta am sperat eu. Sigur, pe urmă a venit democrația, pluralismul...
Deci, în primii ani de tranziție am asistat, ca toată lumea, la construirea unei democrații. Neștiind prea multe despre democrație, învățam din mers. Mă mai învăța Mihai, care era...
Important este că, formal, toate erau comme il faut. Multe partide, pluralism. S-a dovedit a fi o piedică, cum este și în ziua de astăzi. Trebuie să recunoaștem că mai multe partide nu fac decât să încurce poveștile.
Deși cu pași mici, cu multe recăderi, s-a mers înainte. Eu nu contest. Avem o democrație. Firavă, dar este. Și ce-i mai important pe lumea asta, cel puțin la nivelul meu, avem libertate. Deci asta cred că e cel mai important lucru. Pot să vorbesc, pot să plec unde vreau, pot să mă mișc cum vreau. Deci cred că nu-i... Nu este nimic mai important pe lumea

asta decât libertatea. Adică e prioritară. Am simțit lucrul ăsta pentru că nu am avut libertate înainte și, în consecință, libertatea este ceea ce îmi place cel mai mult.

Lisbeth Ruiz Sanchez
(Belgia)

Oportunități, nu oportunități egale, ci oportunități pentru toți, și dreptul oamenilor de a fi ceea ce vor să fie, de a spune ceea ce simt și gândesc, fără a le face rău altora. Dar libertatea de a spune ceea ce simți. Cred că acesta este un punct foarte important pentru mine, pentru că am ratat asta în Cuba. Sentimentul că pot spune ce vreau, că pot să-mi împărtășesc opinia. Știu că poate fi un pic periculos uneori, din cauza celor care urăsc, a rețelelor de socializare și a tuturor celorlalte. Dar este doar un drept fundamental al omului, acela de a spune ce simte, ce gândește. Este foarte important să-ți împărtășești opinia. Și, de asemenea, să ai oportunități în viață, indiferent de unde vii, ar trebui să ai și tu oportunități în viață, ar trebui să ți se permită să faci parte dintr-o societate în care să ai șansa de a crește, de a putea contribui. Asta este foarte important pentru mine.

Amir Mohammadi (Olanda)

Democrația trebuie să fie incluzivă. Toată lumea trebuie să poată vorbi și să se exprime. Restul lucrurilor dintr-o democrație sunt așteptări, cum ar fi libertatea de exprimare sau altceva. Dar democrația înseamnă că toată lumea trebuie să stea și nu o singură persoană ia o decizie. Este un creier de grup care ia o decizie. Da, dar am spus că democrația înseamnă că toată lumea stă la masă și ia o decizie. Dar democrația din Olanda mi-a demonstrat-o în trecut, când eram fără documente. Am spus că nu sunt mulțumit de modul în care se întâmplă lucrurile aici, dar nu sunt împotriva platformei. Platforma este, de exemplu, Android, iOS. Deci primești niște software, niște aplicații în Android și iOS. Lucrezi cu

ele. Unele dintre ele merg bine sau rău. Platforma nu are nicio problemă. Platforma funcționează bine. Platforma democrației din Olanda funcționează bine. Că atunci când eram fără documente, am putut să vorbesc în direct la TV cu politicienii. Deci m-au acceptat la masă. Deci da, asta este democrația și pentru asta suntem noi. Pentru a avea o societate cu adevărat incluzivă, cu adevărat incluzivă și libertate. Atunci sper, cred că suntem pe drumul cel bun. Argumente într-o direcție sau alta există întotdeauna, iar acesta este un lucru frumos din democrație. În loc să se sinucidă, vorbesc, se ceartă, protestează.

Jeangu Macrooy (Olanda)

Democrația înseamnă, de asemenea, să vorbești mai tare. De asemenea, am văzut în ultimii ani că schimbarea este posibilă. Chiar dacă vă gândiți la trecutul colonial. Marele șoc l-am avut în 2015. Acum ne aflăm într-o epocă foarte diferită. În care Olanda este de fapt foarte implicată în această istorie. Văzând cum ne putem descurca cu acea istorie. Și... această schimbare vine ca urmare a faptului că oamenii vorbesc. Faptul că oamenii au vorbit despre trecutul colonial. Cu mult înainte ca eu să lansez Gold. Eu văd contribuția mea ca artist, ca pe o contribuție modestă. De exemplu, în 2023, pe 1 iulie, la Ketu Koti, regele și-a cerut scuze pentru istoria sclaviei din Olanda. Asta marchează cu adevărat... asta marchează cu adevărat o... o nouă eră pentru mine. Aveți conversații diferite atunci când se spune „recunoaștem... acel trecut, acea durere... recunoaștem cât de teribil este și recunoaștem efectul în lanț”. Așa că putem, de asemenea, să începem cu adevărat să ne uităm la... ce probleme avem acum și care pot fi trasate înapoi la acea istorie și cum le vom rezolva împreună.

Jeangu Macrooy (Olanda)

Pentru mine, democrația înseamnă să cred în... puterea vocilor noastre colective. Cred cu adevărat în puterea poporului. Că schimbarea este cu adevărat posibilă dacă vă găsiți și vă exprimați împreună. Și că ar trebui să ocupăm acest spațiu. Și să fim foarte fericiți că putem.

Milice Ribeiro Dos Santos
(Portugalia)

Ei bine, când mă gândesc la toți acești ani, există un gust amar, este inevitabil. Pentru că trăiesc într-o țară cu democrație, avem chiar și partidul socialist la guvernare în acest moment, dar există asemenea inegalități sociale, sunt atât de multe lucruri pe care nu le-am realizat. Când mă gândesc că 20% din populație trăiește sub pragul sărăciei, oameni care au locuri de muncă și totuși nu își pot asigura minimul necesar. O țară în care 1,5 milioane de oameni nu au un medic de familie, unde locuințele reprezintă o problemă serioasă și atât de mulți trăiesc pe străzi... Desigur că există un gust amar. Și aproape simt că trebuie să spun că avem nevoie de încă un 25 aprilie [referire la Revoluția din 25 aprilie 1974], și poate atunci putem schimba lucrurile. Într-o democrație, este nevoie ca toată lumea să fie implicată în proces, toată lumea ar trebui să participe și să ne pese de procesul democratic, asigurându-ne că acesta ține pasul cu evoluția lumii și cu apariția noilor probleme. Există un studiu din 2022, unul recent, care arată că Portugalia este bine poziționată comparativ cu alte democrații, atât în ceea ce privește libertățile civile cât și procesele electorale corecte; pe de altă parte, este slab poziționată din cauza lipsei implicării politice a cetățenilor și a absenței unei culturi politice. Și acesta este, de fapt, punctul cheie. Când ne gândim la politică în Portugalia, concluzionăm că partidele politice au propriile lor dinamici de putere și că operează foarte departe de alegători, sunt îndepărtate de oamenii care i-au ales. Prin urmare, funcția politică se golește de conținut,

iar oamenii se simt nepregătiți pentru intervenția politică. Cred că acesta este unul dintre motivele care favorizează populismul, care s-a extins brusc în Portugalia, deoarece s-a bazat pe disconfortul cetățenilor noștri...care nu își găsesc locul în această țară.

Anexa 3: Ce înseamnă democrația pentru un cetățean și care sunt așteptările din partea tinerilor

- Dreptul de a vota – posibilitatea de a participa la alegerea reprezentanților și la luarea deciziilor importante.
- Libertatea de exprimare – dreptul de a exprima liber opinii, credințe și puncte de vedere.
- Dreptul de liberă întrunire – posibilitatea de a organiza și participa la proteste și adunări pașnice.
- Dreptul la informare – acces liber la informații și transparență în acțiunile guvernamentale.
- Protecția drepturilor omului – respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor cetățenilor.
- Egalitate (în fața legii) – toți cetățenii sunt egali în fața legii, indiferent de statut social, etnie, religie sau alte caracteristici.
- Participarea la elaborarea legilor – prin reprezentanții aleși, cetățenii influențează crearea legilor.
- Responsabilitatea guvernului – guvernul este responsabil față de cetățeni și trebuie să răspundă pentru acțiunile sale.
- Dreptul la justiție și remedii legale – posibilitatea de a căuta protecție legală în caz de încălcare a drepturilor.
- Dreptul la educație – facilitarea luării deciziilor informate și dezvoltarea gândirii critice.
- Drepturi sociale – dreptul la servicii sociale de bază, cum ar fi sănătatea, educația și securitatea socială.
- Încurajarea implicării civice – motivația de a participa la procesele sociale și politice pentru binele comun.

Ce se așteaptă de la tineri astăzi?

- Participare activă în societate – implicare în comunitate prin muncă voluntară, inițiative sau activități civice.
- Educație și auto-îmbunătățire – angajamentul față de învățare și dobândirea cunoștințelor, abilităților și competențelor necesare pentru provocările viitoare.
- Responsabilitate – asumarea responsabilității pentru propriile acțiuni și decizii.
- Respect pentru diversitate – deschidere față de culturi, credințe și oameni diferiți.
- Conștientizare ecologică – grijă pentru mediu și participare activă în practici sustenabile.
- Dezvoltarea gândirii critice – reflecție asupra informațiilor, normelor sociale și problemelor politice.
- Inovație și adaptabilitate – disponibilitatea de a accepta schimbările și de a se adapta noilor tehnologii și condiții de muncă.
- Promovarea drepturilor omului – susținerea egalității, respectarea și protejarea drepturilor tuturor oamenilor.
- Construirea independenței – dezvoltarea treptată a independenței financiare și emoționale.
- Exprimarea constructivă a opiniilor – participarea la discuții într-un mod pozitiv și productiv.
- Solidaritate și empatie – preocupare pentru ceilalți membri ai comunității și înțelegerea nevoilor acestora.
- Inițiativă civică – curajul de a lua inițiativa în rezolvarea problemelor și crearea unor schimbări pozitive în societate.

Anexa 4: Este democrația ta democrația mea?

„Corpul tău, alegerea mea”:

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/nov/13/your-body-my-choice-maga-men>

<https://www.newyorker.com/news/the-lede/your-body-my-choice-a-new-rallying-cry-for-the-irony-poisoned-right>

„Un nou slogan pentru dreapta ironică”

A fost nevoie de mai puțin de 24 de ore după re alegerea lui Trump pentru ca tinerii bărbați să adopte un slogan care ar putea defini era regresiei bazate pe gen: „Corpul tău, alegerea mea” (The New Yorker).

Articolul analizează modul în care dreapta a distorsionat expresia „Corpul meu, alegerea mea”, folosită adesea în lupta pentru drepturile reproductive ale femeilor.

Fotografie de Alec Perkins,
<https://www.flickr.com/photos/alecperkins/33332921525/>

Viețile Negrilor Contează [Black Lives Matter]

Fotografie de John Lucia, <https://www.flickr.com/photos/studioseiko/27950807420/>

Leonhard Lenz, CC0, via Wikimedia Commons

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:BlackLivesMatter_protest_Berlin_2020-05-30_25.jpg

Justiție:

Cazurile membrilor comunităților de negri, romi și LGTB+ uciși cu brutalitate de civili și/sau poliție

Fotografie de Julia Tulke,
<https://www.flickr.com/photos/aestheticsofcrisis/>

Zak/Zackie: cetățean LGTB+ ucis cu brutalitate de co-cetățeni și poliție, Atena

Fotografie de Unicorn Riot, Maria Louka,
<https://unicornriot.ninja/2022/greek-police-kill-teenager-as-racism-violence-against-roma-people-spikes/>

„Justis for Niko” (Justiție pentru Niko)

Fotografie de Unicorn Riot, <https://unicornriot.ninja/2022/calls-for-justice-for-nikos-sampanis-renewed/>

Probleme de identitate: Cine este mai grec? Un om de culoare sau D. Trump?

(Stânga) Fotografie de Gage Skidmore,

<https://www.flickr.com/photos/gageskidmore/53067465959>

(Dreapta) All-Pro Reels, CC BY-SA 2.0

<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.0/>>, via Wikimedia Commons,
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giannis_Antetokounmpo_%2851664127127%29_%28cropped%29.jpg

Trump susține că este „mai grec” decât Antetokounmpo; Giannis reacționează
3 noiembrie, 2024

<https://www.thenationalherald.com/%CF%84rump-refers-to-giannis-antetokounmpo-as-the-greek-who-has-more-greek-in-him-the-greek-or-me/>

Domeniu public, <https://www.dvidshub.net/image/8840865/department-defense-augments-us-customs-and-border-protection-removal-flight-efforts>

Migranții în lanțuri sunt deportați din SUA (23/1/2025)

Fotografie de Louisa Billeter, <https://flickr.com/photos/24761036@N00/54291209052>

Post-democrație (20/1/2025, Ziua Inaugurării, S.U.A.)

Contextul istoric - Fișe

Croația
Cehia
Grecia
Lituania
Polonia
Portugalia
România
Spania

Croația

de Denis Detling

Între 1945 și 1990, Croația a fost una dintre republicile din cadrul Republicii Socialiste Federative Iugoslavia (RSFI), care funcționa ca un stat cu un singur partid sub conducerea Ligii Comuniștilor din Iugoslavia (din care făceau parte ligi republicane, inclusiv Liga Comunistă Croată), condusă de Josip Broz Tito. Tito a dominat scena politică până la moartea sa în 1980, după care Iugoslavia a intrat într-o perioadă de instabilitate. De-a lungul existenței Iugoslaviei, s-a menținut un cult al personalității în jurul lui Tito. Deși Iugoslavia era definită ca o țară a națiunilor și naționalităților, guvernul a suprimat sentimentele naționale, promovând în schimb politica de „fraternitate și unitate”. În ciuda faptului că Iugoslavia avea o versiune mai liberală a comunismului comparativ cu alte țări din Europa de Est, libertățile politice și civile erau limitate. Statul controla viața socială și economică. Mass-media era controlată de stat, iar criticile la adresa regimului erau rareori tolerate. Cu toate acestea, Iugoslavia se bucura de un nivel de trai mai ridicat comparativ cu multe țări din Europa de Est, datorită modelului său specific de socialism autogestionar [self-management socialism] și a deschiderii către Occident. Cetățenilor li se permitea să călătorească în străinătate, ceea ce era rar întâlnit în alte state comuniste.

Sistemul de educație a fost modelat conform ideologiei dominante. Statul a investit în alfabetizare și a accesibilizat educația astfel încât majoritatea tinerilor aveau frecventau învățământul primar și secundar.

Sfârșitul anilor '80 a marcat o perioadă cheie de schimbări politice și sociale în Croația. Aici, asemenea altor republici iugoslave, exista o dorință crescândă de democratizare, ceea ce a schimbat perspectivele asupra crizei, mutând centrul de greutate de la aspectele economice la problemele dintre republici și dintre etnii. Toate acestea, împreună cu exacerbarea naționalismului au dus la slăbirea Federației Iugoslave, ceea ce a condus în cele din urmă la prăbușirea Ligii Comuniștilor din Iugoslavia în ianuarie 1990 și a servit ca forță ideologică și politică unificatoare în Iugoslavia.

La sfârșitul anului 1989, Liga Comunistă din Croația a convenit să introducă oficial pluripartidismul, proces care s-a desfășurat treptat și în alte republici (cu excepția Serbiei și Muntenegrului). La începutul anului 1990 au fost înregistrate primele partide de opoziție din Croația, care militau pentru reforme democratice, economie de piață și un grad mai mare de independență. Cel mai puternic partid din Croația a fost Uniunea Democrată Croată (HDZ), condusă de Franjo Tuđman. În primăvara anului 1990, cu ocazia primelor alegeri pluripartite din Croația, comuniștii au pierdut puterea, iar HDZ a câștigat, Franjo Tuđman devenind președintele Croației. Alegeri au avut loc și în alte republici iugoslave. În Slovenia, Bosnia și Herțegovina și Macedonia au câștigat partidele care militau pentru schimbare, în timp ce în Serbia și Muntenegru comuniștii au rămas la putere. După alegeri, au început negocieri între președinții republicilor iugoslave cu privire la restructurarea Iugoslaviei.

În acel moment, naționalismul și dorința de desprindere din Iugoslavia creșteau în Croația. Naționalismul sârb era în creștere și o parte a populației sârbe de pe teritoriul croat se răzvrătea, dorind să trăiască împreună cu sârbii din afara Croației. Pe baza unui referendum organizat în mai 1991, Croația (împreună cu Slovenia) și-au declarat independența la 25 iunie 1991. Acest lucru a condus la un conflict armat deschis cu Armata Populară Iugoslavă și unitățile paramilitare sârbe. În timp ce conducerea Armatei Populare Iugoslave căuta să păstreze Iugoslavia, conducerea sârbilor răzvrățiți din Croația nu dorea să trăiască separat de Serbia. În timpul războiului (1991-1995), o mare parte a Croației a fost sub control sârbesc, inclusiv partea estică a țării. Războiul a dus la pierderi considerabile, strămutarea populației non-sârbe din zonele ocupate și distrugerii extinse. Războiul s-a încheiat în vara anului 1995 după ce Armata Croată, într-o operațiune militară denumită „Furtuna” (Storm), a restabilit controlul asupra majorității teritoriului croat.

Procesul de tranziție democratică a continuat pe parcursul anilor '90. După primele alegeri pluripartite din 1990, Croația a părăsit sistemul comunist cu un singur partid aflat la putere și a început să organizeze statul pe principii democratice. În această perioadă, scena politică a fost dominată de Uniunea Democrată Croată (HDZ), sub conducerea lui Franjo Tuđman, primul președinte al Croației independente. În timpul războiului, procesul de democratizare a fost umbrit de conflictul militar și centralizarea politică. Deși exista o democrație formală bazată pe pluralism politic, opoziția era slabă, iar mass-media se afla sub influența semnificativă a statului. În a doua jumătate a anilor '90, criticile au

fost îndreptate către tendințele autoritare ale guvernului, restricțiile asupra libertății presei și progresul lent în consolidarea statului de drept. Abia după moartea lui Tuđman în 1999 și schimbarea guvernului în 2000, Croația a accelerat reformele menite să consolideze instituțiile democratice și să se integreze în structurile europene și internaționale.

Sistemul de educație a suferit modificări, conținutul legat de identitatea iugoslavă fiind eliminat din curricula școlară și înlocuit cu elementele de cultură și istorie croată, adaptări specifice noilor condiții politice și socio-economice.

Alături de schimbările politice, Croația a experimentat o transformare economică profundă. Tranziția de la o economie socialistă planificată la o economie de piață și de la proprietatea statului la proprietatea privată a fost un proces dificil și dureros. În Croația, până în 1990, aproape toate companiile erau în proprietatea statului (cu autogestione muncitorească), spre deosebire de alte țări din Europa de Est, unde exista proprietatea de stat. În timpul tranziției, o parte din proprietăți au fost transferate în proprietatea statului, iar restul a fost privatizat. Procesul de privatizare a fost însoțit de numeroase nereguli și controverse. Tranziția a dus la o scădere drastică a producției industriale, pierderea piețelor de desfacere, încetinirea procesului de acces pe piețe noi, o creștere bruscă a șomajului, sărăcirea unei mari părți a populației, insecuritate socială și stratificare socială. Pagubele cauzate de război au agravat situația economică, au încetinit dezvoltarea și au crescut datoria externă.

Milan Ivanović și Željko Rogina au depus mărturie despre viața înainte de schimbările apărute după trecerea la regimul democratic, dar și despre evenimentele care au avut loc în timpul și după acestea, reflectând critic asupra celor trăite. Željko Rogina a fost un participant activ în război, iar Milan a fost implicat în procesul de reintegrare^[1]. Copil fiind, Tünde Šipoš Živić a salutat schimbările democratice de la începutul anilor '90. Ea împărtășește amintirile părinților ei. Cu toate acestea, în timpul războiului, a rămas cu familia într-o zonă controlată de sârbi și depune mărturie despre noua lipsă de democrație, dar și despre schimbările democratice pe care le-a experimentat și reintegrarea pașnică ce a urmat.

---

[1] Reintegrarea se referă la readucerea teritoriilor ocupate anterior de sârbi sub controlul și suveranitatea Croației, proces care a inclus atât aspecte politice, administrative, cât și sociale, după încheierea conflictului armat.

Cehia

de Bohumil Melichar

În 1938, Cehoslovacia a cedat presiunii politicii agresive a nazismului german. După ce liderii săi au semnat Acordul de la München, nu doar că au predat celui de-al Treilea Reich regiunile de la graniță cu o minoritate germană pronunțată, ci au renunțat și la libertățile democrației parlamentare. În primăvara anului 1939, teritoriul întregii țări a fost ocupat de Wehrmacht, iar Slovacia a devenit un stat independent cu un guvern fascist conservator fidel Berlinului. Cei șase ani de ocupație nazistă au fost însoțiți de lipsuri materiale, intimidarea elitei naționale și valuri de teroare împotriva rezistenței democratice și comuniste clandestine. Minoritatea evreiască a fost vizată pentru genocid și a încetat practic să mai existe. Operațiunile militare s-au încheiat în mai 1945. Praga a fost ocupată de Armata Roșie, iar președintele Beneš și președintele Partidului Comunist, Klement Gottwald, s-au întors în țară. Furia spontană care cerea represalii postbelice a susținut expulzarea forțată a minorității germane din regiunile de graniță.

Partidele politice de stânga și centru s-au unit pentru a forma așa-numitul Front Național, care a fost treptat preluat de comuniști cu sprijin sovietic și care, din 1948, a instaurat o dictatură de inspirație stalinistă. Nu doar marile întreprinderi au fost naționalizate, ci și micile afaceri, iar gospodăriile familiale au fost colectivizate forțat. Cei care considerau acest proces un furt au fost judecați alături de membri ai opoziției politice în procese-spectacol, executați sau închiși în lagăre de muncă forțată. Artiștii și intelectualii nonconformiști sau liderii religioși au fost, de asemenea, ținta terorii statului. Ceilalți cetățeni munceau și trăiau într-o economie controlată centralizat, care favoriza dezvoltarea industriei grele și a ingineriei în detrimentul nevoilor consumatorilor obișnuiți. După moartea lui Stalin, s-a deschis posibilitatea reformării regimului. Libertatea mai mare pentru intelectuali a dat naștere unei generații critice nu doar față de excesele violente ale stalinismului, ci și față de necesitatea unei democratizări a regimului, a unor deschideri și libertăți în toate sferile vieții.

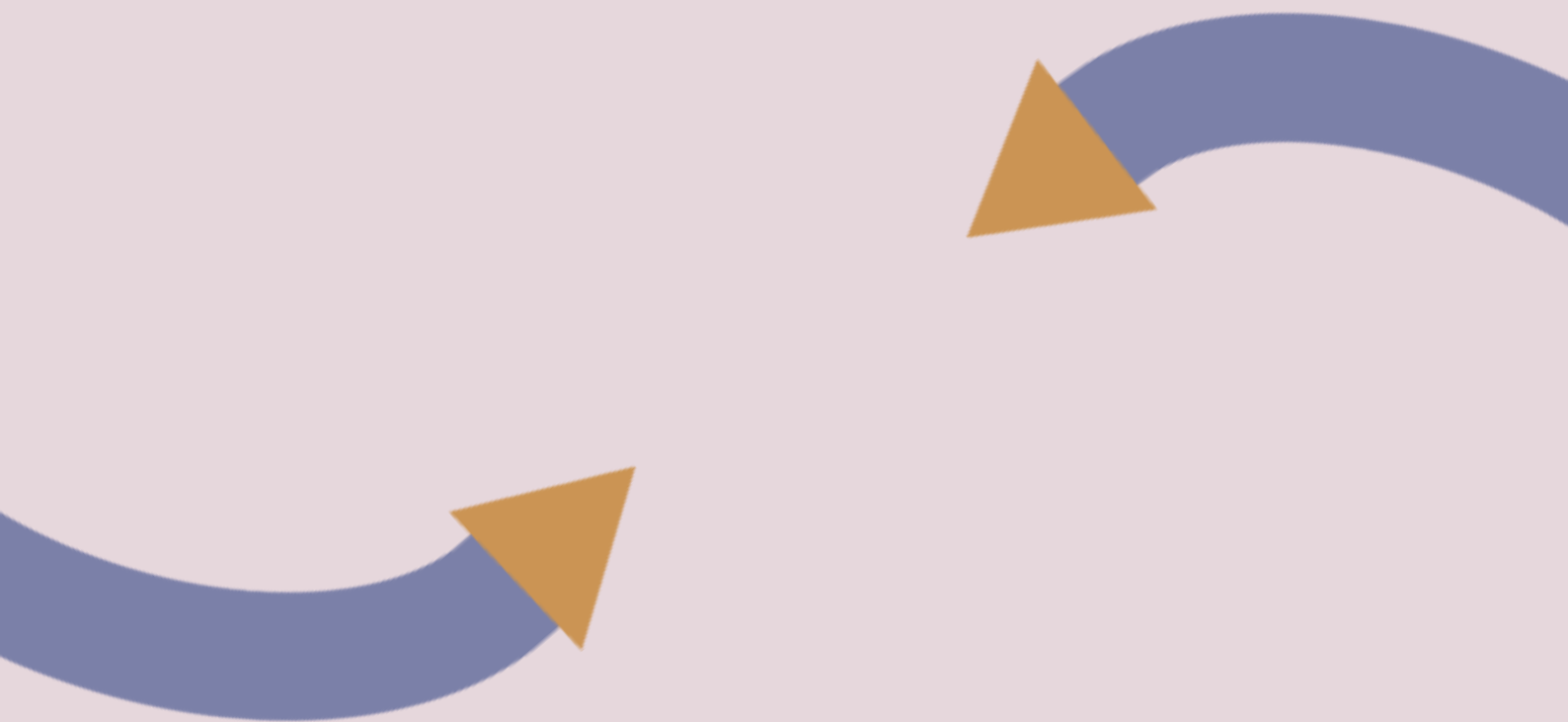
Experimentul socialismului cu față umană din Praga a fost suprimat prin ocuparea armatei Pactului de la Varșovia în august 1968. Țara a fost ocupată de trupele de tancuri. După acest moment, aripa reformistă din Partidul Comunist, susținătorii unei versiuni nedemocratice ale socialismului, au preluat puterea. În timp ce soldații sovietici au construit o bază permanentă lângă Praga și au rămas acolo până în 1991, au avut loc epurări în Partidul Comunist și la toate nivelurile superioare ale instituțiilor. Pentru cetățenii nemulțumiți, dezacordul cu această situație nu a însemnat doar sfârșitul vieții profesionale, ci și represiunea din partea poliției secrete atât asupra lor cât și asupra familiilor lor. În schimb, consimțământul putea îmbunătăți oportunitățile de carieră și deschidea posibilitatea participării la creșterea nivelului de trai promisă de noul guvern. Într-adevăr, comuniștii grupului nedemocratic îndemneau la calm și la restabilirea „vieții normale” (epoca anilor 1970-1980 este numită „normalizare” în Cehoslovacia). În schimbul loialității formale, ofereau cetățenilor obișnuiți o viață confortabilă fără șomaj, cu asistență medicală și educație garantate și plătite de stat, prelungirea concediului maternal la trei ani și construcția pe scară largă de locuințe. Doar câțiva intelectuali, figuri religioase sau foști politicieni au respins o viață liniștită petrecută muncind, uitându-se la televizor, făcând sport sau stând la casele de vacanță din afara orașelor. În 1977, aceștia au fondat mișcarea disidentă „Carta 77” care critica încălcările drepturilor fundamentale ale omului de către regimul comunist.

În timp ce disidența se stinge sub presiunea intensă a Securității Statului, un acord nescris între majoritatea cetățenilor și Partidul Comunist de a rămâne tăcuți în schimbul bunăstării materiale a început să fie contestat în anii 1980. Generația tânără, care nu trăise direct sărăcia Marii Crize din anii 1930, luptele celui de-al Doilea Război Mondial, procesele staliniste sau încercarea de reformare a sistemului din anii 1960, a început să revendice nu doar libertatea de exprimare, ci mai ales consumerismul occidental strălucitor pe care îl cunoscuseră chiar dacă se aflau în spatele Cortinei de Fier. Standardul de viață creștea lent, iar generația tânără era frustrată nu doar de imposibilitatea de a se defini împotriva sistemului politic, ci și de faptul că trebuia să aștepte pe liste pentru a primi o locuință, pentru a cumpăra o mașină de spălat performantă, o mașină sau chiar o bicicletă. La mijlocul anilor 1980, în URSS s-a lansat un efort reînnoit de reformare a socialismului, iar ca rezultat, la Praga s-a deschis o dezbatere asupra principiilor democrației, deschiderii și obiectivelor viitoare ale societății. Aceasta a condus la punerea sub semnul întrebării a însăși fundamentului regimului socialist.

Câteva luni după ce mulțimea entuziasmată a dărâmat Zidul Berlinului și Blocul Estic a început să se destrame, demonstrațiile studențești din Praga au fost reprimare violent de poliție. Valul de rezistență față de această reprimare brutală a dus la proteste naționale, o grevă generală și solicitarea instaurării unui regim bazat pe pluralism politic. Comunitatea studenților din Praga a fondat Forumul Civic pentru a relua eforturile Cartei 77 de a dialoga cu guvernul. În Slovacia, s-a format o organizație similară numită Publicul Împotriva Violenței [Public Against Violence]. Václav Havel, membru fondator al Cartei 77, a devenit liderul opoziției care era acum foarte activă. Dezintegrarea dictaturii socialiste s-a produs foarte rapid, iar în decembrie 1989 Havel a preluat funcția de președinte. În mod similar, dorința criticilor politicii Partidului Comunist de a acționa împreună s-a dovedit de scurtă durată. În ianuarie 1991, Forumul Civic s-a destrămat după ce câștigase o victorie zdrobitoare la primele alegeri democratice. În anii 1990 s-a format un spectru politic divizat între partidele de stânga și dreapta, tipic democrațiilor parlamentare din Occident. În același timp în care mișcarea civică ce promova democrația împotriva dictaturii Partidului Comunist se destrăma, avea loc și divizarea națională a statului. În 1992, după doi ani de tensiuni constante între Praga și Bratislava privind reglementările post-revoluționare, liderii celor mai de succes partide politice din scena slovacă și cehă au convenit asupra divizării administrative a țării. Au fost create două state independente: Republica Cehă și Republica Slovacă.

O figură cheie în această transformare a fost prim-ministrul și președintele noului partid creat – Partidul Democrat Civic –, Václav Klaus, care susținea privatizarea rapidă a întreprinderilor de stat și tranziția întregii societăți către o economie de piață într-un interval de câțiva ani. Această „terapie de șoc” nu doar că a adus rezultate rapide, dar și insecuritate socială legată de corupție, declinul multor fabrici considerate în perioada socialistă etalon al economiei naționale și creșterea șomajului. Sprijinul public masiv inițial pentru această politică a început să fie contestat la mijlocul anilor 1990 odată ce s-a înțeles că nu toată lumea avea acces la consumerismul capitalist. În 1996, social-democrația a câștigat teren și stânga democratică s-a reintegrat în sistemul politic principal, formând o contrapondere față de neoliberalismul arhitecților schemei de privatizare. Procesul tranziției cehe între democrație și dictatură s-a încheiat cu anunțarea unui referendum privind aderarea la Uniunea Europeană în 2003, decis simbolic de politicianul responsabil pentru evenimentele primilor ani ai transformării: Václav Klaus în funcția de președinte și Vladimír Špidla, președintele Social-Democrației, în funcția de prim-ministru.

Viețile celor trei martori – Jiří Zajíc, Michaela Bedrníková și Lucia Bartošová – au fost puternic influențate de „Revoluția de catifea”. Viețile lor sub dictatura socialistă s-au schimbat aproape peste noapte doar pentru ca apoi să trăiască era haotică și liberă din anii 1990, în care societatea cehă și slovacă își căuta o nouă identitate. Dacă Jiří Zajíc a trăit Primăvara Pragheză ca elev de liceu și represiunea ulterioară l-a împiedicat să studieze domeniul pe care dorea să-l urmeze din cauza convingerilor sale religioase și politice, Lucia Bartošová și Michaela Bedrníková aparțin generației studenților activiști în timpul Revoluției de catifea născute în anii 1970. Primii doi au făcut parte din structuri sociale paralele – în cazul de față bisericile subterane catolice și protestante – iar Lucia Bartošová și familia ei au trăit o viață pe care majoritatea oamenilor din Cehoslovacia o imaginau ca fiind „normală”. Toți au fost implicați activ în protestele din toamna lui 1989 și în construirea societății post-revoluționare.

Grecia

de Vassiliki Sakka și Maria Fragoulaki

Viața înainte de dictatură

Sfârșitul Războiului Civil (1946-1949) în 1949 nu a adus stabilitate politică în Grecia. Dimpotrivă, până în 1967, când Junta (dictatura coloneilor) a fost instaurată, climatul politic a rămas instabil, pregătind terenul pentru o modificare constituțională. Constituția prevedea o democrație regală, cu o puternică interferență din partea regelui și schimbări frecvente de guvern. Partidele de dreapta au devenit dominante în politică. De exemplu, Uniunea Națională Radicală (ERE), condusă de Konstantinos Karamanlis, prim-ministru între 1955 și 1963, s-a prezentat ca o uniune anticomunistă progresistă a forțelor de dreapta, în timp ce Partidul Comunist era scos în afara legii. Funcționau tribunale militare, iar persecuțiile împotriva stângii includeau deportări, încarcerări, detenții în lagăre și execuții. Emblematică a fost execuția lui Nikos Bellogiannis și a altor trei persoane sub acuzația falsă de spionaj, la doar doi ani și jumătate după sfârșitul formal al războiului civil, în ciuda mobilizării internaționale pentru salvarea lor.

În 1951 a fost fondată EDA (Stânga Democrată Unită), o coaliție a partidelor de stânga care, la alegerile din 1958, a devenit opoziția oficială. Acest lucru a declanșat o serie de măsuri represive împotriva stângii pe întreg teritoriul Greciei. Alegerile anticipate din 1961 au fost marcate de violențe și fraude. Coaliția partidelor centriste conservatoare condusă de Georgios Papandreou (Uniunea Centrului) a devenit principala opoziție. Aceasta a contestat rezultatul alegerilor și a declarat așa-numita „Luptă Neasumată” [Unadmitted Struggle]. Până în 1964, când Uniunea Centrului a câștigat alegerile și Georgios Papandreou a devenit prim-ministru, țara s-a confruntat cu o instabilitate politică prelungită și cu o implicare puternică a familiei regale. Punctul culminant al tensiunilor a fost asasinarea lui Grigoris Lambrakis în 1963, membru al EDA și al mișcării globale pentru pace și dezarmare, într-un accident de mașină organizat de ofițeri superiori ai poliției. Guvernarea Uniunii Centrului a fost întreruptă în iulie 1965 prin plecarea deputaților săi (așa-numita Apostazie sau Iouliana). A urmat

o perioadă de mari tulburări și de criză politică, cu schimbări constante de guverne și prevalența violenței politice.

Dictatura coloneilor

Anomalia politică a atins apogeul la 21 aprilie 1967, odată cu lovitura de stat organizată de un grup de ofițeri ai armatei care au impus o dictatură (cunoscută drept „Junta coloneilor”). Regimul dictatorial a abolit instituțiile democratice, a impus restricții asupra libertăților presei, exprimării, adunărilor publice și a exercitat un control strict asupra educației și activităților sindicale. Educația era orientată spre propagandă naționalistă. Viața familială era conservatoare, bazată pe roluri tradiționale distincte între genuri. În viața cotidiană, cetățenii se confruntau cu restricții privind libertatea de exprimare și activitatea politică. Cenzura era intensă, iar cei care se opuneau regimului riscau arestarea, tortura sau exilul – trăsături definitorii ale întregii perioade dictatoriale. Mărturiile confirmă restricțiile severe asupra libertăților și climatul generalizat de insecuritate și discriminare împotriva cetățenilor nonconformiști, mai ales împotriva membrilor stângii.

Tranziția

La 24 iulie 1974, Konstantinos Karamanlis s-a întors din exilul său din Paris pentru a prelua conducerea guvernului Greciei. Karamanlis a format un guvern de unitate națională și a luat măsuri pentru restaurarea democrației. El a reorganizat viața politică, restabilind libertățile individuale și demilitarizând politica. De asemenea, Partidul Comunist al Greciei a fost legalizat și a participat la primele alegeri libere din noiembrie 1974. Pe 8 decembrie 1974 s-a organizat un referendum constituțional care a dus la abolirea monarhiei; majoritatea covârșitoare a grecilor au optat pentru o democrație liberă. Noua constituție democratică din 1975 garanta drepturile omului, parlamentarismul și separarea puterilor. Toate cele trei mărturii grecești subliniază „entuziasmul” cu care o mare parte din populație a întâmpinat perioada post-dictatură, având mari speranțe pentru „libertate”. Începea o eră intens politizată dedicată schimbării sociale – îmbunătățirea lumii – descrisă ca un moment de „frenzie a lumii”, caracterizat printr-o atmosferă generalizată de ușurare și extaz colectiv.

Democrația („Metapolitefsi”)

Între 1974 și 1981, viața politică din Grecia a fost dominată de partidul de dreapta Noua Democrație. În 1981, Mișcarea Socialistă Pănelenică (PASOK), condusă de Andreas Papandreou, a câștigat alegerile, aducând centru-stânga la putere și concentrându-se pe reforme sociale. De atunci, țara a experimentat o stabilitate politică relativă și o alternanță democratică la guvernare, în timp ce amenințarea intervenției militare a fost eliminată. Drepturile sociale au fost consolidate prin reforme în domeniul muncii, al asistenței sociale și al educației. La nivelul vieții cotidiene, libertățile politice au fost complet restabilite, iar sindicatele și organizațiile politice s-au dezvoltat. Drepturi mai puternice pentru femei și minorități au fost consacrate în legislație. Educația a devenit mai accesibilă și modernizată conform standardelor vremii, având ca scop combaterea inegalităților. Cetățenii greci au dezvoltat speranțe puternice pentru prosperitate economică și progres social, mai ales după aderarea țării la Comunitatea Economică Europeană (CEE) în 1981.

Această perioadă a fost însoțită de un sentiment puternic de schimbare și îmbunătățire a condițiilor de viață, cetățenii căutând să participe activ la viața politică și socială. Totuși, au existat situații de regres, dezamăgiri și frustrări. În ciuda diverselor scandaluri, perioada cuprinsă între 1989 și 2009 a fost marcată de stabilitate și continuitate în viața politică.

Începând cu 2010, după falimentul țării și impunerea unor restricții financiare stricte de către FMI și UE, Grecia s-a confruntat cu o criză financiară și socio-politică severă. Tulburările sociale și politice, demonstrațiile și deteriorarea nivelului de trai, alături de șomajul crescut și exodul specialiștilor, au marcat sfârșitul perioadei „Metapolitefsi”. Indignarea publicului a dus la schimbarea guvernului în 2015, când pentru prima dată un partid de stânga a câștigat alegerile și a format guvernul (până în 2019). Cu toate acestea nu s-a putut evita semnarea unui alt memorandum și adoptarea unor măsuri dure.

Lituania

de Sandra Gaučiūtė

Viața înainte de democrație

Înainte de democrație, Lituania a trecut prin diverse regimuri politice:

- **16 februarie 1918** – Lituania și-a declarat independența față de Germania.
- **15 iunie 1940** – Uniunea Sovietică a ocupat Lituania.
- **Iunie 1941** – Deportări masive în Siberia.
- **1941–1944** – Germania a invadat URSS, forțând retragerea sovieticilor. A urmat ocupația nazistă și Holocaustul, în care 90–95% dintre evreii lituanieni au fost uciși.
- **1944–1990** – A doua ocupație sovietică.

În timpul ocupației sovietice, libertățile personale din Lituania au fost sever restricționate. Cenzura era omniprezentă, controlând presa și opoziția politică. Libertatea de exprimare era limitată, iar orice critică la adresa guvernului, bazată pe regimul partidului unic, era pedepsită. Privatizarea a fost abolită, fapt care a avut ca scop la naționalizarea terenurilor, firmelor și proprietăților. Colectivizarea a condus la confiscarea terenurilor private și forțarea țăranilor să se alăture gospodăriilor colective, cei care se opuneau fiind deportați în Siberia. Regimul sovietic a restructurat educația, introducând școlarizarea obligatorie și integrarea acesteia în sistemul ideologic comunist.

Teroarea direcționată împotriva Bisericii a dus la închiderea bisericilor și la restricții severe asupra libertății religioase. Regimul sovietic a limitat practicile religioase.

Între 1954 și 1991, KGB-ul (poliția secretă sovietică) a operat ca principală agenție de securitate a Uniunii Sovietice. Totuși, predecesorii săi, precum NKVD, desfășurau încă din 1940 represiuni în masă, deportări și execuții în Lituania. KGB-ul suprime disidența politică, monitoriza cetățenii și viza pe cei care se opuneau regimului. Erau efectuate arestări, interogatorii, torturi și în urma cărora se obțineau mărturisiri forțate. Deținuții se confruntau cu condiții dure, presiuni psihologice, lagăre de muncă forțată și execuții. Mulți au fost

deportați în Siberia, unde au îndurat greutăți extreme. În timpul ocupației sovietice (1940–1990), se estimează că între 50.000 și 70.000 de oameni au fost uciși prin execuții în masă, deportări, lagăre de muncă forțată și represiuni politice.

Evenimente semnificative

Deportările (anii 1940–1950): În timpul ocupației sovietice, URSS a efectuat deportări masive ale lituanienilor în Siberia și alte regiuni îndepărtate pentru a elimina rezistența și a suprima naționalismul. Oamenii erau deportați în vagoane pentru animale, iar unii nici măcar nu ajungeau la destinație:

- **Iunie 1941:** Primul val major a dus la deportarea a 17.500 de persoane, inclusiv fostul președinte lituanian Aleksandras Stulginskis, oficiali guvernamentali, profesori, intelectuali, țărani și membri ai clerului.
- **Mai 1948:** 40.002 persoane deportate.
- **Martie 1949:** 33.736 persoane deportate.
- **Octombrie 1951:** 16.150 persoane deportate.

Mulți deportați, inclusiv copii, au fost trimiși în lagăre de muncă grele din Irkutsk, Altai și zonele din apropierea Oceanului Arctic; mulți nu au supraviețuit.

Rezistența armată lituaniană (Războiul partizanilor) (1944–1953): După al Doilea Război Mondial, lituanienii au lansat o mișcare de rezistență armată împotriva ocupației sovietice – cel mai lung război de gherilă din Europa, care a durat aproape un deceniu. Se estimează că între 40.000 și 50.000 de luptători au participat la această luptă a partizanilor din Lituania, majoritatea cu vârste cuprinse între 18 și 30 de ani.

Grupurile de partizani erau organizate local; Uniunea Luptătorilor pentru Libertatea Lituaniei (ULFF) a fost fondată în 1949 sub conducerea lui Jonas Žemaitis-Vytautas. Autoritățile sovietice au răspuns cu represiuni intense: arestări masive, execuții și violențe împotriva partizanilor și susținătorilor lor. Se estimează că aproximativ 30.000 de partizani lituanieni și susținători ai acestora au fost uciși.

Cronica Bisericii Catolice (1972–1989): Cronica Bisericii Catolice din Lituania a fost o publicație clandestină care documenta încălcările drepturilor omului comise de guvernul sovietic: persecuția credincioșilor și represiunea îndreptată împotriva clerului și a figurilor publice. Fondată de părintele Sigitas Tamkevičius, Cronica era produsă și distribuită în secret total; regimul o considera o amenințare majoră.

Contributorii săi principali – inclusiv Sigitas Tamkevičius, Alfonsas Svarinskas și Nijolė Sadūnaitė – au fost arestați sau exilați pentru activitatea lor. Cronica a jucat un rol esențial în susținerea rezistenței lituanienilor împotriva regimului sovietic și demonstrarea faptului că sistemul putea fi contestat cu succes.

Tranziția către democrație

Tranziția Lituaniei de la o republică sovietică la un stat democratic independent (1988-1990) a fost un proces dificil, marcat de lupte politice, diplomatie internațională și demonstrații în masă.

- **3 iunie 1988:** Mișcarea Sajūdis a fost fondată, militând pentru independența Lituaniei.
- **23 august 1989:** Lanțul Baltic, un lanț uman de 600 km, a simbolizat unitatea baltică împotriva ocupației sovietice.
- **24 februarie 1990:** Lituania a organizat alegeri libere, în care Sajūdis a câștigat majoritatea în Sovietul Suprem.
- **11 martie 1990:** A fost adoptată Declarația de Reînființare a Statului Lituanian, proclamându-se independența față de URSS.
- **13 ianuarie 1991:** Agresiunea militară sovietică în Vilnius (Evenimentele din ianuarie).

Evenimente semnificative

Marșurile Rock (lit. Roko Maršas): Marșurile Rock a fost o serie de festivaluri muzicale și demonstrații politice organizate în Lituania între 1987 și 1989. Aceste evenimente au fost esențiale pentru răspândirea ideilor mișcării Sajūdis și mobilizarea tineretului împotriva dominației sovietice. Concertele includeau cântece patriotice și discursuri despre viitorul, independența și identitatea națională a Lituaniei. Una dintre cele mai mari adunări ale Marșurilor Rock a avut loc în 1988, când 100.000 de oameni s-au strâns în Parcul Vingis din Vilnius. S-a cerut legalizarea simbolurilor naționale lituaniene, precum drapelul tricolor și imnul național.

Trupa rock "Duck" cântând pe scenă în timpul primului „Marș rock”. Vilnius, Lituania, 1987. Fotografie de Raimondas Urbakavičius. Muzeul Național al Lituaniei.

Calea Baltică (Lanțul Baltic): Calea Baltică (cunoscută și sub numele de Lanțul Baltic) a fost o demonstrație politică pașnică din 23 august 1989, în cadrul căreia aproximativ 2 milioane de oameni din Lituania, Letonia și Estonia și-au dat mâna pentru a forma un lanț uman de 600 de kilometri (370 de mile) de-a lungul celor trei state baltice, de la Vilnius (Lituania) la Tallinn (Estonia), trecând prin Riga (Letonia). Acest eveniment a fost un simbol puternic al rezistenței împotriva regimului sovietic și un apel la independență. Lanțul Baltic a avut loc la 50 de ani de la Pactul Molotov-Ribbentrop (23 august 1939), acordul secret între Germania nazistă și Uniunea Sovietică care a dus la ocuparea statelor baltice în 1940. Protestatarii au cerut Uniunii Sovietice să recunoască ilegalitatea pactului și să restabilească independența țărilor baltice. Prin intermediul emisiunilor radio și al ziarelor, organizatorii au instruit oamenii să se adune în puncte specifice de-a lungul traseului. În ciuda instrumentelor de comunicare limitate, participarea a fost enormă, demonstrând o puternică unitate națională. În 2009, Lanțul Baltic a fost înscris în Registrul „Memoria lumii” al UNESCO, recunoscând semnificația sa pentru democrație și drepturile omului.

Lanțul baltic, 23 august 1989 / Kusurija, CC BY-SA 3.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/>>, sursa: Wikimedia Commons

11 martie 1990 – Declarația de Reînființare a Statului Lituanian: După fondarea mișcării Sajūdis în 1988, societatea lituaniană a devenit tot mai vocală în cererea de independență față de URSS. Lanțul Baltic din 1989 a demonstrat unitatea Lituaniei, Letoniei și Estoniei împotriva dominației sovietice. În 1989, Uniunea Sovietică a permis o autogovernare limitată pentru statele baltice, însă Lituania aspira la suveranitate totală. La alegerile din februarie 1990, Sajūdis a obținut majoritatea în Sovietul Suprem. Pe 11 martie 1990, Sovietul Suprem al Lituaniei a adoptat Declarația de Reînființare a Statului Lituanian. Aceasta stabilea că independența Lituaniei era restabilită pe baza declarației din 1918, considerând legile sovietice inaplicabile pe teritoriul Lituaniei. Vytautas Landsbergis, liderul mișcării Sajūdis, a fost ales președinte al Consiliului Suprem, devenind primul șef de stat al Lituaniei independente. URSS a declarat ilegal actul de independență și a impus sancțiuni economice. În aprilie 1990, URSS a întrerupt furnizarea de petrol și gaze către Lituania, încercând să îi paralizeze economia.

13 ianuarie 1991 – Evenimentele din ianuarie la Vilnius: Când presiunile economice nu au reușit să readucă Lituania sub control sovietic, URSS a recurs la agresiune militară în ianuarie 1991. Obiectivul era răsturnarea guvernului lituanian și restaurarea autorității sovietice. Pe 12 ianuarie, forțele sovietice au ocupat Casa Presei din Vilnius, iar pe 13 ianuarie, tancurile și trupele sovietice au atacat Turnul TV din Vilnius, un punct cheie de comunicații. Mii de cetățeni s-au adunat la clădirea Consiliului Suprem pentru a proteja guvernul independent recent ales; rezistența publică a rămas puternică și planul sovietic a eșuat. Cu toate acestea, 14 civili au fost uciși și peste 700 au fost răniți în timp ce apărau independența Lituaniei. După aceste evenimente, condamnarea internațională a agresiunii sovietice a consolidat sprijinul global pentru Lituania.

1991 - Trupele sovietice preiau Turnul Televiziunii și clădirea Radioului și Televiziunii Lituaniene din Vilnius. Fotografie de Andrius Petrulevičius. Muzeul Național al Lituaniei

Democrația

Astăzi, Lituania este o democrație rezilientă, progresistă și orientată spre exterior, care echilibrează creșterea economică cu provocările sociale și securitatea națională.

Date importante:

- **11 februarie 1991:** Islanda a fost prima țară occidentală care a recunoscut independența Lituaniei.
- **29 iulie 1991:** Uniunea Sovietică a recunoscut oficial independența Lituaniei.
- **Octombrie-noiembrie 1992:** Primele alegeri libere din Lituania independentă, când lituanienii au votat pentru Seimas (Parlamentul lituanian) și o nouă Constituție.
- **14 februarie 1993:** Primele alegeri prezidențiale ale Republicii Lituania după redobândirea independenței. Algirdas Brazauskas a devenit primul președinte ales al Lituaniei.
- **1992:** A fost adoptată o nouă Constituție bazată pe principii democratice
- **2004:** Lituania a aderat la NATO și Uniunea Europeană.
- **2015:** Lituania a adoptat Euro ca monedă națională.

Primii ani de democrație au fost caracterizați de instabilitate politică, crize economice (în anii 1990, inflație ridicată, șomaj) și schimbări sociale, cauzate de tranziția de la un sistem sovietic centralizat la o economie de piață. Lituania a adoptat un sistem semi-prezidențial, în care Seimas (Parlamentul) și Președintele împart guvernarea.

De la obținerea independenței, au apărut diverse partide politice, iar puterea s-a alternat între conservatori, social-democrați și liberali. Pas cu pas, Lituania și-a reformat sistemul juridic pentru a se alinia standardelor democratice europene. Constituția din 1992 garantează drepturile omului, alegeri libere și un sistem pluripartit. Independența sistemului judiciar față de influențele politice a fost consolidată printr-o serie de reforme.

În perioada sovietică, viața cotidiană era strict controlată, cu libertăți limitate și lipsuri în ceea ce privește bunurile de larg consum. În timpul regimului democratic, oamenii au dobândit accesul la o economie de piață liberă, la mai multe oportunități de muncă și la respectarea drepturilor individuale. Calitatea

vieții s-a îmbunătățit semnificativ, mai ales după aderarea la UE, fapt care a permis libera circulație în Europa.

Astăzi, Lituania s-a transformat într-una dintre economiile cu cea mai rapidă creștere din UE, excelând în domenii precum: IT, fintech, biotehnologie și logistică. Vilnius a devenit un hub regional pentru startup-uri, atrăgând investiții internaționale. Sistemele de sănătate, educație și servicii publice au fost modernizate, iar Lituania ocupă poziții înalte în Indexul Dezvoltării Umane (HDI). Din punct de vedere cultural, țara îmbină moștenirea istorică cu globalizarea. Libertatea religioasă este pe deplin protejată, iar cetățenii își pot practica deschis credința fără interferențe din partea statului. Presa rămâne liberă și investighează activ corupția și problemele politice.

Lituania joacă un rol crucial în securitatea regională ca protector al granițelor externe ale UE. După invazia Rusiei în Ucraina, țara a oferit ajutor militar și umanitar și a impus sancțiuni stricte împotriva Rusiei și Belarusului. Cu toate acestea, Lituania se confruntă cu provocări democratice în creștere: polarizarea politică, scăderea încrederii în instituții și preocupări legate de independența justiției. Libertatea de exprimare este protejată, dar discursul instigator la ură, dezinformarea și hărțuirea online testează uneori limitele acesteia. Deși Lituania se situează bine la capitolul libertatea presei, jurnaliștii se confruntă tot mai des cu presiuni determinate de campanii de dezinformare și atacuri cibernetice din Rusia și Belarus.

În 2021, Lituania a fost ținta unui atac hibrid din partea Belarusului care a provocat o criză prin împingerea unui număr mare de migranți ilegali pe teritoriul lituanian. Acest eveniment a scos la iveală slăbiciuni în securitatea granițelor și politicile de azil politic, determinând controale mai stricte asupra migrației.

Deși progresele sunt evidente, există încă probleme legate de drepturile omului: inegalitatea de gen ridicată, excluziunea economică și socială, infracțiunile motivate de ură și drepturile limitate ale comunității LGBTQ+. Aceste aspecte rămân prioritare pentru dezvoltarea democratică continuă a țării.

Polonia

de Weronika Czyżewska-Poncyłjusz

Impunerea regimului comunist în Polonia a fost rezultatul Conferinței de la Ialta și al închiderii Cortinei de Fier – o graniță care separa sferile de influență ale celor două tabere care se confruntau în Războiul Rece. Polonia a intrat sub influența Uniunii Sovietice și a fost forțată să adopte comunismul ca regim politic. Politica internă și cea externă ale Republicii Populare Polone (numele oficial al țării din 1952) erau dependente de Uniunea Sovietică. Puterea era deținută de Partidul Muncitoresc Unit Polonez (PZPR), iar președintele său, numit Prim Secretar, era cea mai înaltă autoritate din stat. Partidul comunist controla administrația, economia, mass-media, educația și toate celelalte domenii ale vieții sociale, utilizând teroarea și propaganda. Cenzura era unul dintre instrumentele folosite generalizat pentru consolidarea și menținerea puterii comuniste, falsificarea realității și suprimarea mișcărilor de rezistență. Economia se baza pe principiile planificării centralizate, ceea ce însemna o renunțare la mecanismele economiei de piață liberă.

Perioada comunistă a fost marcată de stagnare economică constantă, lipsuri în aprovizionarea cu bunuri de bază, lipsa libertăților politice și a presei libere, propaganda anti-biserică și represiune manifestată prin abuzuri frecvente ale elitei politice, tulburări sociale și proteste, mereu suprimate brutal de autorități. Protestele în masă din 1956, 1968, 1970 și 1976 nu au avut rezultate semnificative, cu excepția unor concesii tactice făcute de liderii succesivi ai Partidului Muncitoresc Unit Polonez. Totuși, rezistența societății a făcut ca Polonia să fie singura țară din blocul sovietic unde Biserica Catolică și-a păstrat independența și unde colectivizarea agriculturii a eșuat.

La mijlocul anilor 1970, criza economică s-a intensificat, iar lipsa produselor de bază au devenit o realitate zilnică. Acțiunile întreprinse în anii 1975-1976 pentru modificarea constituției (printre altele, includerea „rolului conducător” al partidului comunist și „consolidarea prieteniei și cooperării” cu Uniunea Sovietică) au dus la revigorarea cercurilor de opoziție. După protestele muncitorilor din iunie 1976, au început să se formeze numeroase organizații de

opозиție, printre care Comitetul de Apărare a Muncitorilor (înființat în septembrie 1976) și Mișcarea pentru Apărarea Drepturilor Omului și Cetățeanului (martie 1977). În 1977, uciderea unui activist anticomunist de 23 de ani (Stanislaw Pyjas), cel mai probabil la ordinul serviciilor de securitate, a coagulat mișcările studenților din toată țara și a dus la formarea unor organizații studențești independente. Un sistem de educație subterană a fost creat în 1978 odată cu înființarea Asociației pentru Cursuri Academice. Aceasta oferea predare clandestină despre istoria alternativă, literatură, filozofie, sociologie și economie în apartamente private și clădiri bisericesti. Presa subterană a opoziției a prosperat; până la sfârșitul anului 1979 existau peste 400 de publicații și periodice pe diverse teme.

Pe 16 octombrie 1978, un polonez, Cardinalul Karol Wojtyła, a devenit noul papă sub numele Ioan Paul al II-lea. Acest eveniment a dat poporului mari speranțe, întărite în timpul primei vizite a papei în Polonia în iunie 1979.

În vara anului 1980 s-a declanșat un val fără precedent de greve care au implicat toate grupurile sociale și toate regiunile din Polonia. Începând cu șantierul naval din Gdansk sub conducerea lui Lech Wałęsa, electrician într-o fabrică, mișcarea s-a extins rapid către alte locuri. Muncitorii au organizat un sindicat liber numit Solidarność („Solidaritatea”). Numărul oficial al membrilor mișcării a crescut rapid atunci când guvernul a cedat cererilor Solidarității și a permis legalizarea acesteia în septembrie 1980, acesta devenind primul sindicat liber legal constituit din Europa Centrală și de Est comunistă. Numărul oficial al membrilor a ajuns la aproape 10 milioane, 80% fiind dintre angajații statului, inclusiv membri ai partidului comunist care s-au alăturat noului sindicat legalizat. La 13 decembrie 1981, amenințați de amploarea opoziției în creștere și temându-se de o posibilă intervenție militară sovietică (deși până astăzi istoricii dispută dacă o astfel de intervenție era posibilă sau probabilă), liderii militari polonezi au decis să impună legea marțială. Ca urmare, sute de lideri ai Solidarității au fost arestați și toate organizațiile legale ale opoziției au fost desființate. Cu toate acestea, declararea legii marțiale nu a reușit să îndeplinească obiectivele guvernului comunist. Mișcarea de opoziție, deși slăbită, a supraviețuit și s-a reorganizat clandestin. Liderii arestați au fost înlocuiți de alți activiști care au evitat detenția sau chiar de femei organizatoare care au preluat poziții de conducere în presa subterană și alte structuri ale Solidarității. În iulie 1983 legea marțială a fost anulată. În același an Lech Wałęsa a primit Premiul Nobel pentru Pace.

Guvernul comunist nu era suficient de puternic pentru a zdrobi Solidaritatea, dar nici Solidaritatea nu era pregătită să ia măsuri coercitive pentru preluarea puterii. Pe fondul deteriorării situației economice, între 1982 și 1988, Polonia s-a aflat într-un impas politic, între stat și societate. La sfârșitul anului 1988, datorită numărului tot mai mare de greve și proteste, guvernul comunist era pregătit să reia dialogul cu Solidaritatea. S-a decis re-legalizarea Sindicatului Solidaritatea și deschiderea negocierilor pentru o posibilă tranziție politică.

Ca rezultat al discuțiilor purtate la masa rotundă între opoziție și guvern între februarie-aprilie 1989, s-a ajuns la un acord pentru organizarea alegerilor libere parlamentare stabilite pentru luna iunie 1989. Alegerile au adus o victorie decisivă pentru Solidaritatea. În august, Tadeusz Mazowiecki a devenit primul prim-ministru necomunist al regiunii, iar Lech Wałęsa a câștigat alegerile prezidențiale generale din noiembrie 1990. Alegerile parlamentare libere nu au avut loc până în octombrie 1991, iar procesul recâștigării independenței și reconstrucția democrației s-a finalizat simbolic în 1993 odată cu retragerea ultimelor unități ale armatei ruse de pe teritoriul polonez.

Portugalia

de Samuel Guimarães

Viața înainte de democrație

În perioada Estado Novo (1926-1974), Portugalia era o țară săracă și inegal dezvoltată, cu mari deficiențe în accesul la sănătate și educație. În 1970, aproximativ un sfert din populație nu știa să citească sau să scrie, jumătate nu avea apă curentă, iar mai mult de o treime nu dispunea de electricitate.

Regimul Estado Novo, bazat pe o forță de muncă ieftină și puterea autoritară, a fost rezultatul procesului politic inițiat de Dictatura Militară care a apărut în urma mișcării din 28 mai 1926. Regimul a fost răsturnat printr-o altă lovitură de stat militară pe 25 aprilie 1974, punând capăt celei mai lungi dictaturi fasciste din Europa.

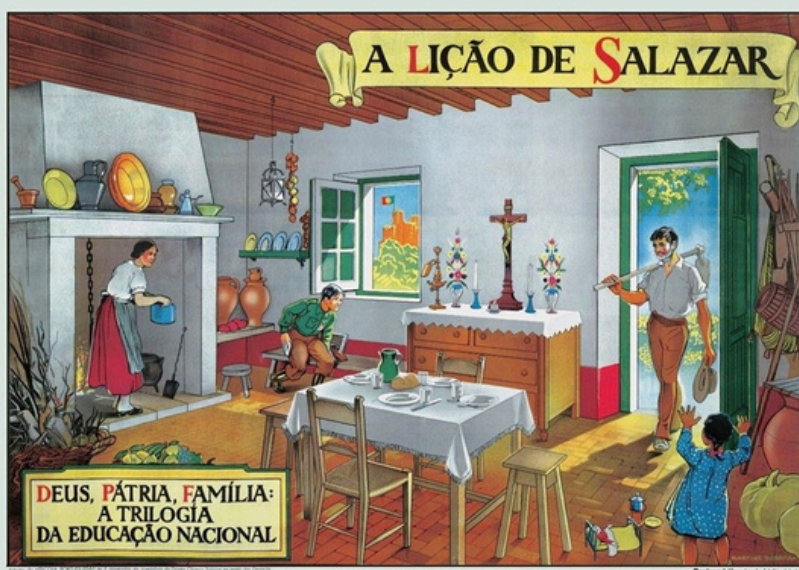
Timp de decenii, femeile nu aveau dreptul să voteze, să dețină afaceri sau să părăsească țara fără permisiunea soților lor. Aceste limitări erau însoțite de alte restricții asupra libertăților fundamentale: nu exista libertatea de exprimare sau de asociere. O mare parte din populația adultă era împiedicată să voteze. Există un singur partid politic, iar cei care încălcau regulile regimului erau supuși represiunii Poliției Politice. Când a avut loc Revoluția din 25 aprilie, Portugalia se afla în război de 13 ani. Conflictele din colonii, începute în 1961, au dus la moartea a 45.000 de oameni și rănirea a 53.000. Portugalia era ultimul imperiu colonial european (Mozambic, Angola, Capul Verde, Guineea și São Tomé și Príncipe).

Țara trăia sub un regim monopartit care reprima și favoriza un mod de viață bazat pe delațiune. Poliția Politică brutală (PIDE), care aresta, tortura și ucidea, crea un climat al tăcerii. Pe terase sau în cafenele, ofițerii cântau melodii anti-regim pentru a identifica și aresta pe cei care le recunoșteau, precum „comuniștii” sau membrii periculoși ai rezistenței antifasciste. Religia și Biserica Catolică sprijineau regimul și contribuiau la menținerea unei populații speriate și izolate de lumea exterioară, mai ales în zonele rurale.

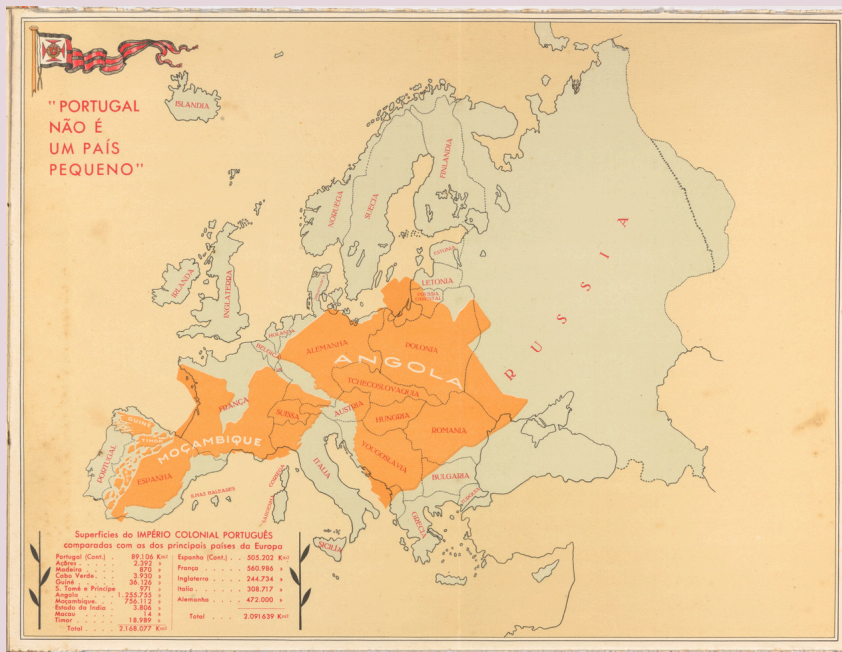
În ciuda neutralității aparente a Portugaliei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Salazar și miniștrii săi au sprijinit extrema dreaptă falangistă condusă de Franco (Spania) și minele de wolfram exploatare de naziști. Totuși, au existat acte de rezistență remarcabile:

- Aristides Sousa Mendes (1855-1954): Diplomat portughez care a ignorat ordinele lui Salazar și a acordat vize refugiaților evrei ce fugeau din Germania și Franța ocupată. Se estimează că a oferit vize pentru aproximativ 30.000 de persoane.
- Humberto Delgado (1906-1965): Supranumit „generalul fără frică”, a încercat să răstoarne regimul la alegerile din 1958, care s-au dovedit falsificate.
- Virgínia Moura (1915-1998): Prima femeie inginer din Portugalia, care a rezistat regimului autocratic încă din tinerețe.
- Margarida Tengarrinha (1928-2023): Artistă și luptătoare pentru libertate, cunoscută pentru falsificarea documentelor de identificare care au ajutat mulți portughezi să evadeze sau să ducă o viață mai liberă.

Dictatura se baza pe puterea autocrată a lui António Oliveira Salazar. După ce acesta a cedat puterea în 1968 din cauza unei incapacități fizice (a murit în 1970), Marcello Caetano l-a succedat ca președinte al Consiliului Miniștrilor. Perioada cunoscută sub numele „Primăvara Marcelistă” a adus speranțe pentru schimbare, dar acestea nu s-au materializat. În aprilie 1974, Caetano s-a predat la cazarma GNR din Largo do Carmo, Lisabona, cedând puterea generalului Spínola înainte de a pleca în exil în Brazilia, unde a murit în 1980.

Ilustrație de Jaime MB,
<https://www.tribop.pt/TPd/Li%C3%A7%C3%A3o%20de%20Salazar>

Cornell University – PJ
Colecția „Moduri de
cartografiere persuasivă”

Exemple de propagandă educațională din perioada Estado Novo (dictatură fascistă portugheză) (sus) „*Leção de Salazar: Dumnezeu, Patrie, Familie. Trilogia educației naționale*” (1938) (jos) „*Portugalia nu este o țară mică*” (1939)

Tranziția către democrație

Tranziția politică din Portugalia a fost marcată de incertitudini și confruntări, tipice proceselor revoluționare. Democrația a ieșit învingătoare, iar primele realizări au fost cele mai urgente: libertatea de exprimare și opinie, un sistem politic pluripartit și votul universal și direct. În primii ani de libertate, portughezii au participat la alegeri în număr fără precedent.

Războiul s-a încheiat, iar fostele colonii portugheze și-au câștigat independența. Între 1974 și 1975, peste 500.000 de oameni din fostele colonii s-au întors în Portugalia, fiind cunoscuți sub numele de „cei care s-au întors” [*returnees*]. Economia s-a schimbat semnificativ. Deși Portugalia a cunoscut o dezvoltare remarcabilă în anii 1960, economia națională era încă una dintre cele mai slab dezvoltate din Europa. Astăzi, conform Băncii Mondiale, Portugalia este considerată una dintre cele mai dezvoltate economii.

Prosperitatea a permis dezvoltarea unui stat al bunăstării similar celor existente deja în Europa. Sistemul de pensii a fost extins pentru grupuri anterior excluse, iar în 1979 a fost creat Serviciul Național de Sănătate – una dintre cele mai mari cuceriri democratice. În zilele fascismului, accesul la îngrijiri medicale era un privilegiu pentru puțini, iar toate serviciile medicale erau contra cost. În 1976,

Portugalia a adoptat o nouă Constituție, considerată astăzi una dintre cele mai inovatoare și progresiste din Europa. Portugalia a avut trei intervenții financiare din partea Fondului Monetar Internațional (1977, 1983 și 2011). În aceste cinci decenii, țara a făcut progrese semnificative în combaterea sărăciei și inegalității sociale. Intrarea Portugaliei în Comunitatea Economică Europeană (CEE) în 1986 a contribuit semnificativ la acest progres, deschizând calea către fonduri europene și o creștere accelerată până la începutul secolului XXI.

Personalități importante:

- Maria de Lourdes Pintassilgo: Singura femeie care a ocupat funcția de prim-ministru al Portugaliei, conducând al cincilea guvern constituțional între iulie 1979 și ianuarie 1980. A fost a doua femeie prim-ministru din Europa, la doar două luni după Margaret Thatcher în Regatul Unit.
- Celeste Martins Caeiro: Femeia care, pe 25 aprilie 1974, a oferit garoafe militarilor care conduceau lovitura de stat pentru răsturnarea regimului fascist. Din acest motiv, revoluția este cunoscută sub numele de „Revoluția Garoafelor”.
- Mário Soares: Avocat și luptător pentru rezistență democratică, a fost închis de mai multe ori și a luptat pentru democrație chiar și în exil, în Franța. Este o figură cheie a democrației portugheze, atât prin protejarea țării împotriva instaurării unui regim pro-sovietic în 1975, cât și prin eforturile sale pentru aderarea Portugaliei la CEE.

Revoluția Garoafelor

Sursa:

<https://50anos25abril.pt/o-25-de-abril/>

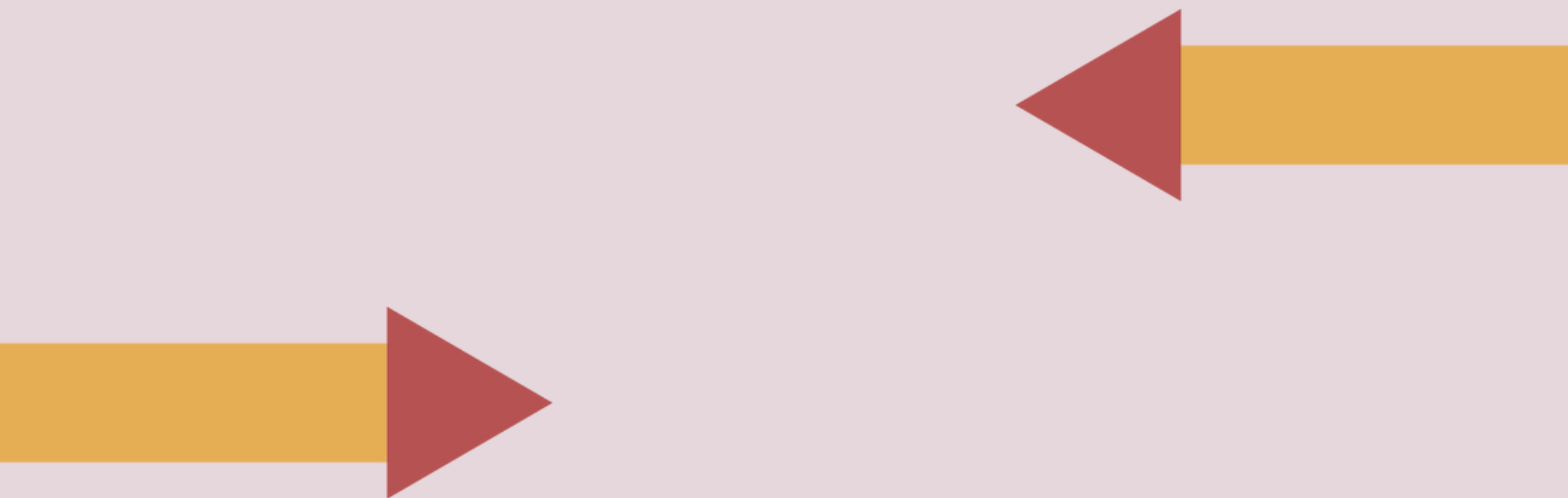
Viața astăzi

Cu toate că Portugalia a făcut progrese semnificative, nivelurile de sărăcie și excluziune socială sunt încă peste media europeană. Aproximativ două milioane de cetățeni se află sub sau aproape de pragul sărăciei. În ultimele cinci decenii, Portugalia s-a apropiat de partenerii săi europeni în ceea ce privește educația. Pornind în 1974 cu doar 67.000 de studenți înscriși în învățământul superior, țara a reușit să depășească media europeană în procentul absolvenților cu vârste între 25 și 34 de ani și are astăzi cea mai calificată generație din istorie. Totuși, nivelul mediu de educație al portughezilor este încă mult sub cel al Uniunii Europene.

Dacă până la începutul secolului economia portugheză făcea progrese promițătoare, aceasta a încetat să se mai alinieze cu media europeană. Deși portughezii muncesc mai multe ore decât alți europeni, productivitatea este scăzută. Salariile sunt de asemenea mici – o situație care afectează în special generațiile tinere care emigrează în căutarea unor oportunități mai bune.

Populația Portugaliei este în scădere și îmbătrânește rapid. În 1974 existau 35 persoane vârstnice la fiecare 100 tineri; în 2021 acest raport era de 183 la fiecare 100 tineri. În ultimii 20 de ani satisfacția cetățenilor față de funcționarea democrației a rămas sub media europeană. Lipsește încrederea în guvern, parlament, instanțe și partide politice. Majoritatea cetățenilor nu manifestă interes sau participare activă la viața politică – milioane aleg să nu voteze la fiecare alegeri. Deși democrația are sprijin majoritar, doar 37% dintre portughezi resping ideea unui lider puternic care nu trebuie să răspundă parlamentului sau să participe la alegeri.

(Sursa: <https://ffms.pt/pt-pt>)

România

de Diana-Maria Beldiman

Viața înainte de democrație

Între 1948 și 1989, România s-a aflat sub regim comunist. Cronologia perioadei comuniste este împărțită astfel:

- 1948 – 1965: Perioada stalinistă, în care țara a fost condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Politicile interne și externe erau influențate de Uniunea Sovietică.
- 1965 – 1989: Perioada național-comunistă, sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu.

Aceasta include două sub-perioade:

- 1965 – 1971: O perioadă mai relaxată, în care liderii români au stabilit contacte cu țări democratice precum Franța sau SUA.
- 1971 – 1989: După vizitele lui Nicolae Ceaușescu în China și Coreea, regimul a devenit mai represiv, cu multe restricții pentru populație. Această perioadă este considerată neo-stalinistă datorită politicii interne extrem de restrictive.

Tranziția către democrație

Revoluția din decembrie 1989 a dus la înlăturarea regimului comunist din România. Mulți oameni au protestat împotriva privațiunilor și suferințelor din ultimii ani ai regimului comunist. În încercarea de a achita complet datoria externă a României, Nicolae Ceaușescu a impus restricții severe populației: electricitate care funcționa doar câteva ore pe zi, exporturi masive de alimente care au dus la înfometarea populației, etc. Aceste greutăți au atins apogeul în 1989 când populația s-a revoltat împotriva regimului comunist.

Revoluția a început la Timișoara pe 16 decembrie și s-a extins rapid în întreaga țară. Mișcările populare au fost reprimare violent, iar evenimentele au produs multe victime din rândul civililor. Dictatorul Nicolae Ceaușescu și soția sa, Elena, au fost judecați sumar și executați pe 25 decembrie 1989.

Viața în timpul democrației

După căderea regimului comunist, Frontul Salvării Naționale (format din foști comuniști, disidenți, militari etc.) a preluat controlul țării și a promis organizarea de alegeri libere și reforme democratice. Primele alegeri democratice au avut loc pe 20 mai 1990 și au fost câștigate de Frontul Salvării Naționale, care devenise între timp un partid politic.

Deși tranziția către o societate democratică a fost marcată de dificultăți – proteste, greve și neîncredere în noii lideri politici – s-au luat măsuri pentru crearea unui cadru democratic. Au reapărut diverse partide politice pe scena publică, Constituția post-comunistă a fost adoptată în 1991, iar România s-a integrat în instituțiile occidentale: NATO în 2004 și Uniunea Europeană în 2007.

Președinții României după căderea regimului comunist:

- **Ion Iliescu:** Decembrie 1989 – iunie 1990 (interimar), iunie 1990 – octombrie 1992, noiembrie 1992 – noiembrie 1996
- **Emil Constantinescu:** Noiembrie 1996 – decembrie 2000
- **Ion Iliescu:** Decembrie 2000 – decembrie 2004
- **Traian Băsescu:** Decembrie 2004 – decembrie 2014
- **Klaus Werner Iohannis:** Decembrie 2014 – prezent (2025)

Spania

de Cécile Barbeito Thonon

Viața înainte de regimul democratic (1939-1975)

Regimul lui Francisco Franco a început în 1939, după ce tabăra conservatoare „Naționaliștii” a învins „Republicanii” de stânga în Războiul Civil Spaniol.

Ajuns la putere, Franco a instaurat un regim cu un singur partid, „Falange Española, Tradicionalista y de las JONS”. Ideologia sa, denumită „național-catolicism”, inspirată de fascismul italian, se baza pe catolicism, moralitate conservatoare, naționalism spaniol și autarhie economică. Regimul identifica dușmani precum comuniștii, evreii și masonii. Societatea era structurată în organizații precum Frontul Tineretului, Secțiunea Femeilor, Uniunea Verticală și Asistența Socială.

Se disting două perioade principale:

- 1939-1959: Moștenirea războiului și autarhia economică au dus la sărăcie extremă, foamete și represiuni severe.
- 1959-1975: Franchismul a deschis economia către turism și investiții străine, a dezvoltat industria, a construit infrastructură (baraje) și locuințe, ceea ce a generat o creștere de 7% a PIB-ului.

Sistemul educațional transmitea valori conservatoare prin metode tradiționale. Deși dansurile populare și tradițiile erau promovate, predarea limbilor bască, catalană și galiciană era interzisă în școli.

Femeile nu aveau drept de vot și erau încurajate să rămână casnice; pentru a munci aveau nevoie de acceptul soților lor. Drepturile civile și libertățile fundamentale, cum ar fi dreptul la demonstrații sau reuniuni, erau restricționate, iar cenzura era omniprezentă. Represiunea regimului a dus la executarea a 130.000 de persoane și la încarcerarea a 370.000, în timp ce aproximativ 400.000 de oameni au plecat în exil, mai ales în prima perioadă.

Deși represiunea s-a diminuat în cea de-a doua perioadă, opoziția socială a crescut, fiind condusă de muncitori, studenți, sindicate clandestine, partide politice și mișcări comunitare. În anii '70, grupuri de opoziție precum ETA sau FRAP au recurs la violență. În 1973, ETA l-a asasinat pe Luis Carrero Blanco, președintele guvernului și liderul desemnat să ducă mai departe regimul franchist.

Tranziția către democrație (1975-1982)

Tranziția a început în 1975 odată cu moartea lui Franco. Regele Juan Carlos de Bourbon, care l-a succedat pe Franco ca șef al statului, l-a numit pe Adolfo Suárez ca nou lider al guvernului.

Suárez a promovat reforme importante precum adoptarea Legii Reformei Politice din 1976 și Legea Amnistiei pentru prizonierii politici din 1977 măsuri care au permis legalizarea partidelor politice. La primele alegeri din iunie 1977, Suárez a fost ales președinte. Constituția spaniolă a fost adoptată în 1978 cu 87.78% de voturi „pentru”. Primele alegeri având la bază noua Constituție au avut loc în 1979, iar Suárez a fost reales.

În 1981 a avut loc o lovitură de stat militară care a durat doar o zi. Ulterior, la alegerile din 1982, partidul socialist (PSOE) a câștigat puterea. Deși nu există un consens privind finalizarea tranziției democratice, aceasta este considerată finalizată odată cu alegerile din 1982 când guvernul a trecut în mâinile opoziției regimului franchist (Suárez fusese numit de rege, iar regele fusese desemnat de Franco).

În această perioadă grupurile armate de opoziție precum ETA (naționaliști basci), GRAPO (anarhiști) și altele au continuat să activeze. Opoziția nonviolentă s-a organizat prin grupuri studențești, sindicate legalizate și mișcări comunitare care au organizat numeroase demonstrații.

În ceea ce privește justiția tranzițională, se poate afirma că deși reformele politice au fost implementate, iar Legea Amnistiei a vizat reparații pentru liderii opoziției, o Lege a Memoriei nu a fost adoptată până în 2007 (și din nou în 2024). Așadar, au fost făcute puține eforturi pentru identificarea adevărului.

Viața în timpul democrației (1982 - prezent)

În perioada democratică Spania s-a alăturat CEE (actuala UE) și NATO (în ciuda unei opoziții semnificative) și a semnat multe acorduri internaționale neîncheiate anterior.

Alternanța între partidul socialist (PSOE) și conservatori (PP) s-a desfășurat relativ lin: uneori cu majoritate absolută, alteori prin coaliții cu partide naționaliste regionale. În 2011 protestele masive din stradă („Mișcarea Indignaților” sau „15M”) au denunțat numeroase deficiențe ale democrației spaniole. Aceste proteste au avut efecte pe termen mediu: au apărut noi partide politice (extremă dreaptă, extremă stângă sau liberale), ceea ce a pus capăt sistemului bipartit și a obligat guvernele să formeze mai multe pacte de coaliție.

Astăzi situația drepturilor fundamentale s-a îmbunătățit comparativ cu perioada nedemocratică, dar persistă o serie de provocări: drepturile politice și civile sunt recunoscute, însă dreptul la protest este limitat după manifestațiile Indignaților-15M; libertatea de exprimare este restricționată – mai mulți cântăreți au primit sentințe de închisoare pentru versuri împotriva monarhiei; limbile regionale (bască, catalană și galiciană) sunt predate în școli, dar utilizarea lor variază între populații; drepturile economice s-au îmbunătățit, însă inegalitatea și inflația (mai ales în domeniul locuințelor) reprezintă provocări majore.

Deși unele drepturi precum sănătatea și educația sunt aplicate universal atât cetățenilor, cât și migranților fără acte legale, alte drepturi sunt restricționate pentru anumite grupuri sociale.